
BEYAZ TÜRKLER
ZENCİ TÜRKLER
ve
DAĞ TÜRKLERİ
mustafa akyol

Beyaz Türkler, Zenci Türkler ve Dağ Türkleri

Beyaz Türkler, Zenci Türkler ve Dağ Türkleri

[Kemalist, Muhafazakâr ve Kürt Zihniyete Dair Eleştirel Yazılar]

Mustafa AKYOL

BEYAZ TÜRKLER, ZENCİ TÜRKLER ve DAĞ TÜRKLERİ

Editör
Onur ATALAY

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-605-4500-00-0

Yayın Numarası
106

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0212) 274 22 15
Nisan 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Ufuk Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.ufukkitap.com
facebook.com/kitapkaynagi

İçindekiler

Altıncı Bölüm
'Zenci Türkler'e Dair Gözlemler, Tespitler, Eleştiriler

Yedinci Bölüm
Şeriat mı Demiştiniz?

Sekizinci Bölüm
Bir Mantık Evliliği: Liberalizm ve İslam

Dokuzuncu Bölüm
Mustafa Akyol ile İki Söyleşi

Giriş

Bu kitabın hikayesi, Onur Atalay'ın bir ramazan günü beni arayıp da "Abi senin yazılardan bir kitap yapalım diyorum" demesiyle başladı. Bu teklife ilk başta biraz gönülsüz yaklaştım açıkçası. Orada-burada yayınlanmış yazıları derleyip bir araya getirmektense oturup baştan "adam gibi kitap" yazmak gerektiğinde inanıyordum çünkü. (Hâlâ da öyle inanıyorum). Ancak bir yandan da günlük işler yüzünden girişmek istediğim kitap projelerine bir türlü vakit bulamadığımın ve bu arada zamanın akıp gittiğinin farkındayım.

Bu zamansızlık sorunu biraz duraklattı beni. Yine de isteksiz davrandım ve sordum: "İyi de Onur, benim bir sürü âlâkasız konuda yazım var, hangisini nasıl kullanacaksın?"

"Hepsini değil, üç temel konudaki seçme yazılarını alacağız" dedi, telefondaki ses. Sonra da kitap için önerdiği ismi söyleyiverdi:

"Beyaz Türkler, Zenci Türkler ve Dağ Türkleri."

Bu formülasyon epey hoşuma gitti ve "iyi, tamam, hadi bakalım" dedim. Sonra da elinizdeki kitabı oluşturan süreç başladı. Bu süreçte mükemmel (ve de çok sabırlı) bir editörlük yapan Onur Atalay'a çok müteşekkirim.

***

Sizin de göreceğiniz gibi, kitap, büyük kısmı düzenli köşeyazarı olduğum *Star* gazetesinde, az bir kısmı da başka yayınlarda yer alan yazılardan oluşuyor. Bu yazılarda bazı güncel olaylara değinsem bile, yapılan yorumlar tek bir olayla sınırlı

kalmayan, daha kalıcı meseleleri ele alıyor. Zaten yazılarımda çoğunlukla yapmak istediğim, kitabın altbaşlığında da vurgulandığı gibi, "zihniyet"leri ele almak ve eleştirmek; Beyaz Türkler'in, muhafazakârların ve Kürtlerin zihniyetlerini.

Bu derece genelleyici başlıklar kullanmışken, bazı okurlar beni "toplumu kategorize etmek"le eleştirebilirler ve tümüyle haksız da olmazlar. Dahası pek çok kimse çıkıp "ben Beyaz Türk tabir edilenlerden biriyim, ama hiç de bu kitapta eleştirilen zihniyetlere sahip değilim" diyebilir. Muhafazakâr ve Kürt okurlar da benzer itirazlar getirebilirler.

Dolayısıyla bu kitaptaki eleştirilerin çapına dair biraz mütevazi olmam gerek. Kuşkusuz ortada "ben Beyaz Türküm", "ben muhafazakârım" veya "ben Kürdüm" diyen herkesin paylaştığı kesin kalıplar ve şablonlar yok. Kuşkusuz her birey kendi içinde bir dünya. Ve bu dünyaların her biri, pek çok genellemeyi boşa çıkaracak bir potansiyeli içinde barındırıyor. Ancak hemen her toplumda olduğu gibi bizim toplumda da bazı "genel eğilimler" var ve bu kitaptaki yazılar da bu genel eğilimlere işaret edip onları eleştirme iddiasında. Dolayısıyla "bu yazıda kimi kastettin" diyenlere tek diyebileceğim, "kim öyle düşünüyorsa onu kastettim"den ibaret. Başkaları lütfen üzerlerine alınmasınlar.

***

"Zihniyet"in üzerinde bu kadar durmamın sebebi ise, kritik derecede önemli olan bu meselenin bizim toplumda yeterince anlaşılmadığını düşünmem. Aslında "zihniyet" kelimesini sıkça kullanıyor, özellikle de hoşumuza gitmeyen bakış açılarını eleştirmek için ona referansta bulunuyoruz. "Bu zihniyetle nereye varılır ki" diye kızıyor, "o kafa"yı eleştiriyoruz. Ancak dikkat ederseniz tüm bunlar, başkalarının zihniyetine getirdiğimiz eleştirilerden ibaret. Buna karşılık kendi zihniyetimizi pek sorgulamıyoruz.

Daha doğrusu, belki bir zihniyetimizin olduğunun bile farkında değiliz. Dünyayı sürekli belirli bir pencereden görüyor, oradan görünenler üzerine de düşünüyor, konuşuyor ve tartışıyoruz. Ama pencerenin kendisini sorgulamıyoruz.

Örneğin, "dinin toplumsal hayattaki görünürlüğü" ile sorunu olan koyu laik bir Kemalist, her gün karşısına çıkan "dini semboller"den çok rahatsız oluyor olmalı. Bu rahatsızlığı bir araştırmacılığa dönüştürüp, "dinciler"in ne işler karıştırdıkları, toplum ve siyaset üzerinde nasıl etkiler yarattıklarına dair epey malumat da toplayabilir. Hatta bunları derli-toplu izah eden (ve toplumu "irtica tehlikesi"ne karşı uyaran) kitaplar bile yazabilir. Ancak tüm bunları, "dinin toplumsal hayattaki görünürlüğü"nün yanlış bir şey olduğu önkabulüne dayandırmıştır.

Böylesi önkabullerin doğru olup olmadığını sorgulamak ise, pek nadir görülen bir şeydir. Çünkü insanın başka her şeyi sorgulaması ve eleştirmesi kolaydır da, aynı eleştiri ve sorgu oklarını kendine (veya kendi sosyal çevresine) yöneltmesi zordur.

İşte, bu kitaptaki yazıların çoğu, Türk toplumundaki üç büyük kesime eleştiriler getirmekle, aslında onlara "gelin, biraz kendinizi sorgulayın" demek istiyor.

Eğer bu çaba sırasında biraz "sert" davrandıysam, en azından öyle algılanacak sözler kullandıysam — kısacası sürç-ü lisan ettiysem — affola.

Öte yandan, bana, "başka herkesin zihniyetine laf ediyorsunuz, ama sizin zihniyetiniz de epey sorunlu" diyecek olanlar varsa, amenna. Böylesi yapıcı eleştirileri almaktan her zaman memnun oldum, bundan sonra da olmaya devam edeceğim. Elektronik kapım da (akyol@mustafaakyol.org) herkese sonuna kadar açık.

Mustafa Akyol

İstanbul, Aralık 2010

Devlet'e Hitabe

Ey Türk devleti, birinci vazifen, vatandaşlarına hürmet ve hizmet etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temelin üzerine kurulu demokratik düzen, senin en kıymetli hazinendir.

Geçmişte olduğu gibi bugün de seni bu vazifenden saptırmak, seni vatandaşlarına hürmet ve hizmet yerine tahakküm etmeye davet edenler olacaktır. Kendi ideolojik saplantıları veya çıkarları nedeniyle demokrasi düşmanı kimi güçler ve vatandaşlarına hep tepeden baktıkları için hiçbir zaman onların teveccühünü ve oyunu kazanamamış bir kısım siyasiler, seni milletin meşru temsilcilerine karşı tahrik etmeye çalışabilirler. Milletin iradesini, cebren ve hile ile safdışı bırakmaya kalkabilirler.

Bu demokrasi düşmanlarını dinlemeyecek, elinin tersi ile iteceksin. Vatandaşın iradesini her şeyin üstünde tutacak, bu iradeden başka bir yerden icazet almayacaksın. Demokrasiye ihaneti, en büyük suç sayacaksın.

Dahası, vatandaşların her ne görüşte, inançta ve kimlikte ise, onları öyle kabul edip haklarına saygı gösterecek, hiçbirini hor görmeyeceksin. Kimsenin inancına, diline, kültürüne ve yaşam biçimine karışmayacaksın. Vatandaşlarının başörtüsüne de mini eteğine de, camisine de meyhanesine de müdahale etmeyeceksin. 'Kamusal alan' dediğin ve adı üstünde 'kamu'ya, yani halka ait olan alana, bütün vatandaşlarını buyur edecek, hiçbirine hürmette kusur etmeyeceksin.

Eleştiri almayı bileceksin. Eğer birileri sana kalkar da "geçmişte şöyle hatalar yaptın" derse, onu hapse atıp susturmaya kalkmayacak, dinleyeceksin. Her devlet hata yapar, sen de yapmışsındır, bunu kabul etmekten çekinmeyeceksin. Mağrur olmayacaksın; dedelerimizin dediği gibi, "senden büyük Allah var". Ve dahası, muasır ecnebilerin dediği gibi, Allah'ın her insana bahşettiği, çiğnenemez, kaldırılamaz "insan hakları" var. Bu hakları kendi egemenliğinin üstünde görecek, ancak bu haklara olan saygın nispetinde meşru bir egemenliğe sahip olacağını unutmayacaksın. Kendini, vatandaşlarını daha özgür, güvenli ve mutlu yapmaya adayacak, bunun için var güçle çalışacaksın.

Muhtaç olduğun kudreti, bugüne dek boşa harcadığın kaynakları verimli kullanmaya başlayarak toparlayabilirsin. Vatandaşlarını takip edip fişleyerek, onları bin bir türlü yöntemle "hizaya getirmeye" çalışarak, verimsiz ekonomik tesisler açıp bunları inadına ayakta tutarak, kendi kurumlarını "arpalık" haline getirerek veya yolsuzluklara göz yumarak çarçur edilmiş kaynakları; artık sadece ülkeni kalkındırmaya ve vatandaşlarının eğitim, sağlık ve refah düzeylerini geliştirmeye kullanacaksın.

Bütün bunları yaparsan, hem kendi vatandaşlarının hem de uluslararası camianın güven ve saygısını kazanmış, dolayısıyla 80 küsur yıldır seni endişelendiren müstevlilerden, dahili ve harici bedhahlardan kurtulmuş olursun. Rahata erip huzura kavuşursun.

Aslında son yıllarda tüm bu hedeflerde önemli adımlar attın, az zamanda büyük işler başardın. Ama yolun daha yarısındasın. Bundan sonra da lütfen geriye değil, ileriye doğru yürü. Başaracağına tüm yüreğimle inanıyorum ve arkandayım.

Bir vatandaşın

BİRİNCİ BÖLÜM

Beyaz Türklerin Pembe Dünyası

▲

Hep bir çaba, hep bir endişe içindedir Beyaz Türk.

Sonuna dek Batılı olmalı, Doğululuğu kökten silmeli, önüne çıkan engellere karşı da göğsünü tunç siperi etmelidir.

Peki, ama mutlu mudur tüm bu 'savaşım'ı verirken?

Ve hedefine varsa bile, sonunda mutlu ve özgür olacak mıdır?

▼

Beyaz Türklerin Pembe Dünyası

'Çağdaş' Türklerin Korkulu Rüyası

Şu sıralar "türban yasağı"nı tartışıyoruz ya, aklıma bu işin psikolojisini, hatta bilinçaltını anlamaya yarayacak bir hikâye geldi. Bir zaman önce İngilizce anlatmıştım, şimdi Türkçe tekrar edeyim.

Hikâyemizin konusu, "çağdaş yaşam"a tutkun ve sıkı sıkıya "laikçi" bir Türk'ün başına gelebilecek en büyük felakettir. Bizimki bu korkulu rüyayı Avrupa veya Amerika'ya tatile gittiğinde görür. Seyahatin öncesinde haftalar süren bir planlama, kız arkadaşıyla yaptığı "hangi şehir, hangi otel" tartışmaları ve uzlaşmaları vardır. Sonunda büyük gün gelir ve bizim çağdaş çift, muasır medeniyete doğru kalkan uçağa biner.

Uzun bir uçuştan sonra indikleri havaalanında pasaport kontrolü için beklerken yanlarındaki ecnebi adamla sohbete dalarlar. Adam bizimkilerin Türk olduğunu öğrenince biraz şaşırır. Buz mavisi gözleriyle onları şöyle bir süzdükten sonra sorar: "Siz ülkenizde de bu şekilde mi giyiniyorsunuz? Türklerin millî bir kıyafeti yok muydu? Erkekler fes giyip kadınlar da örtünmüyor muydu?"

Bizim çağdaş Türk beyninden vurulmuşa döner. Neden şimdi bu adam böyle aptalca bir soru sormuştur ki? Oysa "faça"ları

ne kadar da yerindedir. Çocuk yeni moda düşük bel kot pantolon giymiş, sırtına "I am sexy" yazılı bir tişört geçirmiştir. Yanındaki kız arkadaşı da, mini eteği ve yapay sarışın saçıyla İskandinav fotomodellere taş çıkartacak vaziyettedir. Bizimki fena hâlde bozulmuş olmasına rağmen kendini toparlar. Adama, "biz Türklerin doğulu olmadığını, 80 yıl önceki devrimlerle çoktan Batılılaştığımızı" uzun uzun ve gergin gergin anlatır.

Adam, aldığı tepkiye şaşırır. "Nasıl Japonların veya Hintlilerin millî kıyafeti varsa, Türklerin de pekâlâ olabilir, ne var bunda?" diye düşünür içinden. Ama genç çocuğu daha fazla üzmek istemez. "Kusura bakmayın." der. "Türkleri yanlış tanıyormuşum."

Ama bu olay çağdaş çiftimizin tadını kaçırmaya yetmiştir. İki hafta gezip tozup memlekete döndüklerinde bile hâlâ akıllarındadır. Atatürk Havalimanı'ndan çıkıp eve doğru giderken yolda başörtülü kadınlar ve ak sakallı hacı amcalar görürler. "İşte!" der bizim çağdaş Türk, kız arkadaşına: "Sorun bunlar; bunlar yüzünden bizi hâlâ doğulu sanıyorlar, nefret ediyorum bu gericilerden!"

Artık bu sorun onun için hayat memat meselesi olmuş, daha önceden pek ilgi duymadığı siyaseti bile izlemeye başlamıştır. Durumun ne kadar vahim olduğunu çok geçmeden fark eder: Ülkeyi yönetenler düpedüz bu "gericiler"dir! Dahası, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne sokmaya çalışan, liberalleştiren, küresel ekonomiye entegre edenler de yine "bunlar"dır.

Bizimki, bu işte bir bit yeniği olduğundan kuşkulanmaya başlar. Cumhuriyet gazetesi okuyup Deniz Baykal dinledikçe iyice aydınlanır ve kısa sürede acı gerçeği keşfeder: Ortada "laik Cumhuriyet"e karşı dev bir komplo vardır! İçerideki gericiler "AB kriterleri" diye tuttururken, dışarıdaki Batılının "millî kıyafet" diye bir laf etmiş olması tesadüf değildir. Zaten bu Batılılar epeydir demokrasi, bireysel özgürlükler, çoğulculuk gibi zararlı fikirlerle

gericileri cesaretlendirmekte, herkesi hizaya dizip sopalayarak çağdaşlaştıran o harikulade oligarşimizin altını oymaktadır.

Artık bizim çağdaş Türk'ün zihni berraklaşmıştır. Batı, onun yeni düşmanıdır. Doğu, zaten hep düşman olagelmiştir. Dolayısıyla gidebileceği bir yön de kalmamıştır. Kendi medeniyetini reddettiği gibi, kendisine dönüşmek istediği medeniyeti de anlamamış, sonuçta hem köksüz hem çapsız oluvermiştir.

Ah, ne hazin ağaçtır onu yetiştiren! Kökü kompleks, dalları taklit, meyvesi paranoya...

'Şehirli' Türklerin 'Köylü' Zihniyeti

Hürriyet editörü Sefa Kaplan'ın geçen hafta yayınlanan "Köylü İslam" konulu yazı dizisi, oldukça iyiydi. Söz konusu gazetede "köşe yazarlığı" yapan isimlerin en az yarısını cebinden çıkarabilecek bir entelektüel olan Kaplan, sosyal bilimci ve ilahiyatçıların görüşlerine başvurarak, Türkiye'deki İslami pratiğin neden "kentlilik"ten uzak olduğunu sorguluyordu. Bu soruya orada verilen cevapların çoğu da kanımca doğruydu.

Ancak "Ülkemizdeki İslami pratik niçin şehirliden çok köylü?" diye sorarken, bu soruyu soran, hatta aslında sormaya bile zahmet etmeyip daha ziyade "Bu köylüler etrafımızı sardı şekerim." diye yakınan Türklerin de vaziyetine biraz bakmak lazım. Acaba bu "şehirli"lerimiz gerçekte ne kadar şehirli?

Aslında "şehirli" ne demek, önce bir ona değinelim. Yerimiz dar, onun için bu konudaki tek bir tanıma atıfta bulunayım: Alman sosyolog Tönnies'in ünlü "cemaat-cemiyet" ayrımına. Buna göre, tarıma dayalı geleneksel yaşam, insani ilişkilerin sık dokulu ve senli-benli olduğu "cemaat"ler; endüstriye dayalı modern yaşam ise, bireyselliğin ön plana çıktığı "cemiyet"ler oluşturur.

Yani modern anlamda "şehirli" olmanın en büyük ölçüsü, kendi başına düşünüp karar veren bir "birey" olmaktır.

90'lı yıllarda Boğaziçi Üniversitesi'ndeki sosyoloji derslerimde okurdum bunları. Ama dersten çıkıp da okulun ünlü "sosyete kantini"ne gidince, karşıma enteresan bir tablo çıkardı: Neredeyse herkes birbirine benzerdi. O zamanlar siyah "tayt" üzerine giyilen siyah Harley Davidson çizmeler modaydı, "havalı" kızların hemen hepsi tornadan çıkmış gibi onları giyerdi. Zevkler, renkler ve hatta mimikler bile birbirine yakındı. Okulun bir de "orta kantin"i vardı; bu "sosyetik"ler oraya ayak basmaz, o tarafa ancak solcu veya İslamcı "ideolojik"ler giderdi.

Kısacası bizim Boğaziçi de (yani orası bile!) bir "cemiyet"ten çok, birkaç "cemaat"in birbirlerine fazla dokunmadan bir arada bulunduğu bir yere benziyordu.

O zamanlar aynı sıraları paylaştığım, şu aralar California Üniversitesi'nde doktora yapan bir arkadaşım var. Bir defasında sohbet ediyorduk. "Beni en çok ne şaşırttı buradaki kampüste, biliyor musun?" dedi. "İnsanlar birbirine hiç benzemiyor. Kimi botla geliyor derse kimi terlikle, çoğu da ne giydiğini hiç umursamıyor."

Amerika'ya gittiğimde beni de en çok etkileyen şeylerden biri budur: Bu ülkenin şehirlerinde herkes kendine göre bir havadadır. Hangi kılıkla gezerseniz gezin, kimse dönüp size bakmaz. (New York'ta gelip geçene dönüp dönüp bakan birini görürseniz, bilin ki Türk olma ihtimali yüksektir.) Hem insanların acelesi vardır, hem de sizden görmeyi bekledikleri standart bir şekil yoktur ki, oturup "Bu da kimmiş böyle" diye süzsünler.

İşte bu bireysellikle kıyaslandığında, bizim "şehirli" Türklerin çoğu, özellikle de kendilerini "çağdaş" addedenler, aslında epey cemaatçi ve dolayısıyla da "köylü"dür. Kuşkusuz Batı'daki şehirli yaşamın "lezzet"lerini iyi bilirler. Hangi şarap hangi

peynirle gider, neyle ne giyilir, vesaire... Ama "zihniyet" itibarıyla hiç biri birer "birey" değildir. Onun için tornadan çıkmış gibi giyinir, yaşar ve düşünürler. Kendi kalıplarına uymayan herkesi de yargılar ve ayıplarlar.

Baksanıza, bir gazete, Hac'dan dönen THY Genel Müdürü'nün "havaalanına terlikle girdiğini" tespit etmiş. Bu müthiş buluşu da haber yapıp, "Temel Kotil'in VIP'teki terlikli fotoğrafı, Sefa Kaplan'ın 'Köylü İslam' yazısına cuk oturdu." diye yazmış. Ama ne yazık ki, bunu yaparken, böyle saplantıların ancak insanlara dönüp dönüp bakan o "ayıplayıcılar"a has olduğunu fark edememiş. Ne yapalım, köylülük işte...

Akıl, Bilim ve Mini Etek

Medyamızın "laik fundamentalist" kalemlerinden Tufan Türenç'in 3 Aralık 2007 tarihli *Hürriyet*'teki köşesinin başlığında "Türkiye Akıl ve Bilimi Terk Ediyor" diye yazıyordu. Böyle çarpıcı bir iddia görünce, insan ister istemez ikna edici "veriler"e hazırlıyor kendini. Türkiye'de laboratuvar ve kütüphanelere ayrılan ödenek daraltılmış olabilir mesela. Veya bilimsel yayın üretimi azalmış, üniversitelerimiz düşüşe geçmiş olabilir.

Ama Sayın Türenç'in yazısında böylesi "veriler" değil, iki "olay" vardı: Bir fuarda hosteslik yapan bir genç manken "AK Partili bakan geliyor" diye mini eteğini gizlemek ihtiyacı hissetmişti. Bir de, Isparta'da bir öğretmen, öğrencilerine "Atatürk resimli fanilalar" giydirdiği için ayrımcılığa maruz kalmıştı.

Bu hikâyelerin gerçeği ne kadar yansıttığını bilmiyorum ve bana enteresan gelen de işin o kısmı olmadı. Aslında "Bırakınız açsınlar, bırakınız örtsünler." ilkesine inanan birisi olarak, bu gibi "mahalle baskısı" problemlerinin önemsiz olduğunu da

düşünmüyorum. Ama bence çarpıcı nokta, "akıl ve bilim" deyince Sayın Türenç'in aklına "mini etek ve Atatürk fanilası"nın geliyor oluşu. Ne dersiniz, bu işte bir gariplik yok mu?

Bence bir gariplik var ve hem de yüz yılı aşkın bir süredir var. Osmanlı toplumunun Batı karşısında geri kaldığını anlayan, ama niçin geri kaldığını anlamayan, o yüzden de Batılılar gibi giyinmek ve tüketmek suretiyle problemi çözeceğini sanan bir "yüzeysel çağdaşlaşmacılar" sorunu var ülkemizde.

İslami düşünür Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, bu sorunu daha ilk ortaya çıktığı zamanlarda, 19. yüzyılda teşhis etmişti. "Bir Fransız gibi giyinen, bir İngiliz gibi gezinen, bir İtalyan gibi şarkı söyleyenimiz var; fakat bir zırhlı yapacak mühendisimiz, bir fabrika kuracak adamımız yok." diyordu. Bugün mühendislerimiz ve fabrikatörlerimiz var, ama "yaşam tarzı saplantısı"nın sahiplerinde pek bir gelişme yok.

Bakın bu işi bir senaryo üzerinde düşünelim: Diyelim ki, mini etekli, şirin mi şirin bir genç kızımız var. "Cumhuriyet mitingleri"nde bayrak sallamayı pek seviyor. Ama bu kızımızın ne bilimle ne de toplumsal meselelerle ilgisi var. Aslında vaktinin çoğu, Paris Hilton'un son skandalını veya Helin Avşar'ın en yeni macerasını takip etmekle geçiyor. Hayatta kendi başına ayakta durmak fikrini pek cazip bulmadığı için, harıl harıl "zengin koca" arıyor.

Bir de başörtülü bir genç kız var. Üniversitede sosyoloji okuyor. Yüksek lisans yapıp "Post-modernite ve Türkiye yansımaları" diye bir tez yazmayı planlıyor. "İslami feminizm" akımıyla yakından ilgili. Kürt sorunuyla alakadar. Ekonomik özgürlüğünü kazanmak istiyor. İlla "zengin" değil, ama değerlerine uygun bir eş umuyor.

Sizce bu iki kızdan hangisi daha moderndir? Sayın Türenç'in kıstaslarıyla düşünürsek, ilk kızın mini eteğini, "modern" olması,

hatta "akıl ve bilim"le dolup taşması için yeterli bulabiliriz. Oysa sembollerle düşünmek yerine "analiz etme"yi bilen bir sosyal bilimci, size asıl ötekinin modern olduğunu söyleyecektir.

Bu, Türkiye'nin "yüzeysel çağdaşlaşmacılar"ının "akıl ve bilim" algısındaki derin sorunun kaba bir özetidir. Bu algıdaki bir diğer sorun da, "akıl ve bilim"i kutsallaştırıp şaşmaz bir "mürşit" sanmalarıdır ki, işin o kısmı bir sonraki yazıya...

Akıl ve Bilim Gerçekten de 'Mürşit' midir?

Türkiye'deki katı laiklik savunucularının en değer verdiği kavramların başında "akıl ve bilim" gelir. Onlara göre tüm toplumun bu ikisini yol gösterici edinmesi şarttır. Aksi takdirde "aydınlığa" varamayız. Hele de dinî değerleri yol gösterici edinirsek, başımıza feci işler gelir ve sonunda hep birlikte "karanlığa" gömülürüz.

Bu söylemin sahiplerinin din konusunda bazı klasik "öcü"leri vardır. Hıristiyanlık'tan söz ettiklerinde andıkları tek şey "Ortaçağ karanlığı"dır. İslam'dan konu açıldığında ise örnekler daha günceldir. Suudi Arabistan, İran, Taliban Afganistan'ı gibi despot rejimler sıralanır önümüze; dine değer verenlerin başına neler geldiğini ibretle anlamamız için.

Aslında bu seçme örnekler, meselenin yalnızca bir yüzüdür. Öte yanda, modern dünyanın (bilimin, kapitalizmin veya demokrasinin) yükselişinde Hıristiyanlık'ın oynadığı önemli rol vardır. İslam dünyası da, ilk altı asrında, ilhamını dinden alan görkemli bir medeniyet kurmuştur. Ama "laikçiler" dinin sadece en kötü temsilcilerini görür ve gösterirler.

Fakat bunu yaparken de kritik bir noktayı göz ardı ederler: Kendi savundukları dünya görüşünün de feci, hem de çok feci

temsilcileri vardır. 20. yüzyılın iki büyük felaketi olan Nazizm ve komünizm gibi...

Bu iki kanlı ideoloji de alabildiğine "akıl ve bilim" temelliydi. Naziler, milyonlarca insanı gaz odalarında topluca öldürürken gayet "bilimsel" bir iş yaptıklarını düşünüyorlardı. İnandıkları Sosyal Darwinist ırk teorisine göre, "aşağı ırkların ve bireylerin temizlenmesi", insanlığa bir hizmetti.

20. yüzyıl boyunca yaklaşık 160 milyon insanın ölümüne neden olan komünizmin de bir diğer adı "bilimsel sosyalizm"di. "Bir kişinin ölümü trajedidir, milyonların ölümü ise istatistik..." diyen Stalin, gayet "akılcı ve bilimsel" bir diktatördü.

Zaten dünya "akıl ve bilim"e dayalı ideolojilerden böyle korkunç sonuçlar da çıkabildiğini gördüğü için, 20. yüzyılın ilk yarısındaki pozitivist hayaller, ikinci yarıda terk edildi. (Bizim "çağdaşlaşmacılar" 1930'larda donup kalmış oldukları için durumdan habersizler.) Bugün Batı dünyası bilimin bir "mürşit" yani yol gösterici olmadığını çoktan anlamış durumda. Çünkü bilim, değer yargıları üretmiyor. Size sadece evrenin nasıl işlediğini öğretiyor ve teknoloji kazandırıyor.

Örneğin bilim sayesinde atomu parçalayabilirsiniz. Bununla insanları yok edecek bir nükleer bomba yapıp yapmamak, bilimin karışmadığı "ahlaki" bir konudur.

Peki akıl? Onun da size doğruyu göstereceğine dair bir garanti yoktur. Zaten o yüzden birbiriyle zıt yüzlerce akıl ürünü felsefe vardır. Dahası salt akıl yoluyla ahlak inşa etmeye kalktığınızda çok zorlanırsınız. Size, "Komşun aç iken tok yatma!" diyecek rasyonel bir buyruk bulamazsınız.

İşte bu yüzden günümüzde pek çok Batılı düşünür "dinin ve geleneğin önemi"ni keşfediyor. Demokratik, özgür ve açık bir toplumda, sadece akıl ve bilime değil, aynı zamanda dine ve geleneğe de ihtiyaç olduğunu söylüyorlar.

Çünkü insan sadece akıldan değil, aynı zamanda his ve sezgilerden beslenen, "madde"nin yanında "mana" boyutu da olan bir varlık. Zaten tam da o yüzden "akıl ve bilim" tutkunları da çok geçmeden kendilerine "yapay din"ler yaratıyor, Anıtkabir'den "türbe" 10. Yıl Marşı'ndan "ilahi" üretiyorlar ya...

Kentteki Manken ve Dağdaki Çoban

Manken Aysun Kayacı, NTV'de yayınlanan "Haydi Gel Benimle Ol" adlı programda "siyaset felsefesi"ni ifşa etmiş. "Ben artık demokrasiyi de sorgulamaya başladım." demiş ve itirazını açıklamış: "Dağdaki çobanla benim oyum neden eşit?"

Eğer bu soru sadece söz konusu hanımefendiye ait olsaydı, çok önemsemeyebilirdik. Ama onun "yaşam biçimi"ni ve "dünya görüşü"nü paylaşan daha pek çok kişi böyle düşünüyor. Onun için, evet, gerçekten de sormak gerek: Ülkemizdeki seçkinler yahut "Beyaz Türkler" ile "dağdaki çobanın" oyu neden eşit?

Cevap vermek için, söz konusu sorunun altında yatan "Daha nitelikli vatandaşlar daha fazla söz sahibi olmalı." yargısını ele almak gerek. Tabii "nitelik"ten ne anladığımız da önemli. Örneğin, konu ülke yönetimi olduğunda "okumuş-yazmış" olmak, "göze hoş gelir" olmaktan daha önemli durabilir. Bu durumda ise, benden uyarması, Aysun hanım bu işten biraz dezavantajlı çıkabilir.

Peki, ama "okuyup-yazmış" olmak dahi ülke yönetiminde daha fazla söz sahibi olmak için yeterli midir? Daha iyi eğitim görmüş, hatta akademik unvan sahibi olmuş vatandaşlar, acaba gerçekten de "dağdaki çoban"dan daha fazla güce, örneğin fazla oy hakkına sahip olmalı mıdır?

Hayır! Çünkü "okuyup-yazmış" olmak, hatta koca koca üniversitelerde hocalık yapmak, ülke için neyin iyi olduğunu

bilmeyi garantilemez. Aksine, alabildiğine bilgili insanlar da fena halde yanılabilir. 1970'li yıllarda akademisyenlerimizin önemli bir bölümü Marksist'ti. Ülkenin sosyalist bir devrimle iflah olacağına inanıyorlardı. Bugün ise Marksizm'in her nerede uygulandıysa felaketler yaratmış bir ideoloji olduğunu biliyoruz. Eski komünistlerin epey bir bölümü şimdi o yüzden "liberal".

Zaten eğer "okuyup-yazmış" olmak "doğruyu bulmayı" sağlasaydı, dünyadaki tüm entelektüeller aynı görüşte buluşurdu. Oysa tam aksine, dünya tümüyle zıt görüşlere sahip aydınlarla doludur. Çünkü farklı siyasi ve felsefi görüşlerden birini seçmek, aslında büyük ölçüde bir "tercih" meselesidir. Bu tercihi belirleyen en önemli unsur ise, sahip olduğunuz değerlerdir. Örneğin "hak" veya "adalet" gibi değerlere inanıyorsanız, gidip de faşizmi savunamazsınız. Ama bunların saçma kavramlar olduğuna inanmışsanız, "üstün insanın egemenliğini" savunan Nietzsche-vari faşist görüşler size çok cazip gelebilir.

Ve işte tam da bu nedenle "dağdaki çoban"ın yargıları, kendisini küçümseyen, "ayak takımı" diye aşağılayan seçkinlerin görüşlerinden çok daha isabetli olabilir. Bakın bir örnek vereyim: Bu ülkede Kürt vatandaşlara on yıllar boyu büyük bir haksızlık yapıldı: Dillleri yasaklandı, kültürleri aşağılandı. Bu durum "Beyaz Türkler"in umurunda olmadığı gibi, çoğu, "devlet ideolojisi"ne alkış tutup, "Görelim Cumhuriyet neyler, neylerse güzel eyler." dedi. Hâlâ da diyorlar. Ama eğer "dağdaki çobana" sorulsaydı, "Kürtleri dipçik zoruyla Türkleştirecekler, ne dersin?" diye, "Yapmayın beyim, yazıktır, günahtır, onları da Allah öyle yaratmıştır." diyebilirdi. Kendisini aşağılayanlardan daha az "okumuş" olmasına rağmen, onlardan daha farklı (ve bence daha iyi) değerlere sahip olduğu için.

Bütün bunları "Ülkeyi sadece falanca değerlere sahip insanlar yönetebilsin." demek için söylemiyorum. O da aksi yönde bir despotluk olur. Zaten elimizde bir "değer-metre" de yoktur.

Tek çözüm, farklı değer ve görüşlerin ifade bulup yarışacakları demokrasidir. Ama zaten sorunumuz tam da orada: Demokrasiye bir türlü ulaşamıyoruz. Bunun sorumlusu ise "dağdaki çobanlar" değil, kendilerini dev aynasında gören kentliler. Sarışın mankeninden tutun da ak saçlı başsavcısına kadar...

Nasıl Mutlu Olunmaz?

Beyaz Türkler kavramını dilimize ünlü sosyoluğumuz Nilüfer Göle kazandırmıştı. Göle, bu kavramla, kendilerini Türkiye'nin "ilericileri" olarak gören asker-sivil bürokrasiyi ve entelektüelleri kast etmişti. Benim sözünü edeceğim kesim ise, Beyaz Türkler'in genç jenerasyonu. Çoğu kolejlerde, hatta sonra yurtdışında okumuş, 1980 sonrası ortamda büyüyerek "köşe dönme" kültürünü özümsemiş, iyi mesleklere, Batılı yaşam standartlarına kavuşmuş, genç ve orta yaş kuşak insanlarımız.

Beyaz Türkler, görünürde, mutlu olmak için pek çok nedene sahipler. Bu ülkenin yaşam standartlarının bir hayli ötesindeler. Adeta küçük Asya'da New York'u, Londra'yı veya Paris'i yaşıyorlar. Değerli entellektüelerimizden Rıfat Bali, Beyaz Türklerin bu bohem yaşamının iyi bir yansımasına işaret etmişti: İstanbul'daki bir partiyi, "Burası New York, karşısı Üsküdar!" diye duyuran bir davetiye...

Beyaz Türklerin çoğunun yaşamındaki en büyük değeri ise aslında tek bir kelimeyle özetlemek mümkün: Tüketim. Yaşamları daha fazla ve daha kaliteli tüketim üzerine kurulu. İyi kazanç sağlayan işlerde çalışmak ve böylece daha iyi evlere, arabalara, giysilere kavuşmak... Gezmenin, eğlenmenin ve belki de gösterişin doruklarına çıkmak... Hep daha fazla tüketmek ve bu tüketimi de, bol "marka"lı bir yaşam biçimi içinde, eşe dosta duyurmak.

Bu renkli hayat Beyaz Türkler tarafından yaşanırken, medya aracılığıyla da daha da süslenip "öteki Türkiye"ye seyrettiriliyor. Bu öteki Türkiye'nin "televole kültürü" içinde yanıp tutuşan kısmı da, Beyaz Türkler gibi olmak, onlar gibi tüketebilmek için can atıyor.

Ama acaba bu renkli hayat Beyaz Türkleri mutlu edebiliyor mu ki?

Kuşkusuz her bireyin mutluluk ölçüsü ve düzeyi birbirinden farklıdır. Ancak Beyaz Türkler'in çoğunda garip bir mutsuzluk sendromu olduğunu gösteren ve "içeriden gelen" sesler var. Gazeteci-yazar Ece Temelkuran, bir yazısında bu sendromdan şöyle söz etmişti:

> "Sanıldığından daha çoklar. Gitgide çoğalıyorlar. Etraftalar. Hayatı panzehirsiz kaldıramıyorlar. Sipram, Prozac, Xanax, Lustral ve benzerleri olmadan devam edemiyorlar. Antidepresansız çekilmeyen bir hayat bu; panzehiri alınmazsa öldüren... Yirmilerin sonunda, otuzların başındalar. Hepsi "başarılı" çocuklar. İyi okullarda okumuş, iyi işlere girmiş insanlar. Hayatlarında ters giden pek bir şey yok, ama yine de mutlu değiller. İlaçsız üstesinden gelinemeyen, hatta nedeni bile pek anlaşılamayan bir mutsuzluk dalgası var etrafta; marka giysiler üzerini örtüyor."

Bir başka deyişle, Beyaz Türklerin pek çoğunun psikolojisi, reklamlarda veya magazin basınında gösterildiği gibi iç açıcı değil.

Acaba neden?

Aslında sorun, sadece Beyaz Türklerle değil, onların coşkuyla benimsedikleri tüm bir "modern yaşam"ın kendisiyle ilgili. Var olma amaçlarını daha fazla paraya, kariyere, statüye, cinselliğe ve eğlenceye ulaşmak olarak belirleyen çağımız insanlarının çoğunda, yaygın bir mutsuzluk, bir depresyon hâli var.

Bunu da en iyi, sanatçılar ifade ediyor.

1999'da çevrilen ve tüm dünyada yankı uyandıran "Fight Club" (Dövüş Kulübü) filmi, bu ifadenin çarpıcı örneklerinden biriydi. Filmde, iyi bir ev ve iş sahibi olan genç bir adamın, tüm bunlarla bir türlü mutlu olamayışı ve sonunda kendi benliğinden ikinci bir karakter çıkararak bir tür "anarşi örgütü" kurması anlatılıyordu. Filmin "filozof" aktörü Tyler Durden (Brad Pitt), örgütün üyelerine şöyle sesleniyordu:

> "Reklamlar bizi arabaların ve giysilerin peşine düşürdü; nefret ettiğimiz işlerde çalışıyoruz, ihtiyacımız olmayan şeyleri satın alabilmek için...
>
> Biz tarihin üvey evlatlarıyız. Ne amacımız var ne yerimiz. Biz ne bir büyük savaş yaşıyoruz ne de büyük bir buhran. Bizim savaşımız ruhsal bir savaş; bizim büyük buhranımız, kendi hayatlarımız.
>
> Televizyonla büyütüldük ve bir gün hepimizin milyonerler, film yıldızları veya rock starları olacağına inandırıldık. Ama olmayacağız ve bu gerçeği yavaş yavaş öğreniyoruz ve feci şekilde asabımız bozulmuş durumda..."

Beyaz Türklerin çoğu "bu asabı bozulmuşluk" durumunu ya yaşıyor ya da yaşamamak için kafalarını kuma biraz daha gömüyor, takviye olarak da "Prozac" alıyor. Her tüketim düzeyi onlara yeni bir kurtuluş vaat ediyor; bir üst model arabayı, bir öncekinden daha "çılgın" bir eğlenceyi hedeflemenin bir tatmin duygusu var elbette. Ama o hedefe varınca tatmin hemen ortadan kalkıyor. Kendisine varılınca yok olan çöl serapları gibi, modern yaşamın mutluluk paketleri de açılınca anlamsızlaşıyor.

Peki, Beyaz Türkler nasıl kurtulur? Nasıl mutlu olurlar?

Elbette bunun cevabını her insanın kendi başına bulması gerekiyor. Ancak bilge siyasetçi Süleyman Demirel'in yöntemiyle düşünerek, önce olmazları belirlemek; yani, önce insanı neyin mutlu etmeyeceğini tespit etmek, iyi bir başlangıç olabilir.

İlk tespit, tüketimin insanı mutlu etmeyeceğidir. Reklamlarda milyonlarca kez gördüğümüz; şu marka arabayı kullandığı veya bu marka gazozu içtiği için mutlu olan insan tasvirleri, tek kelimeyle aldatmacadır. Din adamı kimliğinin yanında derin bir entelektüel de olan İngilitere Başhahamı Jonathan Sacks, bu konuda şu yorumu yapıyor:

> "Bize yeni moda blue jean'i, şu saati veya bu arabayı almakla elde edeceğimiz vaat edilen mutluluk, az sonra yeni bir ürün tarafından yok edilmekte ve ancak o yeni ürünü almakla yeniden mutlu olacağımız söylenmektedir. Tüketim toplumu, arzuları uyandırma, tatmin etme ve sonra yeniden uyandırmadan oluşan sonuçsuz bir süreci izler. Nihai huzura giden bir çabadan ziyade, bir tür bağımlılıktır." (Jonathan Sacks, *The Dignity of Difference*, 2003, s. 40)

Hayattaki hiçbir maddi kazanım, hiçbir statü aşaması "kurtuluş" olamamaktadır. Her biri yanında yeni sıkıntılar, yükler ve bir de "tüm bunları kaybetme korkusu" getirmektedir modern insana...

Peki, acaba bu gibi maddesel şeyler değilse, aşk mıdır insanı mutlu edecek şey? Günümüzde pek çok genç, özellikle de genç kız, bu inançtadır ve "gerçek aşk"ı bulup beyaz atlı prensiyle mutluluğa yürüme hevesindedir.

Oysa bu heves de modern eğlence endüstrisi tarafından insanlara çizilen tozpembe bir senaryodan kaynaklanır ve gerçeğe uymaz. Dikkat ederseniz, romantik filmlerin çoğu, çiftlerin türlü badireleri atlatıp evlenmeleri ile sona erer. Görkemli bir düğün sahnesinde etrafa gülücükler dağıtırlar. Hayatın anlamını o törende bulmuş gibidirler... Ancak gerçekte birkaç ay sonra aşkın büyüsü sönecek, eşler bir diğerinin olumsuz yönlerini de görmeye başlayacaklar ve evlilik yaşamın rutin bir parçası hâline gelecektir. Duruma göre belki iyi bir rutin olabilir, ama bir "kurtuluş" değildir.

Bir zamanlar 68 kuşağını motive etmiş olan entelektüel çabalar da, paradan veya "aşk"tan biraz daha doyurucu olabilseler bile, yeterli değildir. Jonathan Sacks şöyle der:

> "Aydınlanma sonrası sistemler -bilim, ekonomi veya siyasi ideolojiler- ilk başta ortaya koydukları kuşatıcı iddialarından geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Bilim tarifsel, ekonomi ilişkisel, siyaset ise yönetseldir. Bize "neyi" ve "nasıl" sorularının cevabını verebilirler, ama "neden" sorusunun cevabını veremezler." (Jonathan Sacks, *The Dignity of Difference*, 2003, s. 37)

Çünkü sorunun cevabı daha derinlerdedir.

Beyaz Türklerin ve genel olarak modern insanın yaşadığı kriz, insanoğlunun amaç ve özlemlerini, maddesel dünyayla sınırlamalarından kaynaklanır. Oysa Hz. İsa'nın İncil'de söylediği gibi: "İnsan yalnızca ekmekle yaşamaz."

M.I.T., University of California, Berkeley gibi dünyanın önde gelen üniversitelerinde ders vermiş olan Amerikalı düşünür Houston Smith'e göre, "Bu dünyanın sınırlı varoluşu, insan kalbini tam olarak tatmin edememektedir. Çünkü insanoğlunun doğasına, günlük deneyimimizin bize veremediği 'ötedeki' bir şeye özlem duyma hissi kazınmıştır." (*Why Religion Matters*, 2001, s. 28)

İnsan, kendinden ve etrafındaki her şeyden daha büyük, daha mutlak bir ideale bağlanma ihtiyacındadır. Bu ihtiyacı reddettiğinde, kendi doğasına aykırı davranmış olur. Modern insan ve bu arada bizim Beyaz Türklerimizin çoğu, bu temel gerçeği göz ardı ettikleri için krizdedirler. Kimi düşünürlerin "anlam krizi" dediği şeydir bu. Hayatın anlamını, aslında anlam oluşturamayacak şeylerde aramakta ve sonuçta anlamsız hayatlar yaşamaktadırlar.

Öte yandan modern insanın bencil ahlakı da, kendi doğasına aykırıdır. Dünyada ve ülkemizde milyonlarca insan yarı aç ve fakir biçimde yaşarken, israf ve açgözlülükle dolu bir tüketim

çılgınlığı sürmek, vicdansızlıktır. Ve vicdan, ne kadar bastırılırsa bastırılsın, bu yolun yanlış olduğunu söyler insana. İnsan o vicdanı daha da bastırabilmek için uğraştıkça, insanlıktan o kadar uzaklaşır. Mutsuzluk ise kaçınılmaz bir sonuçtur, çünkü mutluluk insanlara özgü bir duygudur.

Peki, kurtuluş nerededir?

Başta belirttiğim gibi, hepimiz bu soruyu kendi vicdanlarımızın içinde cevaplamak durumundayız.

Ama şu kesindir: Beyaz Türklerin sahip olduğu, öteki Türklerin çoğunun da imrendikleri şeylerin hiçbiri, mutluluk veremezler. Hayatı kolaylaştıran, renklendiren birer araç olabilirler, ama amaç olamazlar.

Bir diğer kesin gerçek ise, tarih boyunca kendilerini en mutlu hissetmiş olan insanların; almak yerine vermeyi, bencilik yerine fedakârlığı ve madde yerine anlamı tercih edenler olduğudur.

Bir bildikleri vardır belki de...

Dindarlık, Dinsizlik ve Mutluluk

Din, insanlara mutluluk verir mi? Peki ya dinden yoksun ama "eğlence"si bol bir hayat ne verir onlara?

Bu soruları irdeleyen yeni bir kitap çıktı Amerika'da. Biri Berkeley diğeri Harvard'dan iki felsefecinin (Hubert Dreyfus ve Sean Dorrance) kaleme aldığı kitabın adı "All Things Shining: Reading the Western Classics to Find Meaning in a Secular Age". Türkçe'ye, "Işıldayan Her Şey: Din Dışı Bir Dünyada Anlam Bulmak İçin Batı Klasiklerini Okumak" diye çevirebiliriz.

Kitabın şöhretini parlatan da, New York Times gazetesinin bu gibi kültürel meseleleri iyi yakalayan köşe yazarı David

Brooks oldu. Ben de açıkçası, Brooks'un köşesinden öğrendim söz konusu iki düşünürü ve tezlerini.

Dreyfus ve Dorrance, bizde "karanlık çağ" diye habire kötülenen Ortaçağ'ın önemli bir artısını tespit ederek giriyor konuya. Diyorlar ki, o dönemde insanlar "Tanrı tarafından yaratılmış ve kaderi O'nun tarafından belirlenmiş varlıklar olarak hayatı tecrübe ediyordu." Bu ise, hayata güçlü bir mana, tevekkül ve iyimserlik katıyordu.

Fakat modern çağla birlikte bu inanç zayıflamaya başladı. Tümüyle ortadan kalkmadıysa da, "Herkesin benimsediği bir ön kabul olmaktan çıktı."

Bu ise, bu iki felsefeciye göre, Batı toplumlarında "yaygın bir mutsuzluk" yarattı. Hayatın Allah tarafından belirlenmiş bir anlam ve amacının olmadığı fikri, bir "kararsızlık ve huzursuzluk" hâli doğurdu.

Buna karşı Batılı toplumlar yeni mutluluk arayışlarına giriştiler. Evvela, daha önceden dinin sağladığı "mutlak hakikate bağlanma" duygusunu, mutlak doğruluk iddiasındaki totaliter ideolojilerde aradılar. Weimar Cumhuriyeti'nin süper-seküler kültüründen yükselen Nazizm, bunun en iyi örneğiydi. Haç gitmiş, yerine gamalı haç gelmişti.

Ancak böylesi "seküler din"ler, II. Dünya Savaşı sonrasında gözden düştü. Batılı seküler insan da, nihilizmden kaçışı daha spontane şeylerde bulmaya başladı: Spor müsabakaları veya rock konserleri gibi.

Dreyfus ve Dorrance, bu gibi yoğun heyecanların, bir "alıp götürme" etkisi yarattığını anlatıyor. Yani, bir stadyumda veya konser salonunda kendilerinden geçen bireyler, birkaç saatliğine de olsa, kendilerinden daha büyük bir varlığa ve amaca bağlanma hissini tadıyorlar.

Kitap, bu gibi örnekleri inceleyerek ve yenilerini önererek "Anlamsız hayatlara nasıl anlam katarız?" sorusuna cevap arıyor.

Bu iki düşünüre göre daha "muhafazakâr" kaçan David

Brooks ise, dinin aslında pek çok insan için hâlâ geçerli bir "kurtuluş" yolu olduğunu hatırlatmış.

Ben de, Brooks'a yakın durarak, şu kadarını söyleyeyim: Batı'da başlayan "anlam krizi" kuşkusuz bizim topluma da sıçramış durumda. Ama süreci epey geriden takip ediyoruz. O yüzden de bizdeki "seküler din" (Kemalizm), hâlâ epey revaçta.

Öte yandan "spontane mutluluk takviyeleri" sağlayan modern icatlar da hayatımıza girmiş hâlde. Ancak yeni yeni tanıştığımız bu "oyuncak ve eğlence"lerin aslında pek bir derde deva olmadığına dair Batı'da oluşan sezgiler, bizde henüz zayıf.

Bir başka deyişle, pahalı bir "jip" sürünce başının göğe ereceğini sanan milyonlarca adam var memlekette. Ya da o "jip"in sağ koltuğuna kurulunca mutluluğu yakalayacağını sanan bir o kadar kadın...

Oysa mesele dönüp dolaşıp başka bir şeye geliyor: Necip Fazıl'ın hoş ifadesiyle, "Batı adamının... bir buçuk asırdır, bunca keşfine ve oyuncağına rağmen bulamadığı... Türk'ün de yine bir buçuk asırdır işte bu Batı adamında bulduğunu sandığı şey"e...

O "mübarek oluş sırrı"na...

Mutluluk Şeriatı

Yıllar önce "Nasıl Mutlu Olunmaz" diye bir yazı yazmış ve bir yerinde şöyle demiştim:

"Tarih boyunca kendilerini en mutlu hissetmiş olan insanlar; almak yerine vermeyi, bencilik yerine fedakârlığı ve madde yerine anlamı tercih edenlerdir."

Dünkü New York Times gazetesinde okuduğum Nicholas Kristof imzalı köşe yazısı ise, "tarih boyunca" geçerli olan bu mutluluk sırrının bugün de işlediğini anlatıyordu.

Kristof, iki farklı Amerikalı'nın durumunu kıyaslayarak

konuya girmiş. İlki, Florida'daki havuzlu ve görkemli bir evde yaşayan 36 yaşındaki Richard. İyi para kazanan Richard, sağlıklı ve yakışıklı bir beyaz. Bir sürü güzel ve gösterişli sevgilisi olmuş. Tatillerini egzotik memleketlerde geçiriyor, "seçkin" mekânların ve hobilerin tadını çıkarıyor, kısacası gününü gün ediyor.

İkinci Amerikalı ise, Boston'daki mütevazı bir evde yaşayan, fazla kilolu, hiç çekici olmayan ve dahası böbrek hastalığı nedeniyle sık sık diyaliz makinesine giren Lorna adlı bir siyahi kadın. 64 yaşındaki Lorna, epey dindar. Bizdeki "zekât"ın Yahudi-Hıristiyan geleneğindeki karşılığı olan "ondalığını" düzenli olarak ödüyor, yani gelirinin onda birini yoksullara veriyor. Kilisesi aracılığıyla da bir sürü hayır işi yapıyor. En son, mesela, Haiti'deki depremin mağdurları için yardım toplamışlar.

Bu iki örneği veren Kristof şöyle diyor:

"Eğer bu insanlardan biriyle yer değiştirme şansımız olsaydı, muhtemelen çoğumuz Richard'ın hayatını tercih ederdik. Oysa büyük olasılıkla Lorna ondan daha mutlu."

Kristof, bu örneği Amerikalı psikolog Jonathan Haidt'in "Mutluluk Hipotezi" adlı kitabından almış. Hangi insanların kendilerini daha mutlu hissettiklerini araştıran bu profesör, Richard ve Lorna gibi daha nice vakaya baktıktan sonra şu sonuca varmış:

> "Zenginlik ve mesleki başarı üzerine odaklanan insanlar; hayır işlerine, din ve maneviyata, aileye ve dostlara odaklananlara göre genelde daha az mutlu."

Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüsü'nün aynı konuda yürüttüğü kapsamlı bir araştırmadan da özetle şöyle bir sonuç çıkmış: "İnsanoğlu, sanki fedakâr olmaya programlanmış gibi... Hayır yapmak, iyi hissettiriyor."

Benim bu sonuçtan çıkardığım iki ders var. Birincisi, bu "fedakâr olmaya programlanma" durumunun, ilahi dinlerin mesajına ne kadar uygun düştüğü. Kur'an-ı Kerim, insanları dine

çağırırken, bunun zaten onların "fıtratına" (yaradılışına) uygun olduğunu söyler ki, fedakârlık emreden "şeriat" ile ancak fedakârlıkla mutlu olabilen insani "tabiat" arasındaki paralellik, epey anlamlı.

İkincisi ise, üstteki örnekte bahsedilen Richard'ınkine benzer renkli bir hayata kavuşmak için yanıp tutuşan Türklerin trajedisi. Evet, açık konuşalım, "Sex and the City" gibi Amerikan dizilerindeki renkli hayatlara özenip duran, oradaki gibi bir yaşam biçimine ve standardına ulaşınca başının göğe ereceğine inanan milyonlar var Türkiye'de.

Bunun neden boş bir hayal olduğunu, yıllar önce, ellili yaşlardaki bir New Yorkluyla konuşurken anlamıştım. Alabildiğine zengin, güzel ve "üst sınıf" bir kadındı, ama Afrikalı aç çocuklara yardım işine adamıştı kendini. "Neden buna yöneldiniz?" diye sordum, şu cevabı aldım: "Her şeyi gördüm, her şeyi yaptım. Sonunda anladım ki en büyük mutluluk doğru bir şeyler yapmakta."

İşte, trajik olan bu: "Her şeyi gördüm, her şeyi yaptım." diyen bir Amerikalı sonuçta mutluluğu hazcılık yerine ahlakilikte bulabiliyor.

Bizim burada ise, "Her şeyi göreceğim, her şeyi yapacağım" diye hırsla kıvranan, bu arada da her türlü ahlaki değeri çöpe atan özenti bir Türk, bir serap peşinde harcayabiliyor hayatını.

Ne hazin...

Aşk Şeriatı

Roman okuyacak vakit bulamamaktan şikâyet eder durum. Onun için Elif Şafak'ın "Aşk" isimli popüler romanını oturup baştan sona okumak bir başarıydı benim için. Çok beğendim kitabı. Elif Şafak'ı da takdir ettim.

Kusursuzluk elbette mümkün değil. Dolayısıyla, bazı yazarların işaret ettiği gibi kimi bilgi hataları olabilir romanda. Bazı kısımların biraz fazla "didaktik" (öğretici) durduğunu söylemek de mümkün. Ama sonuçta Elif Şafak önemli bir şey başarmış. Mevlana ile Tebrizli Şems arasındaki manevi ruhdaşlığın modern bir Amerikalı kadının hayatını nasıl dönüştürdüğünü anlatırken aslında modern Türklere bir mesaj vermiş:

Sizin "köhne ve geri" diye kaldırıp attığınız dinin içinde, sürdürdüğünüz o çok "çağdaş" ve bir o kadar da sığ hayata ışık verecek erdemler, sırlar ve hikmetler var.

Bence de öyle. Hem de çoğu insanın pek tahmin etmeyeceği, ama Elif Şafak'ın isabetle altını çizdiği "aşk" meselesinde bile.

Evet, bu "aşk" mefhumu büyük bir mesele. Tarih boyunca kuşkusuz öyle olmuştu, ama bizim modern çağda daha da çetrefilli hâle geldi. Hayatın çok daha değişken hâle geldiği, insanların "kısmetim buymuş" diyerek bir yastıkta kocamak yerine "ilişki"den "ilişki"ye geçtiği yeni dünyada, âşık olup da kendini birine "ölesiye" kaptıranlar, yolun sonunda çoğu kez acıya ve gözyaşına boğuluyor.

Modern şarkıların çoğu zaten bu trajediyle dolu. "Yaralıyız hepimiz." diye bitiyor Teoman'ın bir parçası. Bir diğeri, durumu şöyle özetliyor:

> "Birkaç uyku hapı, birkaç kıskançlık krizi; elimizde bunlar var, mutlu olmaya yetmez ki..."

Peki, ama bu "yaralılık" hâli kaçınılmaz mı? İnsan olmanın zorunlu sefaleti mi? Yoksa solcuların pek sevdiği ifadeyle, "başka bir dünya mümkün" mü?

Evet, mümkün. Ama "dışarıda" değil, "içeride", yani zihnimizde. Sufiler, yani tasavvuf ehli, işte bunu keşfetmiş, hem de bunun bir "alternatif dünya" değil, hakikatin ta kendisi olduğuna hükmetmişlerdi.

Bu dünyanın kapısını biraz aralamak isterseniz, önce şu soruyu sorabilirsiniz: İnsanlar en çok kimleri cazip buluyor, kimlere âşık oluyorlar?

Cevabı da muhtemelen şöyle verirsiniz: Güzel, akıllı, samimi, dürüst, karakterli, derinlikli insanlara...

Ama aslında şöyle demek de mümkün: Güzelliğe, Akla, Samimiyete, Dürüstlüğe, Karaktere, Derinliğe...

Yani aslında âşık olunan şeyin tek tek "insanlar" değil, onlarda yansıyan "vasıflar" olduğunu söylemek mümkün. Nitekim bu vasıflar nedeniyle birine sırılsıklam âşık olan birisi, bir zaman sonra benzer vasıfları başkasında bulup ona da âşık olabiliyor. İnsanlar gelip gidiyor, ama vasıflar kalıyor.

Bu gerçeği Eski Yunan düşünürü Eflatun da fark etmiş ve ünlü "İdealar Teorisi"ni geliştirmişti. Buna göre dünyada gördüğümüz her maddi varlık, aslında metafizik evrende var olan "idea"ların, yani ideal form ve ilkelerin eksik birer kopyasıydı.

İşte, sufiler de varlık âlemini böyle anladılar. Biz insanların sevdiği her şeyin, aslında Allah'a ait olan Sıfatlar olduğunu, bu Sıfatlar'ın yaratılmışlarda "tecelli" ettiğini, yani gözüktüğünü söylediler. Böylece "Leyla"yı sevmekle yola çıkıp "Mevla"ya varabildiler.

İşte, aşkın bir "şeriatı" var ise, bence budur. Bunu içselleştiren, "Leyla"ları önemsizleştirmiş olmaz. Ama onları Sıfatların Mutlak Sahibi sanmaktan, dolayısıyla onlara tapınır hâle gelmekten de kurtulur.

Dahası, Sıfatların Mutlak Sahibi'ne "tevekkül" etmenin gücüne kavuşur.

Bir "ayrılık" durumunda da, kendini helak eden modern âşıklar gibi kederlere boğulmaktansa, Hz. Eyüb'ün Eski Ahit'te dediği gibi der:

> "Rab verdi ve Rab aldı; Rabb'in ismi mübarek olsun."

İKİNCİ BÖLÜM

Beyaz Türklerin Hayattaki En Hakiki Mürşidi

▲

Beyaz Türk, "hayatta en hakiki mürşit"in bilim olduğunu duyarak büyür.

Ama onun asıl mürşidi, kendisine buna benzer yüzlerce vecizeyi miras bırakan Ulu Önder'dir.

Gerçekten de büyük bir asker ve devlet adamı olan Atatürk'ün neden bu şekilde (yani sadece totaliter rejimlerde görülebilecek biçimde) putlaştırıldığı sorusunun cevabı ise hayli ilginçtir.

▼

Beyaz Türklerin Hayattaki En Hakiki Mürşidi

'Beyaz Türkler' Kime Biat Ediyor?

Hürriyet yazarı Ertuğrul Özkök, "Beyaz Türklerin yeni başkenti" başlıklı bir yazı yazdı geçenlerde. Ve sıkça tartışılan bu "Beyaz Türk" kavramına bir dizi tanım getirdi. Bana en ilginç gelen ise, alt alta yazdığı şu iki maddeydi:

"- Beyaz Türk, Cumhuriyet ilkeleri ile büyümüştür. Atatürk'ü fanatikçe seveni de vardır, ona her dönem çağdaş anlamlar yükleyerek seveni de. Ortak özelliği ise, Atatürk'ün kişiliğine dokunulmasından hazzetmemesidir."

– Beyaz Türk'ün çocuğu 'biat' değil, 'itiraz' kültürü ile büyür."

Siz de fark ettiniz mi bilmiyorum, ama burada bir çelişki, bir tuhaflık var.

Çünkü Beyaz Türk, bir taraftan "itiraz kültürü" ile büyüyen, yani her şeyi sorgulayan bir tip. Ama konu Atatürk'e gelince "Aaa, orada dur!" diyen birisi.

Yani aslında onun da kendine has bir "biat kültürü" var; Atatürk'e itaat ediyor, sorgusuz sualsiz.

Peki, acaba bu durum Beyaz Türk'e nasıl bir dünya görüşü kazandırıyor?

Önce şunu tespit edelim: Atatürk'ün iki farklı tarihsel rolü var. Birincisi, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği cesur ve başarılı liderlik. Bu açıdan hepimiz ona minnettar olmalıyız.

Fakat Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk artık belirli bir siyasi görüşün ve partinin lideri. Bu durumda da Atatürk'ü eleştirmek, hatta ona muhalif olmak, "vatan hainliği" anlamına gelmiyor. Sadece farklı düşünmek anlamına geliyor.

Atatürk'ün düşünceleri ise, kendisine gökten bildirilmiş "tarih üstü" hakikatler değil. O dönemde dünyada var olan fikir akımlarından bazılarının bir derlemesi.

Bakın, burada kritik bir nokta var: Biz Atatürk'ün Cumhuriyet'le birlikte "Türkiye'nin yüzünü Batı'ya çevirdiğini" söyleyip duruyoruz. Ama o dönemde Batı'nın pek matah bir yer olmadığını ıskalıyoruz.

Evet, 1930'ların Avrupa'sı bugünkü gibi bir "liberal demokrasiler cenneti" değildi. Aksine, başta faşist İtalya ve Nazi Almanya'sı olmak üzere bir dizi otoriter rejim sürüyordu yaşlı kıtada. Öte yanda Sovyetler Birliği, bir başka "başarılı model" gibi duruyordu.

Atatürk bunların hiçbirine tam olarak itibar etmese de, bu rejimlerin kimi unsurları ve söylemleri, onu ve diğer bazı CHP seçkinlerini etkiledi. O yüzden faşist İtalya'nın "korporatist ekonomi" modeli benimsendi 30'larda. Yahut Nazi Almanya'sının biyolojik ırkçılığı Ankara'da yankı buldu, "Türk kafatasının çapı" ölçüldü. Din konusunda da o devrin pozitivist dogmaları özümsendi.

Sonunda, CHP'nin faşizme en yatkın isimlerinden biri olan Recep Peker, "Atatürk ilkeleri"ni meşhur Altı Ok'la özetledi.

Çocukluktan beri hepimiz ezbere biliyoruz bu Altı Ok'ta nelerin var olduğunu. Ama nelerin var olmadığını pek fark etmiyoruz.

Mesela demokrasi yok, bu Altı Ok'un içinde... Bireysel özgürlük yok... İnsan hakları yok... Sivil toplum, çoğulculuk, farklılıklara saygı gibi kavramlar da yok...

Zaten dikkat ederseniz, "Atatürk'e kesin biat" halindeki en koyu Beyaz Türkler, Atatürk-sonrası dünyada çıkmış birer "bidat" gibi gördükleri bu kavramlara bir türlü tam ısınamıyorlar.

Bu yüzden de, “Batılı yaşam biçimi” süren, ama Batı’nın “liberal demokrasi”si yerine ırkçı “Apartheid rejimi”ni savunan Güney Afrikalı Beyazlara benziyorlar biraz.

Türkiye’nin “zencilerine”, yani başörtülü kadınlara karşı besledikleri akıl almaz düşmanlıkla bunu bir kez daha kanıtladılar. Eşit vatandaşlığa karşı yürüttükleri savaşın bitmediğini gösterdiler.

Çünkü baksanıza, en “ılımlı” olanları bile, cepheyi biraz daha geride (“kamu”da) kurup savaşı sürdürmekten başka bir şey yapmıyor.

Kemalist Aklın Dramı

Üniversite yıllarımda, yani 90’lı yılların ortalarında, bir kitap fuarına gitmiştim. Stantların birinde Doğu Perinçek’i gördüm ve çevresindeki gençlerle yürüttüğü sohbete kulak kabarttım. Konu dindi. Ve Perinçek, dinî referansları olan bir zihnin kaçınılmaz olarak bağnazlığa sürükleneceğini anlatıyordu. “Bakın arkadaşlar, yaşam dinamiktir.” dedi ve arkasından ekledi:

“Din ise statiktir. Hiçbir şekilde değişmez. O nedenle dinle hayat arasında, dinle bilim arasında çatışma kaçınılmazdır.”

Oysa aynı yıllarda İslam düşüncesini de incelemeye başlamış ve İslam’da “tecdid” yani “yenilenme” diye bir geleneğin olduğunu da öğrenmiştim. Hoş, bu gelenek son birkaç yüzyılda körelmiş ve Müslüman dünya gerçekten de “statikleşmiş”ti. Ama bu durum, İslam’ın “dinamik” bir yorumunun da olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmıyordu. İslam, ilk 5-6 asrındaki göz kamaştırıcı medeniyetiyle zaten çoktan ispatlamıştı böylesi bir potansiyel taşıdığını.

Gelgelelim, Perinçek’in argümanındaki tek sorun, dini bu

şekilde dar bir şablona indirgemesi değildi. Bir diğer sorun, dinden arındırılan bir zihnin otomatik olarak "dinamik" hâle geleceğini varsaymasıydı.

Bu zihniyeti Doğu Perinçek gibi ideologlardan böylesi açık ve yalın ifadelerle duyabilirsiniz. Ama aslında daha geniş bir çevre tarafından içselleştirilmiş, çünkü "Cumhuriyet ideolojisi" tarafından üstü kapalı da olsa topluma enjekte edilmiştir. Özünde, dine fazlasıyla önem veren insanların mutlaka bir şekilde bağnaz, dar kafalı, yeniliklere kapalı kişiler olacakları kabulü yatar.

Mesela, "yobaz takımı" denilince kastedilenler nedense hep din adına yobazlık yapanlardır. Başka bir şey adına yobazlık yapılabileceğine pek ihtimal verilmez.

"Türkiye'nin aydınlık insanları" denince de, cami cemaati değil; aksine caminin yolunu pek bilmeyenler kastedilir.

Oysa son birkaç yüz yıla baktığımızda, din adına olduğu kadar ulus, etnisite veya ideoloji adına da büyük bağnazlıklar yapıldığını görüyoruz. Bu laik kavramlar uğruna dökülen kanlar, "din savaşları"nı fazlasıyla gölgede bırakmış durumda. Stalin'in "diyalektik materyalizm" adına Mendel genetiğini reddetmesi ise, Kilise'nin dünyanın döndüğünü reddetmesinden daha küçük bir skandal değil.

Bir başka deyişle, laik bir aklı dindar bir akıldan daha başarılı, daha tutarlı ve daha "dinamik" kılan hiçbir şey yok gibi...

Son 10-15 yıl içinde Türkiye'de yaşadıklarımız da bu üstteki yargıyı doğrulaması açısından kayda değer. Kemalistler dediğimiz toplumsal kesim, Atatürk'ün 1930'ların şartlarında uyguladığı politikaların istisnasız hepsinin doğru olduğuna inanmakla kalmıyor. Bu politikaların bugün için de harfiyen geçerli olduğuna inanıyor. Bariz bir "dogmatizm" ve "statiklik" sergiliyor yani...

Öyle ki Kemal Kılıçdaroğlu'nun vaat ettiği mütevazı "değişim" rüzgârını bile fazla buluyor, Önder Sav ile cisimleşen katı bir direniş gösteriyorlar.

Oysa hayat gerçekten de "dinamik" olduğu için Atatürk'ten bu yana çok değişmiş durumda. Bu değişime Türkiye'de daha iyi adapte olan kesim de, Perinçek'in hesabına göre "geri" kalmış olmaları gereken muhafazakâr dindarlar: Ekonomiyi anlayan, teknolojiyi iyi kullanan, küreselleşmeyi yakalayan onlar...

Kemalistlerin asıl dramı ise, tüm bu alanlarda geri kalmalarına rağmen, sırf "yaşam biçimleri" nedeniyle kendilerini hâlâ "ileri" sanmalarında yatıyor. Bu yersiz özgüven, onları daha da izole ediyor.

Ve onların "statik" haliyle "dinamik" hayatın arası açılmaya devam ediyor.

Atatürkçü Düşünce Sistemi

Meşhur darbe planı "Balyoz"u kurgulayanların amacı, memleketi "1923 zindeliğine" döndürmekmiş. Bunu da tabii laf olsun diye istemiş değiller. Maksat, "Ulu Önder", "Başöğretmen" ve "En Büyük Türk" olan Atatürk'ün devrine dönebilmek.

Bu radikal projenin altında kuşkusuz siyasi bir ideoloji yatıyor. Buna da çoğunlukla "Kemalizm" diyoruz. Kemalistlerin kendileri ise son dönemde yeni bir kavram ürettiler ve "Atatürkçü düşünce sistemi" dediler ideolojilerine.

Yine de ben bugüne dek bu "düşünce sistemi"nin nasıl bir şey olduğuna dair çok tatminkâr bir izah duymadım. O yüzden "bu nasıl bir şey yahu" diye arada bir düşünüp duruyordum. Geçen hafta sonu ise birden bir ilham geldi bana ve gözüm açıldı. Çözüverdim "Atatürkçü düşünce sistemi"nin nasıl işlediğini. İzin verirseniz size de anlatayım.

Önce, düşünce sisteminin merkezinde yatan şu kritik ilkeyi anlamanız gerek: "Atatürk ölümsüz." Bunu iyice kavramanız lazım ki, gerisi gelebilsin.

Bu "ölümsüzlüğün" ise üç ayrı boyutu var. Birincisi, metafiziğe kaçan bir "kişisel ölümsüzlük" boyutu. Aslında Atatürk'ün Kasım 1938'de hayata gözlerini yumduğunu hepimiz biliyoruz, ama yine de çocukluğumuzdan beri şarkılar söyleyerek ısrar ediyoruz, "Atatüüürk, ölmediiii!" diye. Bu yüzden de, o sanki hep bizleri duyuyor ve görüyor gibi davranıyoruz. Mesela, dikkat ederseniz Anıtkabir'i ziyaret edenler, onun hakkında konuşmak yerine doğrudan ona hitap ediyorlar. Yani "Memlekete büyük hizmetleri oldu, nur içinde yatsın." gibi şeyler değil, "Atam izindeyiz, eserinin bekçisiyiz." diyorlar.

Birkaç ay önce adı Ergenekon işlerine karışan bir yüksek yargıcı televizyonda gördüm. "Anıtkabir'e gidiyorum, Ata'ma şikayette bulunacağım" diyordu. İşte, olay bu.

Ama Atatürk'ün bu "kişisel ölümsüzlüğü", dediğim gibi, işin sadece ilk boyutu. Asıl numara, ikinci ve üçüncü boyutlarda.

İkinci boyut şu: "Ölümsüz Atatürk"ün kendi devrinde uyguladığı "siyasetler" de ölümsüz. Mesela 1930'lu yıllarda duruma göre "devletçilik" mi yaptı. Alacaksınız bunu, "ödün verilemez ilke" diye ilelebet payidar kılacaksınız. Pozitivist laiklik, asimilasyonist milliyetçilik filan, hakeza.

Üçüncü ve en müthiş boyut ise şu: Atatürk'ün devrindeki siyasi şartlar ve aktörler de ölümsüz! Sevr Anlaşması, Amerikan mandacıları, İngiliz muhipleri, mütareke basını, Hilafet Ordusu, Damat Ferit hükümeti, "zararlı dernekler" filan, bunların hepsi bugün de var! Biraz isim ve kılık değiştirmiş olsalar bile, hâlâ ortadalar. Niyetleri de aynı.

İşte bu üç boyutlu "ölümsüzlüğü" özümsediğinizde, "Atatürkçü düşünce sistemi"yle harıl harıl çalışmaya hazır bir zihne kavuşuyorsunuz. Yapmanız gereken sadece iki şey var. Önce Atatürk dönemini iyi öğreneceksiniz. (Ama tabii ki "Atatürkçü" kaynaklardan.) Ondan sonra da, siyasi gündemi biraz izleyip

günümüzde Sevr tuzağını kimlerin kurduğunu, kimin "zararlı dernek", kimin "mütareke basını" olduğunu teşhis edeceksiniz.

Mesele bundan ibaret.

İşin en güzel yanı şu: Bu pratik "düşünce sistemi"ni kavrayınca, epey bir yükten kurtuluyorsunuz. Oturup dünyanın hakikaten nasıl işlediğine dair bir sürü lüzumsuz bilgi ile kafanızı doldurmanıza gerek yok.

Aslında belki bu sebeple bazıları bunu "düşünce sistemi" değil de "düşünmeme sistemi" sayıp sizi eleştirebilir.

Ama siz bileceksiniz ki böyle "dahili bedhahlar", olsa olsa Amerikan mandacıları, İngiliz muhipleri ve mütareke basınıdır.

Böylece tam bir "kapalı devre" kurmuş olacaksınız zihninizde.

Sonra da huşu içinde oturup memleketi kurtarmaya çalışacaksınız; darbelerle, andıçlarla, balyozlarla...

Atatürk Dualarımızı İşitir mi?

Bundan bir ay kadar önce liberalizm konulu uluslararası bir konferans vesilesiyle hayatımda ilk kez Bodrum'a gittim. Gitmişken de ünlü tatil beldesinin en göz alıcı yerine, yani Bodrum Kalesi'ne uğradım. Gezenler herhâlde bilir; bu kalenin müze bölümünde batık teknelerin sudan çıkarılıp yeniden inşa edilmiş kalıntıları var. Bu kalıntıların en büyüğü de, Türk arkeologların bin bir zahmetle ortaya çıkarıp sergiledikleri bir Eski Yunan gemisi.

Gemi beni etkiledi elbette, ama asıl görülmeye değer şey, onun yanındaki duvarın yüksekçe bir noktasında asılı duran Atatürk portresiydi. Atatürk'ün aşağıya doğru bakan pozunun altında da aynen şöyle yazıyordu: "İZLENDİĞİMİZİN BİLİNCİ İÇİNDE ÇALIŞIYORUZ."

Yani, Türk arkeologları, çalışmalarını yürütürken Atatürk tarafından "izlendiklerine" inanıyor ve bunu da gururla ilan ediyorlardı.

Ne dersiniz, bu işte bir gariplik yok mu?

Var. Hem de Türkiye'deki "Atatürk kültü"nün her detayında var. Resmi törenlerdeki dile bakın mesela. Hemen her ülkede saygıyla anılan tarihsel liderler vardır. İnsanlar da onlar hakkında övücü konuşmalar yapar. "Büyük devlet adamıydı, önemli hizmetleri oldu, huzur içinde yatsın..." gibi şeyler söylerler. Ama bizler sadece Atatürk hakkında konuşmuyor, "Atam!" diye başlayan cümlelerle ona hitap ediyoruz. Okul öğrencilerine "Ey bugünümüzü sağlayan Ulu Atatürk" diye başlayan sadakat yeminleri ettiriyoruz. Yani, sanki Atatürk bizi duyuyor, yakarışlarımızı işitiyormuş gibi davranıyoruz.

Bakın, İstanbul'daki bir okulda düzenlenen "Atatürk Konulu Şiir Yarışması"nda birinci seçilen bir beşinci sınıf öğrencisi neler yazmış:

> "Sen göklerdesin Atatürk'üm! Sen bizi yukarıdan izleyensin,
> Hiç ayrılmadın yerinden. Sen kaderimizi çizensin.
> Sen bizi yaşatansın, Sen ölümden kurtaransın!"

Bu garip "itikat" sadece ilkokul öğrencilerinin değil, koca koca adamların yazdığı metinlerde de ifade buluyor. Çok satan bir gazete, Türkiye-Hırvatistan maçından söz ederken saha kenarındaki Atatürk resminin yaydığı metafizik güçlere atıfta bulunuyor. "Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, tüm Türkiye'yi heyecana boğan maçı izleyenler arasındaydı." diyen gazete ekliyor: "Fatih Terim'in, maç boyunca Atatürk'ün varlığından güç aldığı anlaşıldı."

İnananlarına güç veren Ulu Önder, bazen mucizeler gösteriyor, bir dağ üzerinde bize suretini yansıtıyor. Siluetinin düştüğüne inanılan Damal ilçesindeki Karadağ sırtları, bir anda kutsal

mekân haline geliyor. Yöre halkı "Atatürk mucizesi" sebebiyle şenlikler düzenliyor, ziyaretçiler halay çekiyor.

Bu kadar yüce bir varlık hakkında eleştirel laflar etmek ise, tahammül edilemeyen bir sapkınlık. Bu yüzden, Atatürk devrimlerinin toplumun bazı kesimlerinde travma yarattığı gibi, her tarihçinin bildiği bir gerçeğe işaret eden Dengir Mir Mehmet Fırat, bir anda medyanın hışmına uğruyor.

Peki, hepimiz gibi bir insan olan Atatürk'ü niçin bu kadar "insanüstü" bir hâle getirmiş durumdayız?

Amerikalı düşünür Richard J. Neuhaus, din ve devlet ilişkilerini incelediği "Çıplak Kamusal Alan" (*The Naked Public Square*) adlı eserinde bu soruya cevap veren önemli bir yorum yapar. Neuhaus'ın "çıplak" dediği, geleneksel dinden tamamen arındırılmış kamusal alandır. "Ancak," der Neuhaus, "çıplak kamusal alan uzun süre çıplak kalamaz, geleneksel dinden oluşan boşluğu bir süre sonra 'yapay din' doldurur."

Bizim de işte tüm kamusal alana ipotek koymuş bir "yapay din"imiz var. Ve bu din, bizi Atatürk'ün en çok üzerinde durduğu şeyden, yani "bilimsel ve rasyonel düşünce"den alıkoyuyor. Bu dinin mensuplarının kendilerini "akıl ve bilim" yolunda sanması ise, işin en komik yanı.

'Laik Türkiye'nin Teokrasimsi Halleri

Anayasa profesörü Ergun Özbudun hocanın "pasif laiklik" kavramından söz etmesi ve Türkiye'ye bunun lazım geldiğini söylemesi üzerine yine "rahatsızlıklar" baş gösterdi medyada. Ve her zamanki gibi bir dizi evlere şenlik argüman yeşeriverdi. Bizdeki otoriter laikliğin çok iyi bir şey olduğu, bunun tek alternatifinin de "teokrasi" olacağı ezberini bilmem kaç bininci kez okuduk. Bu

otoriter laikliğin "demokrasinin olmazsa olmaz koşulu" olduğu hikâyesini de yine bilmem kaç bininci kez dinledik.

Ama dediğim gibi, bunlar epey evlere şenlik argümanlar ve ufacık bir "çapraz sorgulama" karşısında sırıtıveriyorlar. Mesela, Türker Alkan'ın *Radikal*'deki "Laiklik ve Demokrasi" başlıklı yazısında dediklerine bir bakalım:

> "Demokrasiler sıradan insanların yönetim biçimidir. 'Beşerin şaşabileceği' anlayışı vardır demokrasilerde. Onun için de 'düzeltme mekanizmalarına' yer verilmiştir. Meşruluğunu Tanrı'dan ve dinden alan otoriter yönetimlerin ise şaşıp yanılması beklenmemelidir."

Bu dedikleri doğru aslında Sayın Alkan'ın. Ancak üstteki "beşer şaşar" ilkesini okuyunca akla uygunsuz bir soru geliveriyor:

> "Atatürk de şaşar mı?"

Tabii Atatürk de beşer olduğuna göre bir yerlerde "şaşmış" olması lazım. Ama Türkiye resmi ideolojisi bize onun alsa şaşmayan bir "Ulu Önder" olduğunu söylüyor. Dolayısıyla Türker Alkan'ın sözünü ettiği "düzeltme mekanizmaları"na ihtiyaç duymuyor. İhtiyaç duymasından geçtik, bunların ortaya çıkmasına dahi izin vermiyor: Siyasi partiler kanunu, "Atatürk ilke ve inkılaplarına" uymayan partilerin faaliyet gösteremeyeceğini hükme bağlıyor.

Durum böyle olunca da Atatürk'ün "şaşmaz bilgeliğini" arkasına alan adamlar, siyaset üzerine vesayet kuruyor, hoşlarına gitmeyen partileri kapatıyor, hatta canları isteyince darbe yapıyorlar. Onlar da birer "beşer" olmalarına rağmen, Atatürk'ün "şaşmazlığı" onlara da siniyor, ne derlerse o mutlak doğru, hangi raconu keserlerse o "kırmızı çizgi" oluyor.

Bunları böyle ulu orta söylemek ise, eminim, hiç hoş kaçmıyor. Çünkü lafa gelince "özgür düşünce"yi ve "eleştirel aklı" övüp duran rejimimiz, aslında bunların sadece "gericiliğe" karşı

işlemesini istiyor, kendine dokunmasına ise hiç tahammül göstermiyor.

Tüm bu tartışmada laikliği en büyük siyasi değer hâline getirenlerin bir türlü göremediği iki kritik gerçek var:

1) Demokrasiye yönelik tehditler, sadece topluma “Allah adına” müdahale eden teokratlardan gelmez. Akıl, Bilim, Devrim, Proleterya, Vatan, Millet gibi pek çok “laik” değer adına hareket eden “laik” despotlardan da gelir. Bunların “şaşmazlık” iddiası, dinî versiyonlarından hiç de daha zayıf değildir.

2) Dinî değerleri kendine temel alan bir siyasetin ille de “teokratik” olması gerekmez. Bir dindar tabii ki dinin “şaşmazlığına” inanır. Ancak bunu yorumlayan insanların yanılabilir olduğunu, dolayısıyla hiç bir dinî otoritenin kesin hüküm veremeyeceğini, ya da din alanında verse bile siyasetin bunun dışında kaldığını düşünebilir.

Laiklik ilkesi ise, ancak Özbudun hocanın dediği gibi “pasif” olursa, yani dine karşı baskıcı değil, tarafsız davranırsa demokrasi için bir garantidir. Buna karşılık Türkiye’deki mevcut otoriter laiklik anlayışı, demokrasinin ve özgürlüğün önünde kaya gibi bir engeldir.

Kuzey Kore’yi Tanıyalım (I)

Yeryüzünün en tuhaf rejimlerinden birine sahip olan Kuzey Kore, şu aralar yeniden gündemde. Ülkeyi yöneten komünist dikta, geçenlerde “Hiroşima kadar büyük bir nükleer deneme” gerçekleştirdi. Nüfusun büyük bölümü açlık sınırında yaşam mücadelesi vermesine rağmen...

Peki, nasıl bir rejim bu Kuzey Kore? Nasıl işliyor? Halkının nezdinde nasıl meşruiyet buluyor?

Bu soruların cevabını merak ettiğimden geçenlerde biri Koreli bir diğeri Amerikalı iki uzmanın (Kongdan Oh ve Ralph C. Hassig) yazdığı *North Korea Through the Looking Glass* (Aynada Kuzey Kore) adlı kitabı okudum. Öğrendiğim enteresan şeyler var, biraz anlatayım.

Yazarların da vurguladığı gibi Kuzey Kore rejiminin temelinde "putlaştırılmış lider" olgusu yatıyor. Bu lider, Japonlarla savaşarak ülkeyi işgalden kurtaran bir asker olan Kim İl Sung. Aslında adamın gerçek ismi Kim Song-Ju, ama diktatör olduktan sonra bu yüceltici ismi kazanıyor. Kendisine ayrıca "ulu ve iyiliksever önder, öğretmen, baba" anlamlarına gelen "Oboi Suryong" da deniyor.

Kim İl Sung'un heykelleri ve tabloları ülkenin dört bir tarafında. Tablolarda çoğunlukla boyu dağları aşan, başı bulutlara varan dev bir figür olarak resmediliyor. Bunlara karşı saygısızlık yapanlar, örneğin tozlanmalarına izin verenler, disiplin cezasına çarptırılıyor. Gazete veya dergilerdeki resimlerinin katlanması veya kıvrılması bile iyi karşılanmıyor.

Kim İl Sung'un sözleri ise, her işin özü, her meselenin başı sayılıyor. Oh ve Hassig'in vurguladığı gibi, "Kuzey Kore basınındaki makalelerin neredeyse hepsi, 'Kim İl Sung'un dediği gibi' diye başlıyor. Konu ister dış politika isterse domuz tarımı olsun..." (s. 18) Rejim bazen ihtiyaç duyduğunda Kim İl Sung'un aslında söylemediği sözleri de ona atfedebiliyor; tüm meşruiyetin kaynağı o olduğu için.

Ülkenin resmi ideolojisi, Kim İl Sung'un ana hatlarını oluşturduğu "Kim İl Sungçuluk". Bunun en önemli ilkesi de "juche." Juche'nin iki temel sloganı var: "Tam bağımsızlık" ve "kendi kendine yeterlilik." Anayasa'nin 3. maddesi, "Juche, halkın bağımsızlığını sağlayan devrimsel bir ilkedir" diye yazıyor. Rejim öyle bir propaganda yürütüyor ki, kitleler "juchesiz bir insanın değersiz, juchesiz bir ülkenin sömürge" olduğuna inanıyorlar.

Bu sayede toplumun dış dünyadan tümüyle izole edilmesi ve resmi ideolojiye tutunması sağlanıyor.

Resmi metinlerde juche'nin "tümüyle bilimsel bir ilke olduğu" da özellikle vurgulanıyor. Dahası bu ideolojinin "hümanist" bir temeli de var. Kuzey Kore haber ajansı, juche'nin ilkelerini açıklarken "İnsan her şeyin efendisidir ve her şeye karar verir." diyor. İdeolojinin amacının da "insanların her türlü sömürü ve baskıdan kurtarıldığı, bağımsız ve yaratıcı bir hayat sürdükleri bir toplum yaratmak" olduğu müjdeleniyor.

Ama burada kritik bir detay var: İnsanların kendi kararlarını veren birer "efendi" olabilmeleri için öncelikle juche'yi iyice anlayıp özümsemeleri gerekiyor. Bu da öyle kolay bir şey değil. Çünkü juche, "yongsaeng pulmyol ui chili", yani anlaşılması epey zor olan bir "ebedi hakikat"!

İşte bu yüzden toplumun, ülkeyi yöneten dikta rejiminin "yol göstericiliğine" ihtiyacı var. Bu yol göstericiliğin kesintiye uğramaması için de ülkenin "emperyalistlerden ve onların ajanlarından" korunması gerekiyor. Bu da yine "tam bağımsızlık" ile mümkün! Oh ve Hassig, püf noktayı şöyle özetliyorlar:

"Kuzey Kore metinlerinde hürriyet kavramı ile kastedilen şey, bireysel özgürlük değil, ulusal bağımsızlıktır. Bu da ancak tüm halkın partinin yol göstericiliği altında kenetlenmesi ile sağlanabilir." (s. 21)

Nasıl, bir yerlerden tanıdık geliyor mu?

Kuzey Kore'yi Tanıyalım (II)

Kuzey Kore'nin kurucusu Kim İl Sung, 1994 yılında öldü. Yerine, oğlu Kim Jong İl geçti. Müteveffa diktatöre "Ebedi Önder", bayrağı ondan devralan mahdumuna da "Sevgili Önder" adı verildi.

Sevgili Önder, nükleer silahlarla oynamayı çok seviyor. Bu da epey pahalı bir iş. Öte yandan ülke fakirlikten kırılıyor. 90'lı yılların sonundaki kıtlık sırasında yaklaşık üç milyon insanın açlıktan öldüğü tahmin ediliyor. Kısacası rejimin vaat ettiği "sosyalist mucize"den eser yok. Başarının b'si yok. Peki, rejim bir özeleştiri yapıyor mu?

Ne gezer... Kongdan Oh ve Ralph C. Hassig, *North Korea* adlı kitaplarında anlatıyorlar:

> "Kuzey Kore'nin liderleri sosyalist ideolojinin istikrarsızlığını üç faktörle açıklıyor: Henüz reforme edilememiş (parti ideolojisini özümsememiş) kitlelerde bireysellik bilincinin devam etmesi. Emperyalistlerin sosyalist düzeni yıkmak için gizli yollar denemesi. Ve 'emperyalistlerin ajanlarının' yani ülkedeki rejime muhalif olan yerel unsurların, sosyalizmi 'içerden' çökertmeye çalışması." (s. 27)

Bir başka deyişle Kuzey Kore'nin tüm sorunu "iç ve dış düşmanlar". Bunları tepelemek için de güçlü bir aygıt var: Ordu! Anayasa'nın 59. maddesi şöyle diyor: "Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde Silahlı Kuvvetler'in misyonu, işçi sınıfının çıkarlarını, sosyalist sistemi ve devrimin kazanımlarını korumaktır."

Yani, Kongdan Oh ve Ralph C. Hassig'in ifadesiyle, "ordunun asli görevi ülkeyi dış tehditlerden korumak değil, 'işçi sınıfı' diye ifade edilen komünist partinin iktidarını korumak."

Zaten Sevgili Lider Kim Jong İl de, "Ordu, devrimin ana dayanağı ve gücüdür." diyerek, bu militarist yapıya komünist teori açısından bir gerekçe kazandırmış durumda. Ordu, bu "koruma" işini vatandaşları yakın takibe alıp fişleyerek ve zararlı gördüklerini cezalandırarak yapıyor. Toplum, "merkezî sınıf", "sallantılı sınıf" ve "düşman sınıf" olarak üçe ayrılmış durumda. Toplumun yüzde 20-25'ini oluşturan "düşman sınıf"ta rejime bir şekilde muhalefet ettiği düşünülen insanlar var. Bunların en tehlikeli görülen

200 bin kadarının hâli hazırda toplama kamplarında "hayvanlara yakın bir hayat standardında" yaşadığı tahmin ediliyor.

Ancak korku ve cezalandırma, rejimin asıl güç kaynağı değil. İşin sırrı, beyin yıkamada. Bu da çocuk yaşta başlıyor. Oh ve Hassig'in eğitim sistemi hakkındaki tespitleri ilginç:

> "İlkokulda öğrencilerin öğrendiği temel konular arasında Kim İl Sung'un çocukluk günleri de var... Kim'in adı ders kitaplarında nerede geçse 'Şerefli Üstün İnsan' veya 'Yol Gösterici Öğretmen' gibi sıfatlarla övülüyor... Bütün bilgeliğin kaynağının o olduğu imajı veriliyor... Okul kitapları, Kim'in, çocukları ne kadar çok sevdiğini anlatan pasajlarla dolu... Müzik sınıfında öğrenciler, 'Bizi toplumun gelecekteki direkleri olarak yetiştirdiğin için teşekkürler sana Mareşal Kim İl Sung!' gibi şarkılar söylüyorlar... Kim İl Sung'un bazı önemli konuşmalarını da ezbere bilmeleri gerekiyor." (s. 140-141)

Bu daimi beyin yıkamadan geçen Kuzey Kore halkının önemli bir bölümü, rejimin doğruluğuna samimi olarak inanıyor. Hayatları aslında epey zor, komşuları Güney Kore'nin yaşam standartlarının fersah fersah gerisindeler. Ülkede bırakın bilgisayarı, interneti, en temel ihtiyaç ve gıda malzemelerine ulaşmak bile zor. Toplumun her alanına nüfuz eden despotizm de cabası.

Ama yine Kuzey Koreli olmanın bir kolaylığı var: Oh ve Hassig'in ifadesiyle, "düşünmek zorunda olmamanın rahatlığı"...

Laikçilerin Faşizanlaşması Sürpriz Değil

"Laikçiler ırkçılığa kayıyor." Ekonomi profesörü Eser Karakaş'ın 23 Eylül tarihli Referans gazetesinde yayınlanan yazısının başlığı buydu. Prof. Karakaş, CHP'nin Türk vatandaşlığını

"ırk esasına göre" tanımlamaya yönelik girişimlerine işaret ederek, "Türkiye, büyük bir hızla ırkçılığa dayalı bir anlayışın pençesine kayıyor." diyor ve şöyle ekliyordu: "Hem de kendini ilerici, modern, Atatürkçü, çağdaş diye tanımlayan bir kesimin itelemesi ile."

Söz konusu "ilerici kesim"den bazı grupların düşünce özgürlüğüne vurulan bir pranga niteliğindeki 301. maddeyi de cansiperane savunduklarını, Elif Şafak gibi düzeyli yazarlara karşı gayet düzeysiz saldırılar düzenlediklerini de biliyoruz. Yani sadece ırkçılığa değil, onunla hep atbaşı giden faşizanlığa da eğilimliler.

Bu kuşkusuz ilginç bir durum. Ama aslında pek de şaşırtıcı değil. Çünkü söz konusu "laikçi" kesimin dünya görüşü, aslında ırkçılığın ve faşizmin yeşermesine gayet uygun bir zemin oluşturuyor.

Laiklik, Laikçilik

Belki öncelikle "laikçilik"in anlamını açmak gerek. Bu kavram, aslında Türkiye Cumhuriyeti devletinin laik kimliğinin korunmasından yana olmak anlamına gelmiyor. (Kendini dindar olarak tanımlayan pek çok vatandaş da laikliğin devamından yana.) "Laikçiler", dini sadece devletten değil aynı zamanda toplumdan da soyutlamak isteyenler. Toplumsal yaşamda Allah'ı ve dini hatırlatır hiç bir şeyin gözükmemesi, söylenmemesi, anılmamasından yana olanlar. Aslında belki bunlara "sekülerist" demek daha doğru, ama Prof. Karakaş'ın tanımına sadık kalıp "laikçiler" demeye devam edelim.

Türkiye'de siyasi kavramlar havada uçuştuğu için "laikçiler" kendi ideolojik/felsefi görüşlerini laik devlet ilkesinin bir gereği gibi gösteriyorlar. Bu kavramsal el çabukluğu-marifetle, aslında "devleti dinden, dini de devletten korumak" anlamına gelen laikliği, "devlet eliyle dine baskı yapmak" şeklinde uygulatmaya çalışıyorlar.

Weimar'dan Naziler'e

Şimdi asıl gelelim "laikçilik" ile faşizm ve ırkçılık arasındaki ilişkiye. Malum, 20. yüzyılda faşizmi ve ırkçılığı en radikal biçimde hayata geçiren proje, Nazi Almanyası'dır. Naziler'in yükselişini inceleyen pek çok tarihçinin cevap aradığı soru ise, 1920'li yıllarda gayet "ilerici" bir toplum olan Almanya'nın nasıl olup da kısa zamanda Nazizm gibi bir cinnete kapılabildiğidir.

Bu sorunun Almanya'nın geçirdiği sosyo-ekonomik buhran, I. Dünya Savaşı'ndaki ağır yenilgi gibi farklı cevapları vardır. Ancak kendisi de bir Alman Yahudisi olup Naziler'in yükselişi üzerine ABD'ye göç eden ve Chicago Üniversitesi'nde uzun yıllar ders veren siyaset bilimci Leo Strauss, bir başka faktörün daha altını çizer: Strauss'a göre Naziler'in yükselişinin önemli bir nedeni, selefleri olan Weimar Cumhuriyeti'nde Alman toplumunun çok hızlı bir sekülerizasyon, yani dinden uzaklaşma süreci yaşamasıdır. Hristiyan değerleri hızla erimiş, bu ise, Tanrı'nın yerine "devlet"i ve "Ari ırk"ı yerleştiren "Nazi kamusal dini"nin yolunu açmıştır.

Bu nedenledir ki Strauss, kendisi bir ateist olmasına karşın, sağlıklı bir demokrasi için geleneksel dinî değerlerin çok gerekli olduğunu, bu değerlerin ortadan kalktığı durumlarda insanların radikal totaliter projelere kolayca kapılabileceklerini savunmuştur.

Devlet Tek Ölçü Olunca

Strauss'un sözünü ettiği tehlikenin yaşama geçmesi için mutlaka Nazi Almanyası gibi marjinal örneklere gerek yoktur. Amerikalı Katolik entelektüel Richard John Neuhaus, "Çıplak Kamusal Alan" adlı kitabında, geleneksel dinî değerlerin eridiği bir toplumda devletin kolayca otoriterleşebileceğini anlatır.

Çünkü toplum, devletin koyduğu ilke ve kurallardan bağımsız olarak kendine ait değerlere sahip olmazsa, devleti denetleme yeteneğini yitirir. Neuhaus'un ifadesiyle:

> "Değer bildiren dinî geleneklerin toplumsal yaşamdan dışlanması, 'iyi devlet' veya 'adaletli devlet' gibi kavramları anlamsız hâle getirir, çünkü bu durumda devletten başka bir iyilik veya adalet ölçüsü kalmamıştır." (*The Naked Public Square*, s. 159)

İşte Türkiye'nin "laikçiler"i bu sorundan muzdaripler. Kendilerini adadıkları, "varlıklarını varlığına armağan ettikleri" tek otorite Devlet olduğu için, onun geçmişten kalan her türlü otoriter alışkanlığına sahip çıkıyor, hatta daha da fazlasını istiyorlar. Osmanlı İmparatorluğu gibi demokratik olmayan bir devlette bile Sultan'a "Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var." dedirten değerlerden yoksun oldukları için, Devlet'e eleştirel bakmayı hayal bile edemiyorlar.

Ancak elbette seküler insanların hepsi söz konusu laikçi/devletçiler gibi değil. Aksine, pek çok seküler vatandaş da "evrensel" sayılan ve günümüzde Avrupa Birliği'nde ifade bulunan değerleri sahiplenerek Devlet'i sorguluyor.

Zaten bu nedenle de bugün Türkiye'de Devlet'in otoriterizmlerini evrensel değerlerle eleştiren "liberaller" ile dinî değerlerle eleştiren "muhafazakârlar" arasında zımni bir ittifak var.

Bunun ise bozulmaması gerek. Aksi takdirde Türkiye'nin demokrasi yürüşü, Weimar Cumhuriyeti'ninki kadar trajik olmasa da, başarısız bir deneme olarak tarihe geçebilir...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Beyaz Türklerin Nevi Şahsına Münhasır Laikliği

▲

Beyaz Türkler Batı'dan bir şeyler ithal etmeye çok meraklıdırlar. Ancak bu ithalat "yaşam biçimi" söz konusu olunca limitsiz gerçekleşir, fakat iş "ülkeyi yönetme biçimi"ne gelince pek çok "kota" ile karşılaşır.

Örneğin Batı'nın fötr şapkası bize çok uyar, ama Batı'nın demokrasisi "özel şartlarımız"dan kaynaklanan engellere toslar.

Beyaz Türkler'in bu şekilde "özel şartlarımız"a adapte ettikleri ithal kavramların en önemlisi de, ne demek olduğu ısrarla muğlak bırakılan laiklik ilkesidir.

▼

Hangi Rejimler Dini 'Vicdanlara' İter?

1931-36 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel sekreterliğini ve rejimin "üçüncü adam"lığını yürüten Recep Peker, laikliği tarif ederken şöyle buyurmuştu:

> "Türkiye'de din telakkisinin hududu, yurttaş vücudunun cildini aşamaz."

Yani din, sadece yurttaşların "vicdanları"nda yer alabilir, oradan çıkıp toplumsal hayatta kendini ifade edemezdi.

O devirden bu yana Türkiye halkına dayatılan resmi laiklik anlayışı hep bu ezber üzerinde gelişti. En son AK Parti'ye açılan "kapatma davası"nın iddianamesinde de Başsavcı, dinin "kendi alanında, vicdanlardaki yerinde" tutulması gerektiğini vurguluyordu.

Peki, ama bu ezber doğru mudur? Dinin yeri gerçekten sadece "vicdanlar" mıdır? Ve onu sadece orada tutmak isteyenlerin derdi nedir?

Gelin, biraz kurcalayalım bu meseleyi.

Öncelikle de şunu tespit edelim: Dinin "vicdanlardan" dışarı taşmasıyla ortaya illa "din devleti" çıkmaz. Çünkü bireyin vicdanı ile devletin otoritesi arasında çok büyük bir alan daha vardır: "Sivil toplum". Bu alanda, devletten bağımsız olarak kendi

başına örgütlenmiş kurumlar yer alır. Dini cemaatler, tarikatlar, eğitim kurumları, hayır dernekleri ve benzeri örgütlenmelerin hepsi "sivil toplum" içindedir ve dolayısıyla devletin laikliğine bir halel getirmez.

Peki, o zaman "Hayır, din sadece vicdanlarda kalmalı, o hududu aşmamalı." diyenler niye böyle demektedir?

Geçen ay hayata gözlerini yuman Amerikalı düşünür Richard John Neuhaus, din ve kamusal alan konusunda bir klasik sayılan "Çıplak Kamusal Alan" (*The Naked Public Square*) adlı kitabında bu soruyu şöyle cevaplar:

> "Eğer din, sırf bireysel vicdan düzeyine indirgenirse, kamusal alanda sadece iki aktör kalmış olur: Devlet ve birey. Bu ikisinin arasında ahlaki değerler yaratan ve temsil eden ara bir kurum olan din ortadan kaldırılmıştır. Ve artık devletin tutkularını dizginleyecek bir kurum kalmamıştır... Bu tür bir laik devlet, sonunda totaliterizme varır."

İşte tam da bu yüzden, tüm totaliter laik rejimler geleneksel dinî kurumları yok etmeyi veya etkisizleştirmeyi hedeflemiştir. Neuhaus şöyle devam ediyor:

> "Hitler'in Nazi Almanyası'nda veya Marksist-Leninist doktrine bağlı devletlerde asıl saldırı bireysel dinî inançlara yönelik değildir. Bu inançlar birer kişisel 'hurafe' olarak geçiştirilebilir, çünkü sonuçta devletin gücüne karşı önemli bir tehdit oluşturmazlar. Asıl saldırı, dinî inançları taşıyan ve savunan kurumlara yöneliktir. Bu kurumlar ki, devleti hesaba çekebilecek aşkın bir otoriteye atıfta bulunmaktadırlar. Bu kurumlardır ki, totaliter devletin o klasik sloganına bir tehdit oluştururlar: Her şey devlet içindedir, hiç bir şey devlet dışında değildir."

İşte, Türkiye'deki sorunun özü de buradadır: Devlet,

toplumun değerlerinden, inançlarından ve taleplerinden etkilenerek oluşan demokratik bir yapı değil; aksine kendi ideolojisini topluma empoze eden totaliter bir yapı olarak tasarlanmıştır. O yüzden her şeyi "içine" almaya, tüm sivil toplumu kendi ideolojisine boyun eğdirmeye çalışmaktadır.

Peki, ama böylesi daha mı iyidir? Özelikle bizim gibi "geri kalmış" toplumlara gereken tam da bu mudur?

Rejim bekçilerinin "Evet, aynen öyle." diyeceklerine eminim. Ama bu durumda hemen sormak lazım onlara:

Toplumun değerlerini, inançlarını ve taleplerini dinlemediniz, bunları ifade eden sivil toplumu ve dahası siyasi muhalefeti bastırdınız da iyi mi oldu?

Bunları bastırmasaydınız, "Türk Tarih Tezi" gibi zırvalar üretmekten, "Türk kafatası"nın ırki vasıfları hakkında "bilimsel" konferanslar düzenlemekten, bu kadar uçlara savrulmaktan korunmaz mıydınız?

Bunları bastırmasaydınız, Kürtlerin varlığını inkâr etme ve dillerini yasaklama gibi zırdelice işlere girişmekten alıkonmaz mıydınız?

"Tek doğru"ya inanıp bunu herkese dayatmak yerine farklı doğrulara izin verseydiniz, bugün hem daha az bölünmüş hem de daha renkli bir Türkiye'de yaşıyor olmaz mıydık?

'Dünya İşleri' ve Laiklik Klişeleri

Türkiye'de on yıllardır çiğnenen bir sakız vardır: Laikliğin "din ve dünya işlerinin ayrılması" olduğu söylenir. En son Rahşan Ecevit de *Milliyet*'ten Fikret Bila'ya verdiği röportajda bu klişeyi tekrarlamış.

Oysa bu son derece yanlış bir laftır. Gerçekte laiklik, din ve devletin ayrılmasıdır. Anayasa'nın 24. maddesi de zaten laikliğin "devletin düzeninin dine dayandırılmaması" olduğunu belirtir.

Peki "devletin düzeni"nden başka "dünya işi" yok mu?

Elbette var! Bu ülke üzerinde devletten ayrı olarak "toplum" ve onu oluşturan "bireyler" var. Bunlar isterlerse "dünya işlerini" elbette dine dayandırabilirler. Dindar bir Müslüman, aile hayatından iş yerine kadar her yerde dinî kural ve ilkelere titizlikle uyabilir. Türkiye'nin ceza yasalarına aykırı düşecek bir dinî uygulama (örneğin "çok eşle evlilik") elbette kabul edilemez, ama bunun ötesinde her türlü dindarlık tezahürü demokratik bir haktır.

Oysa toplumdaki dindarlık tezahürleri, Türkiye'deki malum çevrelerin "Laiklik elden gidiyor!" diye habire yaygara koparmalarının en büyük sebebi.

Alın size bir örnek. *Milliyet*'in spor sayfasında yazan bir yorumcu, gazetesi tarafından manşete taşınan yorumunda şöyle diyor:

> "Bir gün bu ülkenin başına (daha) büyük dertler açılırsa, kardeş kardeşe düşmanca davranırsa, rejim sallanır halk yerde yuvarlanırsa, bilin ki, Hakan Şükür'ün bunda çok emeği olacaktır."

Peki, sebep neymiş? Hakan Şükür, Fenerbahçe-Galatasaray maçı için "Kutlu Doğum Haftası'na layık bir derbi olsun" demiş. "Peygamberimizin hoşgörüsü"ne atıfta bulunmuş. Yani dindar bir futbolcu olan Hakan Şükür, parçası olduğu bir spor olayına dair kendi ahlaki ve teolojik değerlerine göre bir yorum getirmiş. İster beğenin ister beğenmeyin. Ama bunun laik rejimle, onun "sallanması"yla hiçbir ilgisi yoktur. Bunun aykırı düştüğü tek şey, Türk seçkinlerinin epey bir bölümünün beynine kazınmış olan "din fobisi"dir.

Tabii, bu "din fobisi"ni açıkça ifade etmek pek şık durmuyor. Onun yerine "kutsal din duygularının dünya işlerine karıştırılmaması gerektiği" yönünde vaazlar dinliyoruz. Yani bu zevata göre din o kadar kutsal ki, hiç bir yerde sözünün açılmaması, adının bile asla geçmemesi gerekiyor, öyle mi? İnanmak için epey saf olmak lazım.

Aynı seçkinler bize yüz yıldır "muasır medeniyet" vaazı da veriyorlar, ama onlarınki gibi bir din fobisine Batı'da pek rastlanmıyor. Hatırlar mısınız, ünlü "Rocky Balboa" ringe çıktığında köşesinde dua eder, üstüne bir de haç çıkarırdı. Böyle şeyler karşısında "Dincilik yapılıyor." diye küplere binmek ecnebi diyarlarda kimsenin aklına gelmiyor. Çünkü laik devlet, Batı'da, "toplumun dindarsızlaştırılması"na yönelik otoriter bir proje değil, dindar olanın da olmayanın da özgürce yaşamasını ve kendini ifade etmesini hedefleyen demokratik bir ilke.

Ama zaten bizimkiler Batı'yı da doğru dürüst tanımıyorlar. Rahşan Ecevit Fikret Bila'ya "Grupların inançlarını her yerde istedikleri gibi yaşama istekleri batıda mezhep savaşlarına sebep olmuş ve yüzlerce yıl kan ve gözyaşı akmıştır." diye bir inci döktürüyor. Gerçekte mezhep savaşlarının sebebi, tek bir mezhebin herkese dayatılması çabasıdır. İşin çözümü ise tam da "grupların inançlarını her yerde istedikleri gibi yaşama istekleri"nin tatmininde bulunmuş, dinî ve felsefi çoğulculuk kabul edilerek bunun zemini sağlanmıştır.

Dünyadan işte böyle bihaber yaşayan "ilericiler"imizin, tüm dindarları "gerici"likle suçlaması ise şaka gibi. Ne gariptir ki bu dindarlar siyasete girince AB sürecini hızlandırıyor, iş kurunca "Anadolu kaplanı", futbol oynayınca da gol kralı olabiliyorlar. Ama bunların hiç önemi yok. Mühim olan dinden olabildiğince uzak durmak ve bir de Onur Öymen'in buyurduğu gibi "baloda dans etmeyi bilmek".

O anlı şanlı "çağdaşlık" projemizin geldiği nokta, işte böyle trajikomik bir şey...

Laiklik Bazen 'Dinsizlik' de Olabilir

Türkiye'de yürüttüğümüz bazı kısır tartışmaların altında, ortak kavramlara farklı anlamlar yüklememiz yatıyor. Laiklik bunların belki de en önemlisi. Bu ilke için çok zaman "din ve devletin birbirinden ayrılması" diye bir tanım yapılır ve bence bu doğrudur. Dahası bu anlamdaki laiklik, hem din hem devlet hem de toplum için iyidir. (Neden öyle olduğu, bir başka yazının konusu olsun.)

Ama bazıları "laiklik"ten ve onu "korumaktan" söz ederken başka bir şeyi kast ediyorlar. Onların aklındaki, sadece devleti değil, aynı zamanda toplumu ve bireyleri de dinden ayırmak.

19 Aralık tarihle *Radikal*'de yayınlanan Prof. Dr. Yasin Ceylan imzalı ve "AKP, İslam ve modernleşme" başlıklı yazı, bu konuda okuduğum en açık sözlü metinlerden biriydi. ODTÜ felsefe bölümü öğretim üyesi olan Prof. Ceylan, laikliğin aslında "dine alternatif bir dünya görüşü" olmasına rağmen, bu "çarpışma"nın Türkiye'de açıkça yapılmadığından yakınıyordu. Ona göre laikliğin doğru anlamı "sadece din ve devlet yönetiminin birbirinden ayrılması" değil, "Tanrı merkezli bir yaşam tarzından insan merkezli bir yaşam biçimine geçiş"ti. Ve bu yaşam biçiminin tüm topluma yerleşmesi gerekiyordu.

Bu tanımıyla laiklik, toplumun "sekülerize edilmesi", daha Türkçe söylersek "dinsizleştirilmesi" projesidir. Bunu dobraca ifade ettiği için Sayın Ceylan'ı kutlamak gerek.

Peki, ama niçin gerekmektedir böyle bir proje? Verilen cevap, "moderniteye geçiş"tir. Çünkü Ceylan'ın ifadesiyle,

modernlik, "transandantal kaynaklara bağlı değişmez dogmalardan kurtulup, kaynağı dünyanın ötesine geçmeyen, değişebilen prensiplere geçmektir."

Aynı yorumu bazı İslamcı yazarlar da yapar. Onlar, elbette, moderniteye karşı çıkarlar. Oysa hem anti-modernist İslamcılar hem de modernist din karşıtları çok önemli bir noktayı atlamaktadır: Tek bir modernite yoktur. Kafalarındaki model, kıta Avrupası ve özellikle de Fransız tipi modernleşmedir. Bunun dinle çatışarak geliştiği de doğrudur. Ancak Anglo-Saksonların hikayesi tamamen farklıdır. Amerikalı tarihçi Gertrude Himmelfarb'ın ifadesiyle, İngiliz ve Amerikan modernleşmesinde din bir "düşman" değil, "müttefik" olarak görülmüştür.

Bu konuda geniş bir literatür vardır. Max Weber'i okursanız dindarlığın iktisadi gelişmeyi nasıl ateşlediğini, Alexis de Tocqueville'i okursanız, Amerikan demokrasisinin din sayesinde nasıl güçlendiğini öğrenirsiniz. Britanya tarihini incelerseniz, bilimsel gelişmelerin ve sosyal reformların ardındaki dini motivasyonları keşfedersiniz. Ama Türkiye'nin sekülerist aydınları, Fransız Aydınlanması'yla tanımlanmış (ve bolca da Marksizm'e bulanmış) dar bir modernlik anlayışına sahip oldukları için, modernleşmek için "dinsizleşmek" gerektiğinde ısrar ederler.

Oysa ne modernleşmek için dinden kopmak gerekir ne de dinden kopmak modernliği garantiler. "Transandantal kaynaklara bağlı" bir inanç, eğer kendi içinde bir yenilenme ("tecdid") dinamizmi taşıyorsa, neden "dogmatik" kalacaktır ki? Dahası, "kaynağı dünyanın ötesine geçmeyen prensiplerin" değişime açık olacağı nereden bellidir? Komünizmin kaynakları "bu dünyada" değil miydi? Ve komünizmden daha katı bir dogmatizm gördünüz mü?

O kadar uzağa gitmeye de gerek yok. Bugün Türkiye'de dış politika, ekonomi veya Kürt sorunu açısından kimlerin en dogmatik tavrı gösterdiğine bir bakın. İlhamlarını "gökten ve gaipten" değil, "bu dünyadan" hem de sadece 70-80 yıl öncesinden

alan çevreleri görürsünüz. Beyinleri "seküler", ama alabildiğine "değişime kapalı"dır.

Çarşamba devam edeceğim, "dinsizleştirme" anlamındaki laikliğin ardındaki yanılgılara. Şimdilik, mutlu yıllar.

Laiklik Bazen Despotluk da Olabilir

Türkiye'de bize hep "laikliğin dinsizlik olmadığı" söylenir ve bence de öyle olması gerekir. Ama bu kavramı dillerinden düşürmeyenlerin bazıları, bunu düpedüz öyle yorumluyor. Pazartesi günkü yazımda, bu durumu, ODTÜ Felsefe bölümünden Prof. Dr. Yasin Ceylan'ın 19 Aralık tarihli *Radikal*'de yayınlanan "AKP, İslam ve modernleşme" başlıklı kayda değer yazısına atıfta bulunarak ele almıştım.

Aynı yazıdan devam edelim ve bu sefer laikliğin nasıl olup da "demokrasinin ön şartı" değil, bilakis "despotizmin temeli" olabileceğini görelim.

Sayın Ceylan, laikliği "Tanrı merkezli bir yaşam tarzından insan merkezli bir yaşam biçimine geçiş" diye yorumluyor ve bunu tüm topluma yerleştirmek gerektiğini söylüyordu. Peki, ama toplum bu programı kabul etmezse ne olacaktır? Prof. Ceylan buna şöyle cevap vermiş:

> "Laik bir rejimde, bir ferdin din kabulü, onun tüm dünyasını kapsıyorsa, her eyleminde dine uyumluluk, tanrı emrinin yerine getirilmesi endişesi taşıyorsa o kişi, elbette laik toplumda yaşamaya devam eder, ama marjinal bir vatandaş olarak. Hele o kişi, öznel doğrularını nesnel doğrular olarak hemcinslerine yaymaya çalışınca, rejim hakemlerince suçlu addedilir."

Yani söz konusu “laik rejim” içinde hayatlarını dine göre yaşamak isteyenler, “ikinci sınıf vatandaş” olur! Eğer dindarlıklarını yaymaya (dikkat edin, “empoze etmeye” değil, sadece “yaymaya”) kalkarlarsa, suçlu sayılacaklardır!

İşin en garip tarafı da, dindarları “öz vatanında parya” haline getirecek bu “rejim hakemleri”nin, yine bu dindarlardan toplanan vergilerle beslenen devlet kurumlarında oturacak olmasıdır.

Yani, özetle, böylesi bir “laik rejim”in dindar vatandaşlarına söylediği şudur: “Biz, sizi kendi aklımızca modernleştirmeye, onun için de döve döve dinsizleştirmeye karar verdik. Bu işin finansmanını da sizin cebinizden aşırdığımız parayla halledeceğiz.”

Bunun bir hayal veya karikatür olduğunu düşünmeyin. Dünyada tam da bu mantıkla işleyen “laik cumhuriyet”ler vardır. Kuzey Kore, kusursuz bir örnektir. Putlaştırılmış bir lider ve militarist bir rejimle yönetilen bu komünist ülkenin resmi ideolojisinin adı “Juche”dir. Ve Juche’nin tekel ilkesi şudur: “İnsan, her şeyin efendisidir ve her şeye o karar verir.”

Gördüğünüz gibi, Kuzey Kore, tam da Prof. Ceylan’ın amaçladığı gibi, “Tanrı merkezli bir yaşam tarzından insan merkezli bir yaşam biçimine geçmiş” bir ülkedir. Ama aynı zamanda dünyanın en despot, zalim ve kanlı rejimlerinden biridir. Bir tür “açık hava hapishanesi”dir.

Bir de “özgürlükler ülkesi” diye bilinen, dünyanın en açık toplumlarından birine ev sahipliği yapan Amerika Birleşik Devletleri’ne bakalım. Orada, enteresandır, “Tanrı merkezli” bir özgürlük tanımı vardır. ABD’nin hukuki temeli sayılan Bağımsızlık Bildirgesi’nde, “İnsanlar, Yaratıcıları tarafından verilmiş, çiğnenemez haklara sahiptir.” diye yazar. (Kıssadan hisse: “Tanrı merkezli bir yaşam tarzından insan merkezli bir yaşam biçimine geçmek”, hiç de matah bir şey olmayabilir.)

Söz konusu ABD’nin de aynı Kuzey Kore gibi bir “laik

cumhuriyet" olduğunu hatırlatayım. Ama ABD'de laiklik, sadece "devletle dinin ayrılması" anlamına gelir, "toplumun dinsizleştirilmesi" değil. Toplumdaki bireyler ve cemaatler, isterse alabildiğine dindar olur, isterse de dinsiz. Bu işe karışmak, devletin haddine değildir.

Türkiye'de de laikliğin bu anlamda tarif edilmesi gerek. Bugüne dek, Kuzey Kore'ninki kadar olmasa da, bir hayli despotça yorumlanageldi.

Allah, Adalet ve Cumhuriyet

Geçen hafta yaşanan "çarşaflı kadının mahkemeden kovulması" skandalını duydunuz mu? Basının aktardığına göre olay Fatih 1. İcra Mahkemesinde geçmiş. Mahkeme Başkanı Hâkim Ayla Kara, boşandığı kocası hakkında açtığı tazminat davasının duruşmasına katılan Naciye Sönmez'in çarşaflı olduğunu görünce kendisini uyarmış. Naciye Hanım yüzünü açmış, ama bu yetmemiş. Hâkim, "Böyle olmaz, bütün çarşafını çıkaracaksın." diyerek onu azarlamış. "Atatürk ilke ve kanunlarına göre seni böyle kabul edemem, yargılama başlayamaz" diye de açıklama getirmiş.

Yine de hızını alamamış hâkim hanım. Sonunda şöyle sadede gelmiş: "Sizin Allah'ınız ve Allah'ınızın kanunları burada geçmez!"

Daha önce de söylemiştim: Ben Kemalistlerin böyle zeki, çevik ve açık sözlü olanlarını seviyorum. Rejimimizin nitelikleri hakkında bizi pek iyi aydınlatıyorlar.

Peki, ne anlıyoruz bu aydınlanma sonucunda?

Cumhuriyetimizin, Allah'ı ve onun O'nun kanunlarını tanımadığını. Bu, aslında normal bir şey. Çünkü Cumhuriyetimiz

laik. Bir dine dayanmaması, onun esaslarına göre hüküm vermemesi çok anlaşılır bir şey. Aslında bir başka laik cumhuriyet olan Amerika Birleşik Devletleri Allah'ı "resmen" tanır, çünkü ülkenin Bağımsızlık Bildirgesi'nde, Bayrağa Sadakat Yemini'nde ve daha pek çok resmi metninde "Tanrı"ya veya "Yaradan"a atıfta bulunulur. Ama Türkiye Cumhuriyeti böyle olmak zorunda değil. Ve bunda hiçbir sorun yok.

Sorun, Cumhuriyet'in, kendi laikliğini vatandaşlarına da empoze etmesi. Devlet, adeta her vatandaşın kendisinin küçük bir kopyası olmasını istiyor. Onun için de onların "Allah'a ve O'nun kanunlarına" göre yaşamasından hazzetmiyor. İstiyor ki herkes "laik yaşam biçimli" oluversin.

Mahkemede yaşanan olay, bunun mükemmel bir örneği. Oraya çarşafıyla giden vatandaş, bu kıyafetinin muhtemelen "Allah'ın emri" olduğunu düşünüyor. (İslam'da çarşaf var mıdır, başörtü farz mıdır tartışması ayrı bir konu. Önemli olan o vatandaşın neye inandığı.) Mahkemeye de bu inancıyla birlikte giriyor. Ama gidip de hâkime "Beni Allah'ın kanunlarına göre yargılayın, şeriata göre hükmedin." demiyor. Böyle dese, laikliğe aykırı bir öneri getirmiş olurdu. O sadece kendi inancına göre var olarak laik sistemin içinde adalet arıyor. Çünkü zaten laik sistem, hem bu vatandaşın hem de onun gibi düşünmeyen ve yaşamayanların haklarını korumak için kurulmuş "tarafsız" bir sistem. Daha doğrusu öyle olması gerekiyor. Ama bizdeki laiklik hiç öyle değil.

Bizdeki laiklik, "Allah'ın kanunlarına" göre yaşamayı seçen vatandaşlara karşı ayrımcılık yapan, onların haklarını göz göre göre çiğneyen bir sistem.

Derinsular.com sitesinin kurucusu ve yazarı Serdar Kaya, bu olayda ortaya çıkan "taraflılık" sorununu iyi yakalamış. Şöyle diyor:

> "Başörtülü vatandaşlarımızın kamu görevi yapabilmelerinin önündeki yasak, bugüne dek hep 'Dinî kimlikleri nedeniyle objektif davranamayacakları' argümanıyla gerekçelendirilmeye çalışıldı. Bu argümanı savunanlara, aynı objektiflik sorununun başörtüsüz bir hâkim karşısına çıkan başörtülü biri için de geçerli olduğu hatırlatıldığında ise, kendilerinden laiklik ya da Atatürk adına atılan bilindik sloganlaşmış ifadeler haricinde herhangi bir makul yanıt alabilmek mümkün olmadı. Bu yaşanan olay, bir yönüyle Türkiye'deki hâkim rejimin İslam dininin kültürel öğelerine olan alerjisini (bir kez daha) ortaya çıkarırken, diğer bir yönüyle de, *varolmayan* başörtülü hâkimlere yapılan 'objektif olamama' ithamının, *hal-i hazırda görev yapmakta olan* başörtüsüz hâkimler için de pekâlâ geçerli olabileceğini gösterdi."

Peki "başörtüsüz" hâkim Ayla Kara, bu objektifliği yakalamaya çalışır, örneğin Ekrem Dumanlı'nın *Zaman*'da çağrıda bulunduğu gibi toplumdan özür diler mi?

"Allah'ın kanunları" bir yana, sadece adalete ve insan haklarına inanıyorsa bile, öyle yapmalı...

Muasır Medeniyetten Başörtüsü Dersleri

Maha Sukkar isimli hanımefendi, 2004 yılından beri Avustralya'nın Victoria eyaletine bağlı emniyet teşkilatında çalışan bir polis memuru. Lübnan kökenli bir göçmen olan Maha hanımın ilginç bir özelliği var: Kepinin altına sıkı sıkıya bağlanmış bir başörtüsü, Türkiye'deki deyimle "türban" takıyor. Eğer vahim bir hata yapıp Türkiye'ye göç etmiş olsaydı, bu kıyafeti

yüzünden bazı devlet hizmetlerinden mahrum kalır, örneğin üniversitelere adım atamazdı. Ama Avusturalya'da, bırakın devletten hizmet almayı, başörtüsüyle polislik yapıp devleti temsil bile edebiliyor.

Maha hanım, özgür dünyadaki yüzlerce "başörtülü Müslüman polis"ten yalnızca biri. Dahası, Britanya'da görev yapıyor. Londra Büyükşehir Emniyet Teşkilatı 2005 yılında bu konuda bir düzenleme yaptı ve "Müslüman başörtüsünün de, Sihlerin türbanı gibi, polis üniformasına dahil edildiğini" açıkladı. Aynı emniyet teşkilatı, Müslüman polislere "helal yemek" talep etme, görev sırasında namaz izni alma ve Ramazan'da mesai saatlerini değiştirme hakkı da tanıyor.

Bunların herhangi biri Türkiye'de telaffuz bile edilseydi, olağan şüpheliler öfkeyle ayağa kalkardı. CHP sözcüleri "Laiklik elden gidiyor." diye kükrer, Cumhuriyet gazetesi "Tehlikenin farkında mısınız?" diye yeşil-siyah manşet atar, çatık kaşlı başsavcılar "parti kapatma" tehditleri savururdu. Ama muasır medeniyette böyle histerik reaksiyonlar yok. Müslümanların inançlarına uygun şekilde yaşaması kimseyi rahatsız etmiyor. Çünkü muasır medeniyet, Türkiye'deki "laikçi"lerin lügatinde hiçbir yeri olmayan "din özgürlüğü" diye bir değere inanıyor.

Bizdeki laikçiler "din özgürlüğü"nden bihaber oldukları için, bunu savunan her türlü siyaseti "din istismarı" zannediyor ya da öyle yaftalamayı yeğliyorlar. (Haluk Şahin gibi birikimli ve sağduyulu olanları bile istisna oluşturmuyor. Bkz. 16 Ocak 2008 tarihli yazısı.) Öte yanda, ABD'nin Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu adlı resmî kuruluşu, yayınladığı yıllık raporlarda, "Türkiye'de dinî azınlıklar gibi, dinî çoğunluk üzerinde de baskılar bulunduğunu" belirtiyor ve başörtüsü yasağını örnek gösteriyor. Elin oğlu, dindar Türk'ün derdine laik Türk'ten daha duyarlı olabiliyor.

Muasır medeniyetin başını çeken Anglo-Sakson ülkelerinde, din özgürlüğü, ancak yapılacak işe somut bir engel veya toplum güvenliğine bariz bir tehdit oluşturduğunda sınırlanıyor. Örneğin İngiltere'de Aishah Azmi isimli Müslüman bir öğretmenin peçe ile ders vermesi engellendi; gerekçe, yüzü tamamen kapatan peçenin öğretmen ve öğrenci arasındaki diyaloğu engellemesiydi. ABD'nin Florida eyaletinde ise ehliyet başvurusunda bulunan Sultaana Freeman adlı Müslüman kadının sadece gözlerini gösteren peçeli fotoğrafı kabul edilmedi. Mahkeme, uzun incelemeler ve tartışmalar sonucunda, "yüzü gösteren fotoğrafın güvenlik için gerekli olduğu" kararına vardı. Gerekçe, "çağdaş Amerikan kadınına yakışmayan kıyafet" gibi ideolojik bir saplantı değildi. Yine de bir dizi Amerikan sivil toplum kuruluşu mahkemeyi "din özgürlüğüne gölge düşürmekle" suçladı.

Muasır medeniyette din özgürlüğünden nasibini az almış ülkeler de var. Fransa, bunların önde gideni. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'deki başörtü yasağında sakınca görmeyen yanlış kararı, bu makama egemen olan "Fransız zihniyeti"nin bir yansımasıydı. Bu zihniyetin ne kadar sağlıklı olduğunu tartmak isterseniz, Fransa'nın AB üyeliğimiz konusunda gösterdiği bağnaz reddiyeciliğe veya "Ermeni Soykırımı"nı reddetmeyi suç sayan otoriter yasalarına bakabilirsiniz.

Ancak Fransa bile Türkiye'nin yanında "zemzemle yıkanmış" kalıyor. Bu ülkede bir "başörtü yasağı" var, ama bu sadece ilkokul ve lise düzeyinde ve yalnızca devlet okulları için geçerli. Üniversitelerde böyle bir yasak olmadığı gibi, özel okullara karışan da yok.

Türkiye'deki "laikçilik" ise, Fransa'dan aldığı kötü modelin üzerine bir de "oryantal despotizm" ve hatta Kuzey Kore tarzı

"lider kültü" eklemiş berbat bir ceberrutluk. Ne muasırlıkla alakası var ne medeniyetle.

'Çıplak Kamusal Alan' Laikliğe Aykırıdır

Türkiye'de laikliğin tehlikede olduğundan endişe edenler, bu endişenin haklılığına kanıt olarak en çok, dindarlığın kamusal alana adım atma çabalarını gösterirler. Başörtülülerin resmî alanlarda gözükmesi, dindarlığı ile dikkat çeken insanların devlet kurumlarında çalışması ve hatta başbakanın bir konuşmasına "besmele" ile başlaması gibi örnekler, "kamusal alanın elden gitmeye başladığının" delili olarak yorumlanır.

Bunu bir kez böyle formüle ederseniz, her sabah uyandığınızda laikliğe yönelik yeni bir "tehdit" görmeniz kaçınılmazdır. Mutlaka bir yerlerde bir dindar, dindarlığını gizlemeksizin, kamusal alana ayak basacaktır. Zaten öyle de oluyor ve Türkiye yıllardır bu "tehdit algısı" ile alarma geçirilip duruyor.

Peki, ama dinin ve dindarlığın kamusal alanda ifade bulmasının laikliğe aykırı olduğunu nereden biliyoruz?

Bunu tartışmak gerek. Tartışırken de Atatürk'ün gösterdiği hedefe itibar edip "muasır medeniyet"e bakmak, din ve kamusal alan ilişkisi hakkında orada geliştirilen fikirlerden ilham almakta yarar var.

Bu konuda ABD'deki en sözü dinlenir entellektüellerden biri, bu ülkenin en prestijli fikir dergileri arasında sayılan First Things'in başyazarı Richard John Neuhaus'dur. Neuhaus'un 1984 basımı "The Naked Public Square: Religion and Democracy in America" (Çıplak Kamusal Alan: Amerika'da Din ve

Demokrasi) adlı kitabı ise, kamusal alan tartışmalarında bir klasik olarak kabul edilir.

Neuhaus'un "çıplak kamusal alan"dan kastı, "her türlü dini kavram ve inançtan arındırılmış kamusal alan"dır. Türkiye'deki resmi laiklik algısına tam olarak karşılık gelir bu. Ama Neuhaus'a göre "çıplak kamusal alan" laikliğin gereği değil, aksine ihlalidir!

Nedeni şudur: Laiklik, devletin tüm inançlar karşısında eşit mesafede durmasını gerektirir. Buradaki inanç kavramı ise, Hristiyanlık, İslam veya Yahudilik gibi "teist" (ilahî) dinlerin yanı sıra, ateizm, agnostisizm, deizm gibi seküler felsefeleri ve seküler yaşam biçimlerini de içerir. Bunların her biri felsefi birer pozisyondur. Laik bir devletin ise, tüm bu pozisyonlara eşit mesafede durması gerekir. Bunların herhangi birini ne empoze etmeli ne de ifadesine engel olmalıdır.

"Çıplak kamusal alan" ise, ilahî dinleri dışlarken seküler felsefeleri kucaklar. Bu alana dindar, dindarlığı ile giremez, yani burada "kendisi gibi" olamaz; ama dindar olmayanlar "kendileri gibi" olabilirler. Ortada eşitsizlik ve haksızlık ve dolayısıyla laiklik ilkesinin ihlali vardır.

Neuhaus'a göre çıplak kamusal alan sadece laikliğin ihlali değil aynı zamanda "demokrasinin sonu"dur. Çünkü toplumdaki geniş kesimler tarafından kabul gören dini inançların kamusal alanda ifade edilememesi veya bir fikrin sırf dinî inançlara uygun düştüğü için dışlanması, dindar kesimlerin iradesinin saf dışı edilmesi anlamına gelmektedir.

Neuhaus'a göre ABD'deki kamusal alan tam olarak "çıplak" değildir, ama onu o hâle getirmek isteyen elitler vardır.

Peki, ama ABD gibi demokratik bir seçim sisteminin eksiksiz işlediği bir ülkede nasıl olur da "demokrasinin sonu" gelebilir? Neuhaus'a göre bunun yolu "siyaset alanının yargı tarafından

gasp edilmesi"dir. Seküler bir dünya görüşüne sahip kimi yargı mensupları, bazen toplumun seçilmiş temsilcileri olan siyasetçilerin vermeleri gereken kararları kendi dünya görüşlerine göre verir, böylece toplumun iradesini hiçe saymış olurlar. Neuhaus ABD'de kürtajla ilgili Yüksek Mahkeme kararlarını buna örnek olarak verir. Türkiye'de bulunsaydı, herhâlde çok daha radikal "gasp" örnekleri sayabilirdi.

Neuhaus'un ilginç bir tespiti daha vardır: Ona göre aslında "çıplak kamusal alan" aslında "çıplak" değildir. Gerçekte bu bir "ilüzyondur", çünkü:

> "Dini değerler ve bunları taşıyan kurumlar dışlandığında, kaçınılmaz bir gereksinim olan kamusal ahlaki değer yargıları oluşturma işi, elitler tarafından üstlenilir. Ve bu elitler, kaynakları ve ilkeleri toplum tarafından demokratik biçimde kabul edilmemiş bir normatik ahlak inşa etme işine girişirler." (s. 84)

Bunun sonucu ise kamusal alandan dışlanmış olan geleneksel dinin yerini bir "yapay din"in almasıdır. "Çıplak kamusal alan en fazla geçici bir olgu olabilir." der Neuhaus, "dinden doğan boşluk bir süre sonra 'yapay din' tarafından doldurulmaya başlar." (s. 80)

Bu teşhisi okuyunca üstümüze alınmamak ve en radikal ifadesini Kemalettin Kamu'nun ünlü "Kâbe Arap'ın olsun, bize Çankaya yeter" dizesinde bulmuş bir yerli "yapay din"i hatırlamamak mümkün değil. Atatürk'ün "ben manevi miras olarak hiçbir dogma bırakmıyorum, benim manevi mirasım ilim ve akıldır." sözüne rağmen, onun konjonktürel politikalarından kutsal ilkeler türeten "Kemalizm"in, bir "politik din" olduğunu çeşitli Batılı yorumcular da belirtir zaten.

Peki, ama "çıplak kamusal alan" laikliğe ve demokrasiye aykırıysa, alternatifi nedir? Neuhaus iki alternatiften söz

eder. Bunlardan biri, kötü bir alternatiftir. Adı "kutsal kamusal alan"dır ve kamusal alanın belirli bir inancın egemenliği altına alınmasını ifade eder. (İran'da veya Suudi Arabistan'da olduğu gibi.) Çıplak kamusal alanın savunucuları da zaten topluma hep bu kötü alternatifi gösterip onu sıtmaya razı etmektedirler.

Oysa çıplak kamusal alanın bir de iyi alternatifi vardır: "Sivil kamusal alan". Yani hiç bir inancın ve dünya görüşünün dışlanmadığı, hepsinin ifade ve temsil imkânı bulduğu, çoğulcu demokratik sistem. Bu alanda dindarlar dindar gibi, sekülerler de seküler gibi davranabilecek, kimse değerlerinden ve yaşam biçiminden vazgeçmeye zorlanmayacaktır. Gerçek laikliğin gereği de budur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Beyaz Türklerin İslamofobi ve Oryantalizm Sorunu

▲

Beyaz Türkler'in Batılılaşma tutkusunun anlaşılır bir sebebi vardır: Batı dünyası zengin, özgür ve demokratiktir. İslam dünyasında ise fakir halklar ve baskıcı yönetimler vardır.

İyi ama Batı niçin böyle "ilerlemiş", Doğu niçin öyle "geri kalmış"tır?

Buna "çünkü Doğu'nun özünde bir sorun var" cevabı verenler, daha da açık konuşup faturayı doğrudan İslam'a kesenler boldur. Hem Batılılar hem de Batılılaşmacılar arasında...

Oysa biraz derine inince, çok daha kompleks bir tablo çıkar ortaya.

▼

Beyaz Türklerin İslamofobi ve Oryantalizm Sorunu

İslam Dünyası Niçin Geri?

M*illiyet* yazarı Yaman Törüner köşesinde "İslam Gerçeği" başlıklı bir dizi başlattı. Amerika'da son yıllarda yükselen "İslam fobisi"nin en başta gelen körükleyicisi olan Robert Spencer'ın tezlerine atıfta bulunarak, "İslam dünyası niçin geri?" diye soruyor ve sorunun kaynağının doğrudan İslamiyet olma ihtimalini irdeliyor.

Önce bir düzeltme yapayım. Sayın Törüner, Spencer için "Musevi" demiş. (Bunun üzerine de kendisine gelen ve köşesinde yayınladığı okur mektuplarında "Yahudi'den mi akıl alacağız?" gibisinden anti-Semitizm kokan inciler saçılmış.) Ama bu bilgi yanlış. Söz konusu yazar aslında Katolik Hıristiyan'dır. (Tabii buradan anti-Katolik bir anlam çıkarmak da ayrı bir saçmalık olur.) Dahası Spencer, İslam'a karşı epey fanatik bir muhaliftir. Kendisiyle iki ayrı sempozyumda uzun uzun tartıştığım için biliyorum.

Neyse, gelelim meselenin özüne. Bugün İslam dünyasının, özellikle de Arap âleminin, hiç de parlak bir durumda olmadığında sanırım çoğumuz hemfikiriz. Demokrasiden eser yok, özgürlükler mumla aranıyor, sosyo-ekonomik düzey çok geri. Spencer gibileri, bu duruma bakıp "Sorunun kaynağı İslam dinidir, zaten

bakın, falanca İslami kaynakta geçen şu dini hüküm despot ve çağdışıdır." diyorlar.

Oysa o İslami kaynakta geçen o dinî hüküm (örneğin "Kadınların aklı eksiktir." gibisinden bir "ilmihal bilgisi") aslında bir "sebep"ten çok bir "sonuç" da olabilir. Yani, bu örnek üzerinden gidersek, İslamiyet, kadınları küçümseyen hükümler getirmiş değil, kadınları küçümseyen ve Ortadoğu toplumlarında zaten var olan bir zihniyet İslamiyet'e "sızmış" da olabilir. Nitekim bugünlerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın desteğiyle bir "hadis revizyonu" projesi üzerinde çalışan Ankara Üniversitesi'ne bağlı ilahiyatçılarımız da bu sorunun altını çiziyor.

Zaten din sosyologları çok iyi bilirler ki, din dediğimiz olgunun içinde, onun ilk baştaki "ilahî" özü dışında, pek çok "insani" ve "tarihsel" unsur da vardır. Hatta bu ikinciler giderek daha da baskın hâle gelebilir. "İslam dünyası niye bu hâlde?" sorarken işte bu "insani" ve "tarihsel" unsurları mutlaka hesaba katmak lazım.

Peki, bunları hesaba katınca nasıl bir tablo çıkar önümüze?

Gelin, bakalım tarihe şöyle bir. Mesela dokuzuncu yüzyılda İspanya'da yaşayan Paul Alvarus adlı Hristiyan düşünürün, dindaşları arasında hızla yayılan "İslam hayranlığı"ndan nasıl yakındığına:

> "Hıristiyan gençler, Arap şiir ve yazılarını hatmeder oldu. Arap ilahiyatçı ve filozoflarını, onları çürütmek için değil, Arapça'yı daha zarif konuşmak için okuyorlar. Latince'yi, Kutsal Kitabı, İnciller'i unuttular!" (Zachary Karabell, *People of the Book*, s. 67)

Bu sözler, dikkat ederseniz, günümüz Müslüman toplumlarındaki "Batı hayranlığı"nı eleştiren aydınların serzenişlerine çok benzer. Bu ise bir tesadüf değildir. Çünkü bugün "Batı"

neyse, bundan bin yıl önce "Doğu" oydu. Özellikle İslam dünyası, yeryüzünün en "ileri" coğrafyasıydı. İspanya'daki Müslüman Endülüs devletini gezen Kuzey Avrupalı bir rahibe, karşılaştığı estetik, temizlik ve ihtişama hayran olmuş ve Kordoba kenti için "dünyanın mücehveri" demişti.

Bu görkemin altında "Ortaçağ İslam medeniyeti" yatıyordu. İslam'ın getirdiği küresel vizyonla "kabile"den sıyrılıp "imparatorluk" kuran Araplar, Yunan, Bizans, Yahudi ve Pers medeniyetlerinin mirasını da değerlendirerek bilim, felsefe, tıp, sanat, mimari gibi farklı alanlarda büyük atılımlar kaydetmişti. Amerikalı Musevi tarihçi Martin Kramer'in ifadesiyle: "Eğer 1000'li yıllarda Nobel ödülleri dağıtılıyor olsaydı, neredeyse tümünü Müslümanlar alırdı."

Bütün bunları hatırlamak gerek, çünkü İslam dünyasının günümüzdeki sorunlu hâline bakarak, "Sorun, İslamiyet'in ta kendisidir; bu din gelişmeye engeldir." diyenler var. Eğer bu yargı doğru olsaydı, Müslümanlar Ortaçağ'daki parlak medeniyeti yaratamazdı.

Gerçekte sorunun özü, "modernite"nin Batı dünyasında doğup gelişmesi, İslam dünyasının ise bu süreçte çok geri kalmasıdır. Bu geride kalmanın sebebi olarak laikçiler "fazla dindarlaşmayı", bazı muhafazakârlar ise "dinden uzaklaşmayı" gösterirler. Oysa sebepler coğrafi, ekonomik, siyasi ve kültüreldir. Sabri Ülgener veya Erol Güngör gibi merhum aydınlarımız bunu zamanında ustaca açıklamışlardı.

Ama madem çoğumuz Arapça'ya hayran olan dokuzuncu yüzyıl Hristiyanlarının tam aksine "Frenkçe"ye kulak kabartmış durumdayız, o zaman o taraftan bir referans vereyim.

Milliyet yazarı Sayın Yaman Törüner, İslam hakkındaki Batı literatürüne bakarken, gitmiş, olabilecek en taraflı ve marjinal isim olan Robert Spencer'ı bulmuş. Ben, çok daha objektif ve

sözü dinlenir bir entelektüel olan Graham Fuller'ın *Foreign Policy* dergisinin Şubat 2008 sayısında yayınlanan "A World Without Islam" (İslamsız Bir Dünya) başlıklı uzun makalesini önereyim. "Bugünlerde 'İslam olmasa dünya ne güzel olurdu.' diye düşünenler var." diye söze giren Fuller, bu "analiz"in ne kadar yüzeysel ve yanlış" olduğunu detaylıca gösteriyor. Ortadoğu'nun bugünkü sorunlarının, Batı sömürgeciliği de dahil olmak üzere, bir dizi tarihsel süreçten kaynaklandığını anlatan Fuller'e göre, "Eğer Ortadoğu Müslüman değil de Hıristiyan ağırlıklı olsaydı, bugün yaşadığı sorunların hepsini yine yaşıyor olacaktı."

Gelin, Fuller'ın yaklaşımıyla biraz da kendimize bakalım. Bu ülkedeki kimi "laikçiler", en az yüzyıldır, "İslam yüzünden geri kaldığımızı" söyler veya ima ederler. Bunu söylerken, "dinciler"in bağnaz, hoşgörüsüz, şekilci ve yeniliklere kapalı olduğunu da vurgularlar. Ama bu saydıkları olumsuz vasıflara kendilerinin de fazlasıyla sahip olduğu, son yıllarda ayan beyan ortaya çıkmış durumda.

Demek ki, bağnazlık, hoşgörüsüzlük, şekilcilik ve yeniliklere kapalılık, dinin bir ürünü değil; dindara da seküler olana da bulaşabilen, kendi başına ayakta duran sorunlar...

Araplığı Aşağılamak

"Türklüğü aşağılama"nın kanunla yasaklandığı ülkemizde, Türklük'ten başka kimliklerin aşağılanması adettendir. Her şovenist, kendi meşrebine göre küçümseyip kötüleyecek birilerini bulur. Kimi, Kürtler gibi etnik gruplara, kimi, gayrımüslim azınlıklara hakaret eder. Bu ırkçılıklar içinde en yaygın ve özellikle "beyaz Türkler" arasında en revaçta olanı ise, Arap düşmanlığıdır.

Suudî Arabistan Kralı'nın geçen hafta Türkiye'yi ziyaret etmesiyle birlikte bu "Arabofobi" yeniden su yüzüne çıktı. Kral'ın Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan tarafından ağırlanıp taltif edilmesi, pek çok yorumcuyu çileden çıkardı. Suudî misafirden söz ederken "bedevi çadırları"ndan, ev sahiplerini iğnelerken "Arapçılık"tan dem vuranlar oldu.

Oysa bakın, Türkiye'nin diplomasi duayeni İlter Türkmen, *Hürriyet*'teki yazısında Kral'a gösterilen ilginin gayet normal ve dahası gerekli olduğunu yazıyor. "Suudî Arabistan Kralı'na her yerde şu veya bu şekilde özel itina gösteriliyor, çünkü Suudî Arabistan, Ortadoğu dengelerinde ağırlığı olan bir ülke, petrol zengini... ve Suudî sermayesini cezbetmek çok kârlı." diyor. Emekli büyükelçiye göre, "İş bu kadar basit."

İşin basit olmayan yönü ise Arap görünce çileden çıkan Türk yorumcular. Türkmen, bu durumu "Bizde garip bir Suudî fobisi var." diye özetlemiş.

Bu alerjinin kısmen haklı sebepleri olabilir: Suudî Arabistan, bağnaz ve katı bir rejime sahip, kadınlarını ezen, demokrasiden tümüyle uzak bir ülke. Buraya kadar tamam. Ama ortada bunu fazlasıyla aşan bir nefret var. "Arabofobik" Türkler, Arapların diline, alfabesine, giyimine, kültürüne, sermayesine, kısaca her şeyine düşmanlar.

Bu nefretin altında bazı "beyaz Türk efsaneleri" yatar. Biri, Türklerin İslam'dan önce ileri bir kültür ve medeniyete sahip oldukları, ancak İslam'la birlikte "Araplaşıp" geriledikleri masalıdır. Bu bir masaldır, çünkü gerçek bunun tam aksidir. Aslında İslam öncesinde savaşçı ve göçebe bir kavim olan Türkler, sanat, edebiyat, mimari, felsefe, bilim gibi medeniyet unsurlarıyla İslam uygarlığı sayesinde tanışmıştır. Türklerin "altın çağı"nın başlangıcı, Müslümanlığı kabul etmeleri (ve "Araplaşmaları") ile eşzamanlıdır.

Böyle olması da kaçınılmazdı, çünkü Ortaçağ'da Müslüman

Araplar dünyanın ileri milletiydi. Bugün New York ve Londra neyse, o zaman Bağdat ve Kordoba oydu. Avrupa'da felsefe ve bilim okumak isteyenler, önce Arapça öğrenirdi.

Kuşkusuz bu durum zamanla değişti. Araplar 13. yüzyıldan sonra yerlerinde sayarken, İslam dünyasının liderliği Türklere, özellikle de Osmanlı Devleti'ne geçti. Avrupa'nın 16. yüzyıldan sonraki ilerleyişi de, tüm Doğu'yu geride bıraktı.

Osmanlı mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti bugün kuşkusuz Arap ülkelerinin tümünden çok daha gelişmiş durumda. Ama bu, Arapların bize olan katkısını unutmayı gerektirmiyor. Hele de onlara düşman olmayı...

Bu düşmanlığı besleyen bir diğer "beyaz Türk efsanesi" olan "Araplar bizi I. Dünya Savaşı'nda arkadan vurdu." klişesinin de doğru olmadığını belirteyim. Bu işi yapan, Mekke Şerifi Hüseyin ve onunla birlikte hareket eden birkaç kabiledir, tüm Araplar değil. Öte yanda çoğu Arap, sonuna dek Osmanlı'ya sadık kalmıştır.

"Araplığı aşağılarken" aslında kendi kültürüne ve geleneğine savaş açan Türklere duyurulur.

Kadercilik Sahiden Dinden mi Gelir?

Her ikisi de üniversiteden hocam olan Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu'nun yürüttüğü "Türkiye'de Dindarlık" araştırmasını ilgiyle okudum. Tespitleri, ilginç ve önemliydi.

Mesela "hoşgörü" meselesi... Raporda, "Türkiye'de yüzde 89 ölçüsünde müthiş bir çoğunluğun kendi inanışlarında olmayan dinlere de saygı gösterilmesi gerektiğini düşündüğü" belirtiliyor. Yani durum ilk bakışta iyi. Ama bu hoşgörüyü hayata geçirmeye gelince işler değişiyor. Gayrımüslimlerin "kitap

basıp yayınlaması veya fikirlerini açıklaması" hakkı sorulunca, buna "olur" verenlerin oranı yüzde 35 civarına geriliyor.

Yani, bizim toplum hoşgörünün iyi bir şey olduğuna inanıyor ve dahası buna sahip olduğunu düşünüyor. Ancak bu hoşgörünün içeriği pek dolu değil. Aynı, "Tabii ki Kürtlere saygılıyız, ama öyle ulu orta Kürtçe konuşmasınlar." diyenlerde gözüktüğü gibi.

Benim asıl değinmek istediğim mesele, araştırmada "kadercilik" üzerine söylenenler. "Türkiye'de deneklerin sadece yüzde 28'i hayatın akışını kendimizin değiştirebileceğine inanmaktadır." tespiti yapıldıktan sonra şu yorum yapılmış: "Kadercilik veya metafizik güçler tarafından büyük ölçüde belirlenen bir hayat algısının toplumda yaygın olarak paylaşıldığı izlenimi ortaya çıkmaktadır."

Bunu dikkatlice okumayan birisi, "metafizik güçler"e inanmanın kaderciliğin doğrudan sebebi olduğunu düşünebilir. Oysa araştırmada bu yargıyı geçersiz kılacak çok önemli bir örnek var: Amerikan toplumu.

Amerika, Kanada ile birlikte, "Hayatımızın akışını değiştirebilmek için yapabileceğimiz çok az şey vardır." yargısına en az katılan toplum olarak ortaya çıkmış. Amerikalıların yüzde 80'inden fazlası, "Hayır, hayatımızı değiştirebiliriz." demiş. Ama aynı Amerika, "Allah tek tek herkesle ilgilenir mi?" sorusuna, "evet" cevabını en yüksek oranda veren toplumlardan biri olarak da ortaya çıkmış: Yüzde 73. (Aynı oran Doğu Almanya'da yüzde 20'nin, Fransa'da yüzde 30'un altında.)

Yani, Amerikalıların ezici çoğunluğu, hem Allah'ın hayatlarının içinde olduğuna inanıyorlar, hem de hayatlarını kendi elleriyle değiştirebileceklerine dair güçlü bir özgüvene sahipler.

Dinin illa pasifizm ürettiği ezberine inananlar, bu iki durum arasında çelişki görebilirler. Oysa çelişki değil, aksine doğrusal ilişki var. Çünkü Amerikalı "düşünce tarihçisi" Walter Russell

Mead'in vurguladığı gibi, ABD'deki yaygın din anlayışı, Allah'ın her insana kendi hayatını yönetme hakkı ve gücü verdiğini kabul eder. "Amerikan iyimserliğinin ve dinamizminin temelinde" der Mead, "dini inanç vardır."

Bazı ilahiyatçılar, İslamiyet'in de aslında ilk başta "dinamizm" üreten bir din olduğunu, ama Emeviler'le başlayan bir süreç içinde "kaderci" hâle geldiğini savunur.

"Zihniyet tarihçisi" merhum Prof. Sabri Ülgener de aynı yargıyı paylaşır ve şu teşhisi yapar:

> "Kadercilik, dinin ve hele İslam'ın getirdiği bir şey değil; çöl ve bozkır adamının eğip-bükemediği tabiat zoru karşısında aczinin ifadesi demek... Mümkündür ki, teslimiyet adı ve maskesi ile dine -İslam'a- 'kapağı atıp' varlığını onun desteğinde ve üstelik de kutsallaşmış olarak sürdürmenin kolayını bulmuş olsun." (Sabri Ülgener, *Zihniyet ve Din*, s. 10)

Yani "boynu bükük" kadercilik ile dindarlık, farklı şeylerdir. Bazen iç içe geçseler de...

Peki, bu kadercilik, dinden ayrı olarak, tek başına, seküler biçimde de var olur mu? Tabii olur. Tüm dünyanın her şeye kâdir "komplocular" (emperyalistler, kapitalistler, siyonistler, vs.) tarafından yönetildiğine ve bizim de bunların elinde sürekli "piyon" ve "oyuncak" olduğumuza inanmak, tam da böyle bir şeydir işte...

Namaz Kılarken 'Suç Üstü' Yakalanmak

Dün Türkiye'nin bazı gazetelerinde "Lisede Topluca Namaz" veya "Devlet Lisesinde Gizli Mescit" gibi manşetler vardı. Konu,

İstanbul'un Bağcılar Lisesi'ndeki bir odanın bazı öğrenciler tarafından namaz kılmak için kullanıldığının "ortaya çıkması"ydı. Bu "ifşaat", kızlarında beliren dindarlık emareleri üzerine kuşkulanıp okulu takibe alan "duyarlı" bir aile tarafından ortaya çıkarılmış, "müdür yardımcısının kıldırdığı gizli namaz" gizli kameralarla görüntülenmişti.

Türkiye'de bazı meseleleri, özellikle de dinle ilgili olanları, hep yüksek tansiyonla ve hararetli sözlerle tartışıyoruz. Bu olayda da aynı hataya düşmeye çok yakın gözüküyoruz. Oysa ortada sadece "lisede namaz"la laiklik ilkesinin çiğnenip çiğnenmediği değil, aynı zamanda dinin toplumsal varlığının bir "tehdit" olup olmadığı gibi önemli sorular var. Gelin, bunların üzerine sakin bir şekilde düşünelim.

Önce kızının "gizli namaz kıldığını" belgeleyen babanın yaklaşımını ele alalım. Sayın veli, gazetelerin haberine göre, "6 ay öncesine kadar mutlu bir yuvamız vardı, kızım bir anda namaz kılmaya başladı ve tüm uğraşlara rağmen onu bu yaşam şeklinden ayıramadım." demiş. "Kızım dinî konularda kitap okuyan bir çocuk oldu, televizyonda ilahiler dinliyor." diye de yakınmış.

Buradan anlıyoruz ki, bu velinin "mutlu yuvası", kızının daha dindar bir "yaşam şeklini" benimsemesiyle bozulmuş. Çocuğunun namazla, dinî kitaplarla, ilahilerle ilgisi olmasa, bir sorun çıkmayacakmış.

Olabilir... Her aile çocuğunu kendi dünya görüşüne göre yetiştirmeyi ister. Ama çocuklar her zaman bu isteğe uygun davranmazlar, çünkü kendi hayatlarına kendi başlarına yön verecek birer bireydir onlar. Nitekim kızının dindarlığından rahatsız olan bu velinin başına gelenin tam tersi, muhafazakâr ailelerin de başına gelebiliyor. Çok mutaassıp bir evde yetişmesine rağmen, okulda ve sosyal yaşamda karşılaştığı yeni ortamların etkisiyle,

alkole ve gece hayatına dalan, tümüyle din dışı bir yaşam şekline kayan gençler de var.

Burada şu soruyu sormak iyi olur: Acaba "kızı dindarlaşan laik babanın dramı" konusunda çok hassas olan kimi gazetelerimiz, "kızı dinden kopan dindar babalar" konusunda da hassas davranıyor, onların üzüntülerini de aynı "empati" ile manşetlerine taşıyorlar mı? "Objektif basın" açısından üzerinde düşünülmeye değer bir soru...

Ancak bu olayın tek yönü "ailelerine rağmen dindarlaşan öğrenciler" meselesi değil tabii... Söz konusu dindarlığın bir devlet lisesinde namaz kılınmasıyla hayata geçirilmesi meselesi de var. İşin o yönü de cumhuriyetimizin laiklik ilkesini ilgilendiriyor.

Oraya gelmeden önce yine cumhuriyetimizin temel bir hedefi olan "muasır medeniyet"e lafı getirelim, orada bu işler nasıl oluyor, ona bakalım. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ni ele alalım. Bu ülkede "lisede ibadet" gibi bir kavram hiç kimse için şok edici olmaz, çünkü ülkenin dört bir yanında Katolik, Protestan, Yahudi veya Müslüman inancına göre kurulmuş özel okullar vardır. Bu okullarda öğrenciler topluca dua da ederler, ibadet de. Bu okullarda kilise, sinagog veya mescidler "gizli" filan değil, gayet açık bir şekilde öğrencilere hizmet verir, kimse bundan dolayı dehşete kapılmaz. Dolayısıyla "ibadet eden lise öğrencisi" kavramı, "muasır medeniyet"te hiç ama hiç sorun teşkil etmez. Kimse "Bu pırıl pırıl gençlerin körpe dimağları dini kitaplarla yıkanıyor." diye ortaya çıkmaz.

Fakat meselenin altı çizilmesi gereken bir yönü daha var: Söz konusu okullardan bahsederken bunların "özel okullar" olduğunu belirttim. Buna mukabil devlet okullarında dinî bir eğitim ya da ibadet yeri bulunmaz. Çünkü devlet okulu denen yer, farklı inançlara sahip olan yurttaşların hepsine birden hizmet vermek üzere kurulmuştur ve buralarda "dine karşı

tarafsızlık" ilkesi esastır. Laik devletin okulu da kuşkusuz laik eğitim vermelidir.

Gelelim Bağcılar Lisesi'ndeki "toplu namaz"a... Burası bir devlet lisesi olduğuna göre, burada öğrencilere ders müfredatı dışında dinî telkinde bulunulması gerçekten de laikliğe aykırı bir uygulamadır. Ancak mesele bu kadar da basit değil.

Öncelikle, "öğrencilere dinî telkinde bulunulması" ile "ibadet etmek isteyen öğrencilere mekân sağlanması" birbirinden farklı şeyler. Bu ikincisinin milli eğitim mevzuatına göre yasak olup olmadığını bilmiyorum. (İstanbul Milli Eğitim Müdürü Ata Özer, "Okulda mescit açılmaz, Bakanlığın böyle bir şeye müsamahası olamaz." demiş; dolayısıyla herhalde öyle.) Ama "Yasak olmalı mı?" diye sorarsanız, bence olmamalı: "Çağdaş" devletin, ibadet yeri talebinde bulunan vatandaşların isteğini karşılaması yanlış bir şey değildir. İngiltere Kraliçesi Elizabeth, geçen yıl, sarayında çalışan tek bir Müslüman görevli için dahi seve seve "mescit" açtırmıştı. İngiltere'ye "irtica" gelmiş olmadı.

Meselenin ikinci bir yönü daha var. Az önce ABD'deki özel okul-devlet okulu ayrımını belirttim. Devlet okulları "laik eğitim" vermek zorunda iken, özel okullar dinî eğitim verebilir, buna "toplu ibadet"i de katabilirler dedim. Fakat Türkiye'ye baktığımızda bunun mümkün olmadığını görüyoruz. Çünkü Türkiye'de özel okullar da devletin tam kontrolü altında ve "laik eğitim" vermek zorunda!

Yani bizim eğitim sistemimizin tekilliğinden kaynaklanan bir sorun var ortada: Devlet, sadece standart bir eğitime izin veriyor. Bu durumda bazı dindarlar bu standart eğitime "sızma" çabasına girişiyorlar ister istemez. Böyle olunca "Hayır, laiklik buna izin vermez." deniyor. Tamam, o zaman bırakın özel dinî okullar kurulsun. Ama hayır, ona da izin yok...

Peki, "muasır medeniyet"in her ülkesinde var olan "dinî

eğitim" bizde nasıl sağlanacak? Çocuklarını dinî değerleri de içeren bir eğitimden geçirmek isteyen aileler, bunu nasıl yapacak? Geçmişte tek çözüm olarak gördükleri İmam Hatip Okulları'na yönelmişlerdi; ancak devlet kendi açtığı bu okulları "tehdit" sayıp mezunlarına üniversite kapısını daraltınca, o yol da çıkmaza girdi. Bu okulların "devletin din adamı ihtiyacı"nı karşılamak için kurulduğunu duyuyoruz habire; peki ama "toplumun din eğitimi ihtiyacı" ne olacak?

Aslında mesele dönüp dolaşıp bizde laikliğin nasıl anlaşıldığına geliyor. Laiklik, devletin dinî inançlara (ve inançsızlığa) karşı tarafsız olması mı demek? Yoksa "dinî yaşam"a karşı "dinî olmayan yaşam"ın yanında saf tutması mı?

Dünyanın laik demokrasilerinde üstteki yorumlardan ilki geçerlidir. (Amerikan Anayasası'na göre, kongre, ne dini empoze eden ne de onun özgürce yaşanmasına engel olan bir kanun çıkaracaktır.) Laiklik böyle anlaşılırsa, toplumdaki "dinî yaşam"ın laikliğe aykırı olmadığı da açıkça görülür.

Ama bir de dinî inançlarla felsefi açıdan sorunlu olan otoriter rejimlerin laikliği vardır. Bunlar, din özgürlüğünü tanımaz veya çok sınırlı olarak kabul eder ve toplumlarını "dinî olmayan yaşam"a geçirmeye çalışırlar. Sovyetler Birliği, Mao devrinde Kızıl Çin, bugünkü Kuzey Kore bu tür rejimlerdir.

Bizim Anayasa'mızda tarif edilen laiklik, sadece "devletin düzeninin" dine dayanmaması gerektiğini söylediği, dahası "din ve vicdan özgürlüğünü" tanıdığı için, üstteki laiklik tariflerinden ilkine denk düşüyor. Ama bazı seçkinlerin zihin yapısı, ikinci tip laikliğe daha yakın. Onun için "laik yaşam biçimini topluma kabul ettirmek"ten söz ediyorlar.

Keşke gerçekten laik, yani dine karşı tarafsız bir sistemimiz olsa... O zaman herkes çok daha rahat edecek. İsteyen namaz kılmak, isteyen kadeh tokuşturmak için toplanabilecek.

Ve hiç kimseye, sanki büyük bir kabahat işlemiş gibi, "suçüstü" yapılmayacak.

Müslümanın 'Ortaçağlı'sı Makbuldür

Son dönemde yeni bir furya çıktı. İslam'a karşı herhangi bir yakınlık hissettiklerine dair hiç emare vermeyen "laik fundamentalistler", AK Parti'yi İslami görünümlü suçlamalarla hedef almaya başladılar. Cumhuriyet'in başyazarı İlhan Selçuk, Türkiye'nin bir "faiz cenneti" olduğunu ileri sürdükten sonra, "Kuran'ı göre faiz haram, hadi o zaman yasaklayın." diye tutturdu. Böyle yapmayan hükümeti de ikiyüzlülük ve sahtekârlıkla suçladı.

Oysa aynı durum karşısında, "Acaba, Kuran'da lanetlenen 'riba' ile modern banka faizini ayrıştıran bir içtihat mı var?" diye de sorulabilirdi. Ama hayır, İlhan Selçuk "içtihat kapısı kapanmış" bir İslam seviyor. Eski hükümlerdeki maksadı yeni şartlara göre yeniden anlayacak, böylece günümüzün gerçeklerine nüfuz edecek bir "modern Müslüman" kimliği görmeye dayanamıyor.

Hem "türban" kullanıp hem de şık giyinen genç kızlara köpürenler veya "Müslümanın gözü parada olmaz." diyerek muhafazakâr iş adamlarına gazaplananlar da aynı kafadalar. Onların zihnindeki ideal Müslüman, evinde oturan, hayata karışmayan, hele de modern ekonomi ve siyasetten hiç anlamayan donuk bir tip.

Üniversite okumak isteyen başörtülü genç kızlara karşı küplere binerken, "ninelerimizin" tesettürünü savunmaları da aynı sebepten. Ninelerimiz, insan içine pek çıkmayan, topluma katılmayan, kendi köşelerinde oturan insanlar. Dahası, Allah hepsine uzun ömür versin ama çok da yaşamayacaklar. Bir zaman sonra tümüyle ortadan kalkacak "geçmiş"i temsil ediyorlar. Bu yüzden onların dindar olmasında sorun yok. Hatta öylesi daha da

iyi. Ama "genç dimağlar"ın dinî fikirlerle dolması; işte o kabul edilemez. Buna karşı devleti harekete geçirmek, ilerici kurumları seferber etmek, aymazlığa kapılmadan nöbetleşmek gerek.

Bütün bu histerinin sebebi ne biliyor musuz? "Modern Müslüman" profilinin bu çevrelerin "çağdaşlaşma" ezberini bozması. Onların şablonuna göre ortada bir "Ortaçağ karanlığı" var, bir de tunç siperi göğüsleriyle bunu yarmış, memleketi "aydınlıklara" çıkarmış kendileri. Kendilerine tabi olmayanlar mutlaka "karanlık"ta kalmalı, üstlerinden başlarından "gericilik" akmalı ki, bizim "çağdaşlaşmacılar"ın ne kadar parlak olduğunu dünya âlem görsün. Özellikle de Batılılar, "Bak, aferin, bunlar da bizim gibi ileri insanlar, hem de kendi toplumlarındaki ilkellere göz açtırmıyorlar." desin.

Ama ne garip ki "modern Müslümanlar", tüm bu ezberleri bozdukları gibi, "çağdaşlaşmacılar"ın "Aşil topuğu" olan "Batı bağlantısı"nı da ters yüz etmiş durumdalar. Çünkü bu Müslümanlar, kendilerine "Batılılaşma" diye dayatılan şeyin, aslında Batı'nın çoktan geride bıraktığı kaba bir despotizm olduğunu fark ettiler. O yüzden de, bu köhne modeli "by-pass" edip bugünün Batısı'nın sistemi olan liberal demokrasiye ve bunun adresi olan Avrupa Birliği'ne yöneldiler.

Durum böyle olunca da yüz yıllık "Batılılaşmacılar", birdenbire Batı düşmanı oluverdi. Dolayısıyla artık bir vizyonları da kalmadı. Denizleri tükendi. O anlı şanlı Jakoben proje, iyice çaptan düştü. Sahiplerine geçmiş, mağdurlarına müjdeler olsun...

Vatandaşlar Cumhuriyet'in Dekoru Değildir

Ülkemizde başörtüsü yasağını savunanların gerekçelerinden biri "Türkiye'nin imajı"dır. Başörtü serbest olduğunda,

kampüslerde veya "kurumlarda" özgürce giyildiğinde, ülkenin "görüntüsü"nün bozulacağından korkarlar. Özellikle bugünlerde söz konusu "estetik kaygı"yı sıkça duyuyor ve okuyoruz.

Açık konuşayım: Bu, düpedüz totaliter bir zihniyettir. Bir ülkenin vatandaşlarına, o ülkenin "fotoğrafı"na yakışacak "dekorasyon malzemeleri" gibi bakmak, "birey"in tanınmadığı ve "bütün"ün kutsandığı totaliter ideolojilere has bir yaklaşımdır.

"İslamcı totaliterizm"in iyi bir örneği olan Taliban'ın zihniyeti tam da böyleydi. Onlar da "Afganistan'ın görüntüsü" konusunda pek hassastı. Tüm vatandaşların, özellikle de kadınların, kendi kafalarındaki ideale uymasına büyük önem veriyorlardı. Elbette Taliban'ın "ideal kadın" tanımı bizdeki "laikçiler"inkiyle taban tabana zıttı, ama inandıkları "tektipçilik" ve bunu devlet eliyle dayatma hevesleri, kimi "Cumhuriyet seçkinleri"ninkine benziyordu.

Taliban'ınkine kıyasla bizimkine şekil yönünden daha yakın olan bir başka totaliterizm, Nazilerinkiydi. Nazi ideolojisinin temel unsurlarından biri "toplumsal estetik"ti. Devlet, ideal bir Alman profili belirlemişti ve bunu sistemli olarak yüceltiyordu. Erkeklerin kaslı ve uzun boylu, kadınların diri göğüslü ve gürbüz olanları makbuldü. (Bizim 19 Mayıs törenlerinde atlayıp zıplayan, üst üste çıkıp kuleler inşa eden atletik gençler geleneği de, 1930'larda Almanya'dan esen rüzgârlardan miras kalmış bir nostaljidir.)

Naziler'in Yahudi düşmanlığında bu "estetik kaygı"ların önemli rolü vardı. Göbels'in emriyle 1940'ta çevrilen "Der Ewige Jude" (Ebedi Yahudi) adlı propaganda filminde Yahudiler, "pırıl pırıl" Almanların yanına yakışmayan, kara kuru, sakallı, takkeli, pis yaratıklar olarak tasvir ediliyordu. O filmi izlerseniz, Yahudiler'e yapılan bazı hakaretlerin, Türkiye'de "mürteciler"e yapılan aşağılamalara bir hayli benzediğini görürsünüz. Örneğin Yahudiler'in "koşer" (helal yemek) kuralları gereğince hayvanları kanlarını akıtarak kesmeleri "Alman ulusuna yakışmayan bir vahşet" olarak tanımlanıyordu ki, bizdeki bazı kurban

polemiklerini epey andırır. Aynı filmde pompalanan "Yahudi finansörler" korkusu ile bizdeki "irticai sermaye" paranoyası da benzerdir.

"Ebedi Yahudi"deki nefret kampanyasının ardından, malum, Yahudi soykırımı geldi. Türkiye'de elbette böyle bir cinnet söz konusu değil ve olamaz, nefret düzeyi de çok daha düşük, ama yine de bazı paralellikler var.

Tüm bu örneklerdeki temel sorun, "devlet"in ve "devlet ideolojisi"nin kutsanması, bireylerin farklı kimlik, inanç ve yaşam biçimlerinin bunlar uğruna harcanmasıdır. Bizdeki "laikçiler" bunu "çağdaşlık" sanıyorlar ve aslında kısmen haklılar: Totaliterizm modern çağda ortaya çıkmış bir siyasi modeldir çünkü. Ancak örnek aldığımız "muasır medeniyet," 20. yüzyılın ilk yarısında kısmen tutulduğu bu hastalığı büyük ölçüde aşmış, "bireysel özgürlükler" üzerine kurulu liberal demokrasiye evrilmiş durumda.

Türkiye'nin ihtiyacı olan şey de bu. Artık anlamamız gerekiyor ki vatandaşlar Cumhuriyet'in şık birer dekoru veya figüranı olmak zorunda değiller. Her birinin kendine göre inancı, değerleri, yaşam biçimi ve kimliği var. Cumhuriyet'in görevi, bunlara saygı göstermek ve hepsini güvence altına almak. Vatandaşlar, Cumhuriyet için var değil. Cumhuriyet, onlar için var.

Din Özgürlüğü, Dinî Bağnazlığın Çözümüdür

Dışişleri Bakanı Ali Babacan haklı: Türkiye'de dinî azınlıklar gibi dinî çoğunluğun da özgürlüğü kısıtlı. Eğer tam din özgürlüğü olsaydı, cemaat ve tarikatlar serbest olur, "İslami okul"lar açılabilir, kimsenin de başörtüsüne karışılmazdı. Öyle bir Türkiye'nin caddelerinde yürürken "Nakşibendi Dergâhı"

tabelalı bir bina yahut kapısında "Bismillahirrahmanirrahim" yazan özel bir "İslami Kolej" görebilirdiniz.

Biliyoruz ki bütün bunlar yasak. Bu yasakları koyanlar ve hatta daha da ilerletmek isteyenlerin ise çok bildik bir ezberi var.

"Eğer", diyorlar, "bunları serbest bırakırsak, gericilik alır başını yürür." Ondan sonra da tarikatlar içinde yaşanan kimi skandalları, "üfürükçü" hocaların hoş olmayan marifetlerini ve genel olarak "dinî bağnazlığı" anlatıp duruyorlar bize. Tabii bu işi yaparken epey "seçici" davranıyor, "canlı irtica karikatürü" gibi duran şahısları ön plana çıkarıyorlar. Ama öyle şahıslar, yani din adına hareket eden kaba saba, görgüsüz, nezaketsiz dahası "istismarcı" insanlar gerçekten de var.

Peki, ama böyle bir sorun niçin var?

Eğer "en hakiki mürşit ilim" ise, cevabı komplo teorilerinde değil, sosyal bilimlerde aramak lazım. Örneğin Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'a kulak vermek gerek. Türkiye'deki İslamiyet kültürü hakkında otorite kabul edilen Prof. Ocak, sorunun kökenini "İslam'ın, özellikle tasavvuf çevrelerinin, varlığını gizlilik içinde sürdürmeye, başka bir deyişle yeraltına inmeye mecbur edilmesi"nde görüyor. Şöyle yazıyor:

> "[Baskının sonuçlarından biri]... vaktiyle imparatorluk devrinde, kendi siyasi, ekonomik, toplumsal, hukuki, sanatsal kurum ve değerlerini üreterek şehirli bir yüksek kültür yaratan İslam'ın, Cumhuriyet'le birlikte onu besleyen kurum ve değerlerin ortadan kaldırılmasıyla, yerini daha çok hurafeci bir nitelik arz eden, rafine bir üsluptan yoksun popüler İslam'a bırakması ve zaman içinde köylü(arabesk)leşmesi olmuştur". (*Türkler, Türkiye ve İslam*, s. 114)

Aynı görüşü, din konusunda dünyanın en ünlü tarihçilerinden biri olan Karen Armstrong da paylaşır. İngiliz yazara göre,

"Türkiye'de medreselerin kapatılması, İslam'ın daha eğitimli, sorumlu ve aklı başında formlarının zayıflaması" sonucunu doğurmuştur. (*A History of God*, s. 334)

Yani sorunun kaynağı, laikçilerin sandığı gibi tarikat ve cemaatlerin yeterince bastırılamamış olması değil, aksine fazlaca bastırılmış olmasıdır.

Bu baskı, sadece "köylüleştirme" sonucunu vermekle kalmamış, aynı zamanda "din sömürüsü"nün de yolunu açmıştır. Bugün kimi tarikatlarda "Allah ile aldatma" yapılıyorsa, bunda söz konusu yapıların sürekli olarak gizlilik ve ketumiyete mecbur bırakılmasının büyük rolü vardır. Şeffaflığın olmadığı, ilke ve çalışma prensiplerinin ilan edilmediği, gelir-gider hesabının açıkça ortaya konmadığı her kurumda yozlaşma olur.

Bazıları, "Tarikatlar zaten faaliyet gösteriyor, sadece legal değiller." diyor. Zaten sorun da o ya... Legal meşruiyetten yoksun olmaları, dahası sürekli olarak resmî-sivil Jabokenlerin tehdidine maruz kalmaları, bu yapıları "gizli kapaklı" olmaya mecbur ediyor. Oysa özgür olsalar, toplum karşısına açıkça çıkabilseler, gelişip modernleşecekler.

Kısacası "irtica"dan ödü kopan Türkler, kendi elleriyle yaratmış oldukları bir sorunla karşı karşıya. Çözümün yolu ise "daha fazla baskı" değil, "daha fazla özgürlük". Bırakınız dinî grupları, serbestçe ortada olsunlar ve bu sayede dünyaya ayak uydursunlar. Zaten epeydir o yoldalar. Gölge etmeyin, yeter.

Önleyici Despotizm Doktrini

Türkiye'de hemen her toplumsal meselede ama özellikle de Kürt sorunu ve "irtica" tartışmalarında sürekli karşımıza çıkan bir engel var: "Bugün bunu verirsek, yarın kim bilir ne isterler."

mantığı. Böyle düşünenler, demokratikleşme yolunda yapılan ve yapılacak her türlü "açılım"ı, sonu felakete giden bir yolun başlangıcı olarak görüyor. Hak ve özgürlüklerin genişletilmesine karşı çıkıyor, bu gibi "taviz"lerin ülkeyi kademeli olarak yıkıma sürükleyeceğini düşünüyorlar.

Bu "kafa"ya göre, örneğin, üniversitede başörtüsüne "geçit verilmemesi" gerekiyor, çünkü eğer verilirse Türkiye'yi bir kaç on yıl içinde İran (yahut Malezya) yapacak bir süreç başlamış oluyor. Aynı "kafa" Kürt vatandaşların özgürlüklerinin teslim edilmesine de, "bu iş Kürtçe eğitimi diye başlar, bağımsız Kürt devleti ile son bulur." diyerek karşı çıkıyor.

Ben, George W. Bush'un Irak'ı işgal ederken kullandığı "önleyici savaş doktrini"nden ilhamla, bu anlayışa "önleyici despotizm doktrini" diyorum. Doktrinin özeti şu: Toplumdaki farklı kesimlere diledikleri gibi yaşama ve kendilerini ifade etme hakkı vermeyeceksiniz, çünkü bugün bunu verirseniz yarın öbür gün "şeriatı getirecek" yahut "ülkeyi bölecek" başka taleplerle karşınıza çıkabilirler. "O tip aşırı talepleri kabul etmeyin tabii, ama makul olanları niye bastırıyorsunuz." dediğinizde, gelecek cevap belli: "Olmaz. Bir kez başladı mı bu iş, önü alınmaz."

Önleyici despotizm doktrini ile düşünmeye alışmış olanlar, bunun olayları anlamak ve onlara tepki vermek için kullanılabilecek tek doğru yaklaşım olduğundan emin gözüküyorlar. Dolayısıyla en büyük dertleri, kendileri gibi düşünenleri " uyanık" tutmak, "aymazlık"tan ve "gaflet"ten kurtarmak. Bunun için pek sevdikleri "kaynatılan kurbağa" örneğini birbirlerine hatırlatıp duruyorlar. Hani var ya, yavaş yavaş ısıtılan suyun içindeki kurbağa piştiğini anlamazmış hikâyesi... Bu ve benzeri birkaç basit örnek ve cımbızla seçilmiş bir iki alıntı, önleyici despotizm doktrinini milyonlarca insana kabul ettirmek için yetiyor da artıyor bile.

Oysa insanlar kurbağa değil. Toplumsal meseleler de böyle ilkel örneklerle anlaşılabilecek kadar basit değil. Önleyici

despotizm doktrinini ezberden tekrar edip durmaktansa, şu kritik soruyu sormak lazım: Acaba toplumsal taleplerin bastırılması mı, yoksa karşılanması mı siyasi radikalizmi körükler?

Soruyu şöyle de açabiliriz: Acaba başörtülü bir genç kız, özgürce okula gidebildiği zaman mı laik sistemden nefret eder, yoksa "laiklik zaptiyeleri" tarafından üniversite kapısından çevrilince mi? Kürtler, kimliklerini özgürce ifade ettikleri zaman mı "bağımsız Kürdistan"ı daha çok ister, yoksa jandarma dipçiği ile "Türkleşme"ye zorlandıklarında mı?

Ben her iki meselede de, tarihsel ve toplumsal verileri kullanarak, despotizmin sorunların çözümü değil bilakis menşei olduğunu gösterebilirim. Bu meseleleri inceleyen hemen her aklı başında insan da aynı kanaate varıyor zaten. Ancak bu durum, önleyici despotizm meraklılarını hiç etkilemiyor, çünkü onların zihnine iyice kazınmış olan bir diğer ezber de kendileri gibi düşünmeyen herkesin " vatan haini" olduğu. Ya onların despotizmine alkış tutacak ya da "iç düşman" hanesine yazılacaksınız.

Kürt sorunu gibi meseleleri tartışırken, bir taraftan da bu gibi zihniyet sorunlarını ele almak lazım. İkincisi aşılmadan ilkinin çözülmesi mümkün gözükmüyor çünkü...

BEŞİNCİ BÖLÜM

Dağ Türklerinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği

▲

Türkiye topraklarında en az bin yıldır 'Kürt' olarak yaşayan insanlar, 20. Yüzyılda Beyaz Türkler tarafından 'Dağ Türkü' olarak yeniden tanımlandılar.

Bu da yetmedi. Dilleri yasaklandı. Kültürleri hem "yok" sayıldı hem aşağılandı. Köy ve kentlerinin isimleri değiştirildi.

Ama bu baskılara haklı olarak tepki gösteren Kürtlerin bazıları da, kendilerini bastıranların zihniyetine bürünmeye, adeta "Beyaz Kürt"leşmeye başladı...

▼

Şu Çılgın Kürtler

Turgut Özakman'ın "Şu Çılgın Türkler" adlı kitabı satış rekorları kırıyor, çünkü her Türk'ün gurur duyacağı gerçek kahramanlık öykülerini anlatıyor. Ancak bu öyküleri okurken herkese hakkını vermek ve "o çılgın Türklerin" arasında on binlerce isimsiz Kürt kahramanın da olduğunu teslim etmek gerek.

Osmanlı Ordusuna Kürt Katkısı

"Çılgın Kürtlerin" hikâyesi 16. yüzyıla kadar uzanıyor. Osmanlı İmparatorluğu'na Yavuz Sultan Selim zamanında kendi rızalarıyla katılan Kürt aşiretleri, o dönemden 20. yüzyıla dek imparatorluğa önemli askeri katkılarda bulundular. Kürt tarihi konusundaki önemli Batılı uzmanlardan biri olan David McDowall'a göre Kürtler genellikle kendi yaşadıkları Doğu Anadolu yöresinde Osmanlı ordusuna hafif süvari olarak destek verdiler, öncülükte, saldırı ve küçük çaplı çatışmalarda önemli rol oynadılar.

Sultan Abdülhamid ise, kendi adını vererek kurduğu "Hamidiye Alayları" ile Kürtleri bölgede önemli bir askerî güç hâline getirdi. Hamidiye Alayları özellikle Ermeni çetelerine karşı önemli başarılar sağladılar, I. Dünya Savaşı yıllarında

ise -ki o zaman adları "Aşiret Alayları" olmuştu- Rus işgaline karşı direndiler.

Zaten genel olarak I. Dünya Savaşı'nda Kürtler imparatorluğa büyük bir sadakat gösterdiler. Doğu Anadolu'daki Osmanlı kuvvetlerinin büyük bölümü Kürtlerden oluşuyordu. Binlerce Kürt asker, Sarıkamış'taki Üçüncü Ordu'da, Çanakkale'de ve diğer cephelerde şehit düştü. Merkezi Elazığ'daki 11. Fırka (Tümen) ve merkezi Musul'da bulunan 12. Fırka Kürtlerden müteşekkildi.

Kurtuluş Savaşında Kürt Sadakati

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığında Kürtlerin sadakatinin farkındaydı ve daha önce Diyarbakır'da 16. Kolordu'da görev yaparken tanıdığı bu insanlara güveniyordu. 16 Haziran 1919'da Kazım Karabekir Paşa'ya yolladığı şifrede, "Doğu vilayetleri halkının, Ermeni çetelerinin acımasızlığına ve taarruzlarına hedef olmuş, en büyük felaketi görmüş bir unsur olmak sıfatıyla, birlik ve fedakârlık lüzumunu en önce takdir ettikleri iftiharla görülmektedir." diyor ve şöyle devam ediyordu:

> "Bu sebeple ben Kürtleri de bir öz kardeş olarak ağuşumuza (bağrımıza) katıp tekmil milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu dünyaya Müdafaa-i Hukuk-u Milliye cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim."

Zaten Kürt aşiretleri de, "din ve vatan uğrunda açılacak mücahedeye katılmaya hazır olduklarını" Kazım Karabekir Paşa'ya bildirmişlerdi. Erzurum civarındaki Kürtler, İstanbul'un İngiltere tarafından işgaline çok üzülmüş ve ilgili makamlara yolladıkları bir telgrafta "Hilafet ve Saltanat makamının uğradığı tecavüz ve ihanetin tazmini ve mevcudiyet ve istiklalimizin temini için son damla kanlarımıza kadar mukavemete ahdediyoruz." demişlerdi.

Atatürk, Kürtlerin bu hassasiyetlerini gözeterek ve kimliklerini onore ederek, onları Millî Mücadele'ye kazandırdı. Hamidiye Alayları'ndan kalan Kürt milisler önce Müdafaa-i Hukuk-u Milliye cemiyetlerine sonra da düzenli orduya katıldılar. Özellikle Urfa ve Maraş'ın düşman işgalinden kurtarılmasında çok önemli roller üstlendiler. İsmet Paşa'nın ifadesiyle "Millî Mücadele devamınca canla başla gayret gösterdiler."

Sevr'e Protesto

Kürtlerin içinde "bağımsız Kürdistan" kurmak isteyen küçük bir milliyetçi grup da vardı. Başlarında Şerif Paşa'nın bulunduğu bu "Jön Kürtler", İtilaf Devletleri ile anlaşarak önce Kasım 1919'daki Paris Konferansı'nda, sonra da 10 Ağustos 1920'deki Sevr Anlaşması'nda boy gösterdiler ve Sevr'e "Kürt halklarının Türkiye'den bağımsızlık elde etmeleri" yönünde bir madde eklettiler.

Ancak bu küçük Kürt milliyetçisi kadro, Doğu Anadolu'daki Kürt liderler tarafından şiddetle kınandı. Erzincan'dan on ayrı Kürt aşiret lideri, Fransız Yüksek Komiserliğine "Türklerin ve Kürtlerin soy ve din itibarıyla kardeş olduklarını" vurgulayan protesto telgrafı yolladı. Bediüzzaman Said Nursi, Ahmet Arif ve Mehmet Sıddık, Kürtler adına yayınladıkları ortak yazıyla, Sevr Anlaşması'nı lanetlediler. Kürt din âlimleri de Millî Mücadele lehinde Anadolu müftülerinin yayınladığı fetvayı imzaladılar.

Lozan görüşmeleri yapılırken Batılı devletlerin, Kürtleri "azınlık" olarak görmekte ısrar etmeleri üzerine ise Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey 3 Kasım 1922'de Meclis kürsüsüne çıkıp şöyle demişti:

> "Avrupalılar diyorlar ki, 'Türkiye'de yaşayan ekalliyetlerin (azınlıkların) en büyüğü, en kesretlisi (kalabalığı) Kürtlerdir.' Bendeniz Kürt oğlu Kürt'üm. Binaenaleyh bir Kürt

> mensubu olmak sıfatiyle sizi temin ederim ki Kürtler hiçbir şey istemiyorlar. Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik... Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz."

Bir sonraki celsede ise, Bitlis, Erzurum, Kastamonu, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Pozan, Diyarbakır, Van milletvekillerinin hepsi şu cümlelerin altına imza attılar: "Türk, Kürt bir kütle-i vahidedir. Kürtler, hiçbir vakit Türkiye camiasından ayrılamaz ve bunu ayırmak için hiçbir kuvvetin tesiri yoktur." (Kaynaklar ve daha fazla detay için bkz: Mustafa Akyol, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, 2006)

80 Yıl Sonra

"Soy ve din kardeşi" oldukları Türklerle birlikte Türkiye için canlarını ortaya koyan tüm bu "çılgın" Kürtlerin bugün kemikleri sızlıyor olmalı. Çünkü Kürtlük adına hareket ettiğini ileri süren bir terör örgütü 30 binden fazla vatandaşımızı katletti ve hâlâ da kan dökmeye devam ediyor. Türkiye'ye ve Türklüğe karşı fanatik bir nefretle dolu etnik Kürt milliyetçiliği, hem Türklere hem de Kürtlere acı ve ölüm getiriyor. Öte yandan da bir grup marjinal Türk ırkçısı, "tarih boyu Kürt ihaneti" masalları uydurarak, Kürt vatandaşlara karşı husumet körüklüyor.

Türkiye'nin etnik bir gerilime sürüklenmemesi için, her iki etnik milliyetçiliği de yenmemiz gerek. Ve bunun bir yolu "çılgın Türklerin ve Kürtlerin" gerçek hikâyesini yeniden hatırlamak. "Bir hilal uğruna" birlikte savaşmış ve can vermiş o yüz binlerce şehidin hatırası, Türkiye'nin bölünemezliğinin en dramatik işareti olsa gerek.

Allah'ın Kürtlere Verdiği Haklar

Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin lideri Mesut Barzani, geçen hafta enteresan bir açıklama yaptı. "Kürtleri yaratan Allah, ulusal haklarını da onlara vermiştir." dedi ve ekledi:

> "Ulusal hak, Allah tarafından tüm uluslara verilmiştir. Fakat bazı çevreler veya devletler bu hakları gasp etmiştir... Burada önemli olan, bu hakkı ne şekilde kullanacağımızdır."

Kürt taleplerini "doğal haklar" doktrinine dayandıran, onu da Allah'ın lütfuna bağlayan bu yorumu önemsedim. Ancak üzerinde biraz tartışmak gerektiğini de hissettim.

Öncelikle, "Böyle dinsel argümanların modern dünyada yeri yoktur." diye kestirip atması muhtemel olanlar için söyleyeyim: Öyle derlerse yanılmış olurlar. "Allah tarafından bahşedilmiş haklar" fikri, Amerikan demokrasisinin temelini oluşturur. ABD'nin neredeyse Anayasa kadar önemli olan Bağımsızlık Bildirgesi, "Yaratıcı'nın her insana... hayat, özgürlük ve mutluğu arama gibi çiğnenemez haklar verdiğini" vazeder.

Öte yandan İslam geleneğinde de Allah tarafından her insana verilmiş haklar fikri vardır: Şeriatın koruduğu değerlerin başında, "kul hakkı" gelir.

Peki, ama "kulların" (yani bireylerin) haklarından başka, insan topluluklarının "kolektif" hakları var mı? Bunların "Allah tarafından verildiği" söylenebilir mi?

Mesele "Allah'ın verdiği haklar" olduğuna göre, evvela Kur'an-ı Kerim'e bakmak lazım. Orada ise, benim görebildiğim, konuya doğrudan bakan iki ayet var.

İlki, "Ey insanlar, gerçekten, biz sizi bir erkek ve bir dişiden

yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler kıldık." ayeti. (49/13)

Diğeri ise "Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerinizin ve renklerinizin ayrı olması, O'nun ayetlerindendir." hükmü. (30/22)

İlk ayetten, insan toplulukları arasındaki kimlik farklılıklarının Allah tarafından murat edildiği, ancak bunların (kamplaşma veya çatışma değil) "tanışma" sebebi olması gerektiği çıkarılabilir.

İkinci ayetten ise, farklı ırk ve dillerin (ve tabii bu arada Kürtçenin), Allah'ın bir işareti olduğu, dolayısıyla bunlara saygı gösterilmesi gerektiğini anlayabiliriz.

Dolayısıyla, Kürtlerin bir halk olarak kendi kimliklerini muhafaza etmeye, Kürtçeyi özgürce kullanma ve geliştirmeye hakları olduğunu, bunun onlara "Allah tarafından verildiğini" pekâlâ söyleyebiliriz.

Ancak bir de "her halkın ayrı bir devlet kurması gerektiği" fikri var ki, bunun ne Kur'an'da ne İslam geleneğinde ne de modern İnsan Hakları doktrininde yeri yoktur. Çünkü bu fikrin kökeni, "Allah'ın verdiği haklar" değildir; modern bir ideoloji olan etnik milliyetçiliktir.

İşte bu yüzden, "Allah'ın verdiği haklar"a inanan biri olarak, Kürtlerin tüm kültürel özgürlüklerini kendi adıma destekliyorum. Kürtçe'yi hayatın her alanında serbestçe kullanmalarına, tabelalara, restoran menülerine yazmalarına taraftarım. BDP'nin bu yöndeki "iki dillilik" çağrılarına bir itirazım yok. Meclis'te de "resmi dil Türkçe"yle çelişmeyecek sembolik bir Kürtçe kullanımına sıcak bakıyorum.

Fakat Kürt kimliğinin ayrı bir "ulus" ve ayrı bir "siyasi entite" yaratmak için kullanılmasına karşıyım. BDP cephesinden gelen "tek taraflı özerklik" çağrılarına da bu açıdan karşı çıkıyorum.

Çünkü burada söz konusu olan egemenlik isteği, bir "hak" değildir; etnik milliyetçilik kaynaklı bir siyasi taleptir.

Ve bence hiç hayırlı olmayacak bir taleptir, çünkü hem Kürtleri hem de "bölge"deki diğer vatandaşları, totaliter PKK'nın kıt insafına bırakmak anlamına gelecektir.

'Atatürk Milliyetçiliği' Bitmiştir

Kürt sorununu tartışa tartışa, aslında oldukça bariz olan, ancak pek az kimsenin telaffuza yanaşacağı bir noktaya varmış durumdayız: Türkiye resmî ideolojisinin en önemli iki unsurundan biri olan "Atatürk milliyetçiliği"nin artık miadını doldurmuş olması.

Nedir Atatürk milliyetçiliği diye sorarsanız, cevabı hepimizin çok iyi bildiği o ünlü sloganda bulabilirsiniz: "Ne mutlu Türküm diyene!" Bununla kastedilen, Türkiye vatandaşı olan herkesin kendini "Türk" addetmesi ve bununla mutlu olması gerektiğidir.

Peki, Atatürk neden böyle bir slogan üretme ihtiyacı duydu ve "Atatürkçü" devlet de bunu 80 küsur yıldır memleketin her bir karışına kazıma ve her bir vatandaşına bağırta bağırta söyletme gereği gördü dersiniz?

Çünkü Atatürk, devraldığı Osmanlı bakiyesi topraklar üzerindeki herkesin Türk olmadığının çok iyi farkındaydı. Sonraki nesillerin "Cumhuriyet çocukları" aynı gerçekten bihaber yaşadılar, çünkü zihinleri "Kürtlük" gibi "zararlı" kavramlardan itinayla temizlenmişti. Ama Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kürsüsünden konuşurken "Meclis-i âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değidir, yalnız Laz değildir; fakat hepsinden mürekkep (oluşan) anasır-ı İslamiye'dir." diyen Mustafa Kemal Paşa, Türkiye toprakları üzerindeki farklı "anasır"ın (unsurların) bilincindeydi. Yeni kurulacak sistemde bu çoğulluğun nasıl yönetileceği üzerinde de zihin jimnastiği yapmış, mesela 1922 yılında Kürtlere "bir çeşit özerklik" verilebileceğinden bile söz etmişti.

Ancak ne olduysa oldu, Millî Mücadele günlerinde "Türk ve Kürt kardeşliği" temasını dilinden düşürmeyen Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyeti kurar kurmaz bu söylemi terk etti. Artık ağzından "Kürt" lafı duyulmaz oldu. Çünkü yeni kurulan devletin "mütecanis" (homojen) bir millete ihtiyacı olduğuna, bunun "tek kimlikli" olması gerektiğine, bu kimliğin de "Türklük" olacağına karar vermişti.

Peki, Kürtler ne olacaktı?

Onlar "eğitilecek" ve aslında Türk olduklarına ikna edileceklerdi. Aynen fazla dindar addedilen vatandaşların "çağdaş" olmaya ikna edilmeleri, bugün bile hâlâ "ikna odaları"nda başörtülerini çıkarmaya zorlanmaları gibi.

Bu dayatma karşısında Kürtler tepki gösterdi, bazıları isyan etti. Buna karşı devlet de sertleşti ve kan döke döke bugünlere geldik. Kürtlerin çoğu "Atatürk ilke ve inkılaplarına göre eğitilmeyi" reddetti ve reddetmeye devam ediyor. Ankara'daki hesap, Diyarbakır'a uymuyor.

Atatürk milliyetçiliği bitmiştir derken, işte bunu kast ediyorum. 1920'lerin ortasında başlatılan asimilasyon projesi başarılı olamamıştır. Bu, taraflı bir yorum, bir ideolojik hüküm değil, bir durum tespitidir. Ben, devlete göre toplumu değil, topluma göre devleti tanzim etmek gerektiğine inanırım, dolayısıyla söz konusu projeyi felsefi açıdan zaten yanlış buluyorum. Ama başarılı olsaydı, "Başarılı olmuştur." derdim. Olamamıştır. Başarılı olan tek şey, toplumun kendi dinamikleriyle (ortak Müslümanlık bilinciyle, karışık evliliklerle, ekonomik ilişkilerle vs.) kısmen gerçekleştirdiği entegrasyondur.

Dolayısıyla bugün Kürt sorununu tartışırken bozuk plak gibi "Atatürk, Cumhuriyeti şu esaslar üzerine kurmuştur.", "Ne mutlu Türküm demiştir, konu bitmiştir." gibi laflar etmenin hiçbir anlamı yoktur. Atatürk kendi devrinin popüler siyasi

anlayışlarına göre bir yol tutturdu, yolun sonunu göremeden de bu dünyadan göçtü. Biz ise yolun sonundayız. Ve eğer yeni bir yola " açılamaz" isek, batağa iyice saplanıp kalacağız.

Kürtlere Türkçe Bir Tavsiye

Türkiyeli Kürtler, her demokratik ülkede olması gereken hak ve özgürlükleri mi istiyor sadece? Yoksa asıl hedefleri, "ille de grup hakları" diye ısrar ederek kendilerini önce ayrı bir "halk", sonra da ayrı bir "ulus" olarak tanımlamak, zamanı gelip şartlar elverince de ayrı bir "ulus-devlet" kurmak mı? Bu ikisi arasında epey fark var.

Demokrasiye ve özgürlüğe inanan Türklerin birinci şıkka taraftar olduğuna kuşku yok. Böylesi "idealist" değerleri olmayan, meseleleri ancak kendi "yüksek menfaatleri" açısından değerlendiren "devlet" bile, salt pragmatik sebeplerle de olsa, hak ve özgürlükleri kabul etme noktasına geldi. Bu, birinci şıkkı, yani "hak ve özgürlükler ile çözüm"ü kolaylaştırıyor.

Ancak eğer Kürt milliyetçilerinin kalbinde yatan aslan ille de ikinci şık, yani uzun vadede bir "Kürt ulus-devleti" ise, işimiz zor.

Aslında sorunumuzu çözecek ve kimsenin burnunu kanatmayacak olsaydı, böylesi bir "taksim" formülüne ben kendi adıma razı olurdum. Ancak durum o kadar basit değil. Kürtlerin ülke geneline dağılımı, nüfusun iç içe geçmişliği ve muhtemel bir "bölünme" durumunda karşılıklı köpürecek olan etnik milliyetçiliklerin şiddeti, "taksim" senaryosunu çok tehlikeli hâle getiriyor. Hindistan'ın bölünmesinin ve Yugoslavya'nın parçalanmasının ne kadar kanlı olduğunu hatırlamak, yeterince uyarıcı.

Onun için Kürtlere, özellikle de milliyetçi Kürtlere, açık sözlü bir tavsiyede bulunmak istiyorum.

Eğer kendileriyle aynı kimliği taşıyan bir ulus-devlet çatısı altında yaşayınca dertlerinin biteceğini, başlarının göğe ereceğini sanıyorlarsa, yanılıyorlar. Türkiye, bunun apaçık bir örneği. Bu ülkede hakları devlet eliyle çiğnenmiş, "devlet büyükleri" tarafından aşağılanmış, tehdit edilmiş ve ezilmiş milyonlarca "Türk" var. "Türk" olmak, üniversite kapısından geri çevrilmekten, suçsuz yere hapse atılmaktan veya işkence görmekten kurtarmıyor kimseyi.

Bu zulümlerden sorumlu adamların "Türk" olması da, onların mağdur ettiği "Türk"lerin yarasına derman olmuyor. Darbeci generalin, işkenceci polisin veya masumları mahkûm eden hâkimin yaptıkları, bu adamlar bizim anadilimizi paylaşıyor diye, biz Türklere daha bir tatlı, sevimli, katlanabilir gelmiyor.

Aynı şekilde despot bir "Kürdistan"da yaşamak da Kürtleri mutlu etmeyecektir. Türkiye'deki Kürt hareketine egemen olan ve kendinden başka hiçbir alternatife hayat hakkı tanımayan PKK'nın tam da böyle bir sistem kuracağını kestirmek içinse kâhin olmaya gerek yok. Emin olun, eğer PKK hareketi bir gün bir devletin başına geçerse, "Kürtler için, Kürtlere rağmen" diyerek bir "devrim oligarşi"si yaratacak, kurduğu sistemin de "Ulu Önderlik"in etrafında kümelenecek "Beyaz Kürtler"den başkasına hayrı olmayacaktır.

"Bağımsızlık"lar ve "devrim"ler zaten kaçınılmaz olarak bireysel hakları geri iter, "halk"ı ve onun "önderleri"ni ön plana çıkarır. Bizim coğrafyada ise durum iyice beterdir. Baas, Nasır veya FLN (Cezayir) örneklerinde görüldüğü, Kuzey Irak'ta görülmeye başladığı gibi...

Demek istediğim şöyle de özetlenebilir: Biz Türkler, bu "otoriter ulus-devlet" filmini gördük. Hiç tavsiye etmeyiz. Kaybettirdikleri, "kazanım"larından büyüktür. Ve aklın yolu, yeni savaşlar ve çatışmalarla yeni ve "ham" ulus-devletler yaratmak değil, elde olanı olgunlaştırıp demokratikleştirmektir.

Türkiye ise bu demokratikleşme yolunda zaten epey mesafe almış durumda. Kürtler, enerjilerini bunu bozmak yerine düzeltmeye harcarlarsa, başkaları kadar kendilerine de iyilik etmiş olacaklar.

Evet, PKK 'İlerici'dir!

Geçen hafta CNN International'da yayınlanan bir "PKK propagandası", Türk medyasında tepkiyle karşılandı. Amerikan televizyonunun bayan muhabiri Arwa Damon, Kandil Dağı'na çıkmış ve terör örgütünün aslında ne kadar "feminist" olduğunu uzun uzun anlatmıştı. "Burada kadınlar ve erkekler tümüyle eşit." diyordu genç muhabir ve ekliyordu: "Bir erkek için en rencide edici şey 'maço' olarak tanımlanmak."

Türk basını, PKK'yı "ilerici" bir yapı olarak gösteren bu habere karşı, dediğim gibi, köpürdü. Çünkü CNN muhabiri gerçekten de "yanlı" davranmış, PKK'nın kanlı yüzünü hiç göstermemişti.

Fakat gösterdiği kısım da yanlış değildi!

Çünkü PKK gerçekten de "ilerici"dir!

Ama "ilericilik" her zaman matah bir şey değildir.

Ne demek istediğimi anlatayım: PKK solcu bir örgüttür ve sahip olduğu Stalinizm/etnik milliyetçilik karışımı ideoloji de oldukça "modern"dir. Örgüt açıkça "feodaliteye" yani Kürt toplumunun geleneksel dokusuna karşı çıkmakta, onun yerine sosyalist/eşitlikçi bir toplumsal düzen hedeflemektedir. Eğer böylesine "ilerici" değil de geleneksel bir yapı olsaydı, o zaman "erkek egemen" olur, ağa ve şeyh sözü dinler, Kürt törelerine uygun davranırdı. Kadınlarının başı bağlı, erkeklerinin boynu muskalı olurdu.

Türkiye'nin bu gerçeği kavrayamayan kimi solcuları, "Kürt sorununun feodaliteden kaynaklandığı" şeklindeki yanlış ezberi

on yıllardır tekrar eder durur. Oysa tam aksine, Kürt sorunu, en azından PKK'nın temsil ettiği şekliyle, feodalitenin çözülmesinin ve modernleşmenin bir ürünüdür. Ne Abdullah Öcalan ne de şürekâsı gelenekçi, muhafazakâr insanlardır. Tam tersine, alabildiğine "çağdaş" ve "laik" kişiliklerdir.

Bu gerçek, Türkiye'deki "ilericilik" ezberini de yeniden düşünmeyi gerektirir. 80 yıldır bize hep eskinin "karanlık", yeninin ise "aydınlık" olduğu, gelenekten ne kadar koparsak başımızın o kadar göğe ereceği söylenir, değil mi? Oysa aslında gelenek ile modernite arasında böylesine ak-kara bir zıtlık yoktur. Önemli olan her ikisinin de içeriğidir. Geleneğin hem iyi hem kötü yanları vardır. Modernitenin ürünleri arasında ise özgürlük, insan hakları, demokrasi gibi iyi değerler de yer alır; etnik temizlik, gaz odaları, toplama kampları gibi vahşetler de.

PKK, işte modernitenin bu karanlık tarafının ürünü. Bu taraf, insanları geleneklerin boyunduruğundan kurtarmayı vaat eder ve bunu bazen başarır da. Ama tam da George Orwell'in *Hayvan Çiftliği*'nde tasvir edildiği gibi, onları yepyeni ve daha beter efendilerin kölesi yapar. Stalin, köylüleri toprak ağalarından "kurtarmış", ama Komünist Parti'nin esaretine sokmuştu. PKK da dağa çıkan Kürt kadınlarını belki töre baskısından kurtarıyor, ama onları katı bir ideolojinin, haşin bir örgütün ve narsist bir liderin kölesi hâline getiriyor. Son bir yorum: "Kürt tarafı"ndaki bu vahim "ilericilik" örneğini görünce, dönüp bir de "Türk tarafına" bakmak geliyor insanın aklına. En azından sormak lazım: Türkiye'de kendilerini "ilerici" ve "çağdaş" ilan edenler, acaba modernitenin hangi tarafında duruyor? Demokrasi, insan hakları ve özgürlük mü? Yoksa otoriterizm ve hatta faşizm mi?

Öyle ya, "Padişahı kovduk, çarşafı attık." diye sevinip durmanın bir anlamı yok. Mühim olan, bundan sonra ne hâle geldiğiniz: Kendi akıl ve vicdanıyla yaşayan, diğer insanlara da aynı hakkı tanıyan özgür bir birey mi oldunuz? Yoksa aklını ve

ruhunu otoriter bir sisteme emanet etmiş ve onun haksızlıklarına alkış tutan birer "kurşun asker" mi?

Yıl 2040, Yer Kürdistan

KRT (Kürt Radyo ve Televizyonu) 19.30 Ana Haber Bülteni:

– Sayın seyirciler, bugün Ulusal Şef tarafından Botan Cumhuriyet Parkı'nda yapılan açıklamada Kürt Ulusal Devrimi'nin kazanımları tüm ulusa hatırlatıldı. Emperyalizme karşı verilen çetin bir savaşımdan sonra elde edilen bağımsızlığın her Kürt için en kutsal değer olduğunun altını çizen Ulusal Şef, on yıl önce kaybettiğimiz Yüce Önderlik'in ilkelerinin önemini de bir kez daha vurguladı.

Ancak Kürdistan'ı karanlıklardan aydınlığa çıkarma mücadelesinin henüz yeni başladığını, gerekirse bin yıl daha süreceğini belirten Ulusal Şef şöyle dedi:

> "Tarihin en eski ve uygar ulusu olan, matematiği ve tekerleği icat eden, başka herkesten önce çömlek yapan Kürtlerin bu medeni vasfı, ne yazık ki bin yıl önce kendilerine zorla unutturulmuştur. Önce Arap sonra da Türk emperyalizmi altına giren halkımız, hem öz benliğinden uzaklaştırılmış hem de kasten geri bıraktırılarak fakirliğe mahkûm edilmiştir."

Bu makûs talihi yenmek için başlayan Kürt Ulusal Devrimi'nin azimle yoluna devam ettiğini belirten Ulusal Şef, çok partili düzen isteyenlerin gaflet içinde olduklarını söyledi. Kürdistan'ın dört bir yanının düşmanlarla çevrildiğini, eski emperyalist döneme özlem duyan Türk işbirlikçilerinin ve kafaları örümcek ağları ile sarılmış gericilerin ise pusuda beklediğini

anlatan Ulusal Şef, "demokrasi elbette nihai hedefimizdir, ancak devrimi başlatan önce onu tamamlayacaktır." dedi.

Ulusal Şef, sık sık alkışlarla kesilen konuşmasında Kürt halkını toprak ağalarının boyunduruğundan kurtarmak için üç yıl önce başlatılan ulusal kollektivizasyon programındaki sevindirici gelişmelere de değindi. "Bu kan içici yarasa sınıfı artık tarihe karışmaktadır." müjdesini verirken, devletleştirilen toprakların sadece Kürdistan Halk Partisi üyelerine dağıtıldığı yönündeki asılsız söylentilerin de hain dimağların ürünü olduğunu belirtti.

Sayın seyirciler, gündemdeki diğer bazı haber başlıkları şöyle:

– Amed pazarında "Vatandaş Kürtçe Konuş" kanununa muhalefet ettikleri tespit edilen üç kişi gözaltına alındı. İçişleri Bakanı, konuyla ilgili yaptığı açıklamada, kendilerini Türk zanneden bu gafillerin öz be öz Kürt olduğunu, Yeniden Bilinçlendirme Programı çerçevesinde eğitim kamplarına gönderileceklerini açıkladı.

– İrticaya karşı yürütülen operasyonlarda iki ayrı grup, kullandıkları yasadışı dinci yayınlar, Arapça yazılı tabelalar, tespihler, bilgisayarlar ve iPhone 8G telefonlar ile birlikte tutuklandı. Arap ve Türk mollaların kitaplarını okuyup çoğaltarak ümmetçi propaganda yürüttükleri tespit edilen mürtecilerin, devrim kanunlarına muhalefetten Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanması bekleniyor.

Sayın seyirciler, aldığımız bir son dakika gelişmesini aktarıyoruz. Ararat Dağı civarında bir grup Türk işbirlikçisi eşkıyanın başlattığı isyana yeni bir darbe daha indirildi. Kürd'ün demir kartalları asileri bomba yağmuruna tutarken, bazı şakilerin de Zilan Deresi'nde sıkıştırıldığı bilgileri geliyor...

(NOT: Gelecek elbette bugünden bilinmez. Yukarıdaki "kara senaryo" da, George Orwell'in "Hayvan Çiftliği" gibi, biraz karikatürizedir. Ancak gerçekleşmesi hiç de ihtimal dışı

değildir. Kürt milliyetçilerinin kapıldığı ideolojik hastalıklardan böyle despot bir devlet pekâlâ çıkar. İşbu sebeple, bugünkü "Kürt açılımı"nın başarıya ulaşması, hem Türkiye genelinin hem de Kürtler'in hayrınadır. Kürtler'in selameti, "Türkler"den değil, despotizmden kurtulmaktadır. Ha, eğer böyle bir devlet kurulursa, bunun sorumlusu da sadece "Kürt devrimcileri" değil, aynı zamanda Kürtleri Türkiye'den soğutmak için her yolu deneyen ve her açılımı baltalayan Türkçüler olacaktır. Baykal, Bahçeli ve daha niceleri gibi...)

'Kâbe Arabın Olsun, Kürtlere İmralı Yeter'

Şu günlerde "açılım"ın biraz yokuşa sardığı ortada. PKK yandaşlarının sokak eylemleri zaten ortalığı germişti. Yedi genç askerimizin öldürülmesiyle sonuçlanan saldırı, işi iyice çığırından çıkardı.

Peki, sebep ne? PKK ve onun siyasi kanadı olan DTP, niçin açılımı "kapatmaya" karar verdi?

Evet, niçin? Türkiye yeni bir asimilasyon politikası mı başlattı? Kürt kimliğine yeni yasaklar mı getirdi? "Vatandaş Türkçe konuş" kampanyası geri mi döndü? Güneydoğuda köyler mi yakılıyor? Özel timler yeniden "faili meçhul" avına mı girişti?

Hayır. Alakası yok. Aksine, Türkiye, Kürtler için daha önce hiç olmadığı kadar özgür ve güvenli bir ülke. Türkiye'nin hükümeti, Kürt meselesinde daha önce hiç bir hükümetin olamadığı kadar ezber bozucu ve reformist. Başbakan ve kabinesi, Kemalist muhalefetten (CHP, MHP ve İşçi Partisi'nden) gelen tüm hakaret ve iftiralara rağmen elinden geleni yaptı, yapmaya da çalışıyor. Dahası, başta Kürtler olmak üzere "öteki Türkiye"yi on yıllar boyunca ezen "derin devlet"in adamları, ilk defa yargı önünde.

Yani, Kürtler açısından durum aslında hiç fena değil.

Peki, sorun ne?

Sorun şu: Kürtlere hak, özgürlük ve refah getirebilecek olan "açılım", İmralı'da hapis yatan adama hiçbir şey sağlamıyor.

Adamın tek derdi var: Kendi siyasi ikbali. Hücresinden çıkıp serbest kalacağı, omuzlar üstünde taşınacağı günü bekliyor. Hatta tüm dünyanın kendisine, "Yahu, sen Mandela gibi adammışsın, kıymetini bilemedik." demesini gözlüyor.

Eğer açılım buna yarayacaksa, iyi, güzel. Ama buna yaramayacaksa, o zaman faydalı değil, bilakis çok zararlı bir süreç. Çünkü Kürtler açılım sayesinde özgürleşecek, rahatlayacak ve belki de yumuşayacaklar. İmralı sakini ise hücresinde ömür tüketmeyi sürdürecek. Eee, o zaman bu işten ne anladı?

İşte problemin özü bu. Daha doğrusu, Abdullah Öcalan açısından mesele bu.

Bundan çok daha derin olan mesele ise, Öcalan'ın şahsi probleminin yüz binlerce koyu PKK taraftarının da problemi olması.

Bu kitle, Öcalan'ı öyle bir putlaştırmış durumda ki, İmralı'dan "Odam daraldı, nefesim sıkıştı." diye bir laf gelmesi bile, onları çileden çıkarmaya yetiyor. Sağı solu ateşe veriyor, Serap Eser gibi masumları cayır cayır yakmaktan çekinmiyorlar. Değil bir kişi, binlerce kişi ölsün, önemi yok. Varsa yoksa "önderlik".

Baksanıza, adamlar ikide bir "Öcalan irademizdir." diyorlar. Bu, "Öcalan bizim irademizi temsil ediyor." demek değil. Öyle olsa, Öcalan yerine bir başkası da temsil edebilirdi o iradeyi. Lafın asıl manası şu: "Öcalan ne derse, bizim irademiz odur. Biz onun kullarıyız."

Öcalan da arada bir yokluyor ve ufak tefek provokasyonlarla "zinde" tutuyor kullarını.

Kürtler bu "lider fetişizmi"nden kurtulmadıktan sonra "demokratik açılım" pek bir yere varmaz, çünkü putlaştırılmış liderlerin olduğu yerde demokrasi olmaz. Fakat ne yazık ki bu

"lider fetişizmi" de bir kitlenin kanına bir kere girdi mi, kolay kolay çıkmaz.

"Açılım"ın ve nihayetinde "çözüm"ün önündeki bu büyük engeli nasıl aşacağız?

Önümüzdeki zorlu dönemin en zorlu sorusu bu.

Türk Milliyetçiliği Irkçı mıdır?

Türkiye'deki yerleşik milliyetçilik anlayışını eleştiren yazılar yazdığımda bazı okurlar tarafından "meseleyi çarpıtmakla" suçlanıyorum. Gelen mesajlar, MHP ideolojisinin veya "Atatürk milliyetçiliğinin" ırkçı olmadığını, "ne mutlu Türk olana" demediğini, her vatandaşı etnik kimlik farkı gözetmeksizin "Türk" saydığını övünerek vurguluyor.

İyi ama zaten Türk milliyetçiliğindeki problem ırkçılık değil ki... Onun tam zıddı olan asimilasyonculuk.

Eğer Türkiye ırkçı bir ülke olsaydı, vatandaşlar arasında ırki köken ayrımı yapılır, bunlara göre farklı toplumsal kategoriler yaratılırdı. Nazi Almanyası bunun feci bir örneğiydi. 1936 yılında yayınlanan Nürnberg Kanunları "Alman ırkı"ndan olan vatandaşları diğerlerinden ayırıyor, Almanlara özel haklar verirken diğerlerine kısıtlamalar getiriyor, iki taraf arasındaki "karışık evlilikleri" de yasaklıyordu. Pek çok Yahudi, "Biz Musevi inancına sahip Almanlarız." diye ısrar eder, yani asimile olmak isterken, Naziler "Hayır, siz ayrı ve aşağı bir ırksınız." diye dayatıyordu.

Türkiye hiç bir zaman böyle olmadı. Gerçi 30'lu yıllarda bazı "kafatasçı" tezler resmi destek gördü, ama bu geçici bir heves olarak kaldı. İlerleyen yıllarda Nihal Atsız gibi bazı ideologlar ırkçılık yapmayı sürdürdüler, ama bu çizgi MHP içinde bile tutunamadı, marjinal kaldı.

Bu sebeple, "ırkçı TC" gibi suçlamalar getirenler haksızlık yapıyor, "Biz ırkçı değiliz." diyen milliyetçiler de doğru söylüyor.

Gelgelelim, ırkçı olmamak, hakça bir sistem kurmak için yeterli değil. Bir de insanların kimliklerine saygı göstermeniz, onları oldukları gibi kabul etmeniz gerek.

Türk milliyetçiliği, işte bu açıdan biraz sorunlu. Irkçılık yapmayıp her vatandaşı "Türk" diye kucaklıyor, fakat o vatandaş "Bir dakika, ben Kürdüm." dediğinde ortalık birden buz kesiyor.

Bu durumda Türk milliyetçiliğinin ikinci argümanı devreye giriyor: "Olur mu canım, sen de Türksün, çünkü Türk demek Türkiye vatandaşı demek, sen de vatandaşsın ya işte."

Ancak bu pek ikna edici bir telkin değil. Çünkü "Türk" olmanın sadece "Türkiye vatandaşlığı" anlamına geldiğinde ısrar edenler, bir taraftan da "Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası"ndan, Yunanistan veya Bulgaristan'daki Türklerden, "tarihteki 16 Türk devleti"nden söz ediyorlar. Buradan da belli ki Türklük, "Türkiye vatandaşlığı"ndan farklı bir şey. Bir etnik kimlik.

Durum bu iken "Ben de Türküm." demek, Kürtler için "kendini inkâr" anlamına geliyor. Nitekim ben bugüne kadar kendi iradesiyle "Ne mutlu Türküm diyene!" diyen tek bir Kürt'le bile tanışmadım. Ama "Ben bir Kürt olarak Türkiye'de özgürce yaşamak istiyorum." diyenini çok gördüm. Çoğu bunu diyor zaten.

Türk milliyetçilerinin önündeki kritik soru, bu talebi kabul edip etmeyecekleridir. Eğer ederlerse, Bulgaristan veya Yunanistan'daki Türkler için (haklı olarak) savundukları hakları Türkiye'deki Kürtlere de teslim etmiş, yani adil ve ilkeli davranmış, Türkiye'nin barış ve huzuruna da büyük katkıda bulunmuş olurlar. Yok, kabul etmezlerse, o zaman 80 yıldır denenmiş ve sadece iç çatışma üretmiş olan asimilasyon politikasını zorlayarak meseleyi çıkmaza sürüklerler.

İşin en tehlikeli yanı ise, asimilasyondan umudunu kesen milliyetçilerin öteki uca savrularak ırkçılığa yönelmesi, "Madem

Kürt olmakta ısrarlısınız, o zaman gidin bu ülkeden, Türk olmayana burada yer yok." demesidir. Böyle bir eğilimin varlığını gösteren rahatsız edici işaretler var zaten.

Peki ya Kürt tarafı? Oradaki milliyetçilik daha da beter. Çünkü orada asimilasyonculuktan gelen, iyi kötü de olsa bir "birlikte yaşama" iradesi de yok. Olabildiğince "ayrışma" talebi var. Öcalan'ın Kürtler için ayrı "savunma gücü" kurma yönündeki fantezilerinde gözüktüğü gibi.

O taraftaki ırkçılık, bir sonraki yazıya...

Kürt Milliyetçiliği Irkçı mıdır?

Türk milliyetçiliğinin özü itibariyle ırkçı değil asimilasyonist olduğunu, ama bunun da pek matah bir şey olmadığını bir önceki yazımda belirtmiştim. Kürt milliyetçiliğine geldiğimizde ise daha farklı ve daha beter bir tablo çıkıyor karşımıza: Çünkü asimilasyona meraklı olmayan, tam tersine ayrı bir " ulus" yaratmayı hedefleyen Kürt milliyetçiliği, özü itibariyle ırkçı. Türkleri ve Kürtleri (Irak söz konusu olduğunda ise Kürtleri ve Arapları) elden geldiğince ayrıştırmaya, aralarına etnik statüler, kategoriler ve mümkünse sınırlar sokmaya çalışıyor.

Kürt siyasi hareketinin önde gelen isimlerinden Mehdi Zana'nın bir zaman önce "her ırkın kendi sınırına çekilmesini" öneren sözleri, bu gerçeğin açık bir ifadesiydi. Öcalan'ın son günlerde İmralı'dan saçtığı dehşetli laflar da aynı şeyin altını çiziyor. Evet, PKK, ilk yıllarında açıkça savunduğu " Bağımsız Birleşik Kürdistan" hedefinden vazgeçtiğini söylüyor, ama PKK hareketinin gönlünde yatan aslanın bu olduğunu düşündüren pek çok işaret fişeği var. Kürt milliyetçileri, 1930'lardaki "Türk Tarih Tezi"nin kopyası niteliğindeki zırvaları çoktandır savunuyor,

İslam öncesi devre ait epey cafcaflı ama bir o kadar da uydurma "şanlı tarih"ler yazıp duruyorlar. "Türk sömürgeciliği"nden kurtuldukları zaman başlarının göğe ereceğine inanan Kürt yorumcuların yazıları internette dolaşıyor. "Geç kalmış milliyetçiliğin" bütün bildik romantizmi ve fanatizmi var karşımızda.

Dolayısıyla benim kanaatim, PKK'nın ve onun siyasi kolunun ayrı devlet idealinden ancak konjonktür gereği vazgeçtiği, fakat uzun vadede buraya varacak bir yolun taşlarını şimdiden döşemek istediği. Liberal demokrasinin hak ve özgürlüklerini beğenmeyip ille de "grup hakları" istemeleri, bundan.

Peki bu durumda bir "Kürt açılımı" planlayan hükümet ve böylesi bir demokratikleşme adımını yıllardır savunan "liberaller" PKK'nın ekmeğine yağ süren "hainler" yahut en iyi ihtimalle, Lenin'in deyimiyle "faydalı aptallar" mı olmuş oluyorlar?

Hayır. Çünkü Kürt milliyetçiliğini dizginlemenin yolu, Kürt kimliğini bastırmak ve Kürtleri ezmek değil. Aksine, bizim hoyrat devletimizin 80 küsur yıldır benimsediği bu otoriter politika, Türkiye Kürtleri arasında etnik milliyetçiliğin gelişmesinin en başta gelen sebebi oldu. Bu milliyetçiliğin ateşini düşürecek, Kürt vatandaşların çoğunu bundan uzaklaştıracak bir şey varsa, o da demokrasiyi sağlamlaştırmak, hak ve özgürlükleri genişletmek.

(Kaldı ki vatandaşlarımızın hak ve özgürlükleri, bunları kabul etmenin getireceği "stratejik fayda"dan bağımsız olarak, başlı başına bir değer. Tabii, böyle değerleri olanlar için...)

Dolayısıyla Türkiye'nin yapması gereken, Türk milliyetçiliğinin "Ya asimile ol, ya terk et!" şeklindeki geleneksel ezberini aşarak, Kürt vatandaşların tüm hak ve özgürlüklerini teslim etmek, Kürt kimliğini saygıyla kucaklamak. Hükümet ve Cumhurbaşkanı zaten bunu yapmaya çalışıyorlar, iyi de yapıyorlar.

MHP ve CHP, felaket tellallığı yoluyla ucuz muhalefet yapmak yerine yapıcı eleştiri ve önerilerle meseleye yaklaşsa, ne iyi olur. Aslında işe neden "Fırat'ın doğusu"na geçince her seçimde

nal topladıklarını sorgulayarak başlayabilirler. Kürtlerin kalbini kazanma konusunda hiçbir performans gösterememiş olan bu iki partinin Kürt sorunu konusunda atıp tutması biraz komik kaçıyor çünkü...

Türk Irkçılarının İnandığı Yalanlar (I)

Türkiye'de ırkçılık eskiden marjinal bir görüştü. Milliyetçilerin hemen hepsi, Türkiye vatandaşlarını "Türk soylular" ve "ötekiler" diye ayırmaz, aksine "etle tırnak gibiyiz" diyerek yapıştırmak, asimilasyon yoluyla da olsa tek bir "kardeşlik" potasında eritmek isterdi.

Son zamanlarda ise durum değişmeye başladı. Kürt kimliğinin asimile olmayışı karşısında ezberi bozulan, PKK terörü karşısında ise (biraz anlaşılır şekilde) tepesi atan milliyetçiler arasında Kürt düşmanı bir ırkçılık baş gösterdi. Bunun sadece "milliyetçi" denince akla gelen klasik adreslerde değil, Nişantaşı'nda veya Kordonboyu'nda çağdaş çağdaş gezinirken askeri darbe yolu gözleyen kimi "Beyaz Türkler" arasında da yaygınlaştığını biliyorum.

Düşünce kuruluşu SETA'nın geçenlerde açıkladığı önemli araştırma, bu eğilimin artık "marjinal" demeyi çoktan aştığını gösteriyor. "Bir Kürt ile yakın arkadaş olabilir misiniz?" sorusuna "hayır" cevabını veren "Türk" oranı yüzde 20'yi buluyorsa, karşımızda ciddi bir sorun var demektir. (Aynı sorunun tersine "hayır" cevabı veren "Kürt" oranının sadece yüzde 7'nin altında olması ise, Türk ırkçılığının Kürt ırkçılığının önünde gittiğinin göstergesi.)

Her ırkçı gibi Türk ırkçıları da "öteki"nden nefret etmek için yalanlara ihtiyaç duyuyor. Bunları da seve seve servis eden adamlar geziyor ortada. Bunlardan biri, emekli general Osman Pamukoğlu. Son zamanlarda tutturdu, "Kürtler Çanakkale'de

savaşmadı." diye. Demek istediği belli: Kürtler her zaman haindi, bu memlekete bir hayırları olmadı.

Ben, bu konuya ilgi duymuş, onun için de oturup epey araştırıp bir kitap yazmış biri olarak söyleyeyim: Söz konusu propaganda, bir yalandan ibarettir. Kürtler, hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de Millî Mücadele'de Türklerle birlikte omuz omuza, kahramanca savaşmıştır.

Kürt tarihi konusunda dünyadaki en önemli birkaç uzmandan biri olan David McDowall, Birinci Dünya Savaşı'na dair şunu yazar:

> "Kürtler Osmanlı ordusuna kayda değer bir insan gücü sağladılar. Binlerce Kürt asker, Sarıkamış'taki Üçüncü Ordu'da ve diğer cephelerde hayatını kaybetti. Doğal olarak, düzenli orduda görev yapmaya karşı genel bir gönülsüzlük vardı, ama bu durumda bile, çoğu silah altına girdi. Bölgedeki (Doğu Anadolu'daki) Osmanlı kuvvetlerinin büyük bölümü Kürtlerden oluşuyordu." (*A Modern History of the Kurds*, s. 105)

Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi kitabının yazarı Wadie Jwaideh de şu bilgileri verir:

> "Merkezi Elazığ'daki Murat Suyu yakınlarında bulunan 11. Fırka (Tümen) ve merkezi Musul'da bulunan 12. Fırka tamamen Kürtlerden oluşuyordu. Ayrıca Erzurum'da konuşlanmış 9. Fırka'nın ve Sivas'ta konuşlanmış 10. Fırka'nın asker ve subaylarının çoğu Kürt'tü. Dahası Kürtler, çok sayıda sınır birliği, jandarma ve güvenlik güçleri ile birlikte 135 yedek süvari bölüğünü de oluşturmuşlardı. Güney Mezopotamya'daki Şuaybeh muharebesinde yer alan Şeyh Mahmud'a ve diğer Kürt liderlere bağlı çok sayıda gönüllü de (Osmanlı'nın) cihat çağrısına olumlu yanıt vermişti." (s. 242)

Dikkat ederseniz Kürtlerin çoğu Doğu Anadolu'da savaşmıştı, çünkü Osmanlı devleti dört bir cephede çarpışıyor ve her

bölgedeki birliklerini oraya en yakın vilayetlerden topluyordu. Çanakkale'deki askerler arasında Kürt oranı az ise, bundandır. Kaldı ki araştırmacı-yazar Emine Uçak'ın *Çanakkale Savaşı'nda Kürt Civanlar* adlı önemli kitabında gösterdiği gibi, orada da nice Kürt şehit olup toprağa düşmüştür. Bir hilal uğruna...

Türk Irkçılarının İnandığı Yalanlar (II)

Geçenlerde email kutuma öfkeli bir mesaj düştü. Epey "Türkçü" olduğu anlaşılan bir okur, beni "Kürtlerin gerçek yüzünü gizlemekle" suçluyor, sonra da uzun bir "Kürt isyanları listesi" veriyordu. Buna göre Kürtler 19. yüzyıl ortalarından beri sürekli isyan ederek Osmanlı'ya ihanet etmiş, "Kürdistan kurmak" için Türk kanı dökmüştü.

Oysa Türk ırkçılarının nefret dolu duygularını okşayan bu tablo, gerçeklere pek uymuyordu.

Evet, Osmanlı'nın son 80 yılı içinde bir dizi "Kürt isyanı" çıkmıştı, ama bunların hiç biri "Kürtçü isyanı" değildi. Bir başka deyişle, isyan edenler, Osmanlı'dan koparak bir "Kürt devleti" kurmak için ayaklanmamıştı. Mesele, Tanzimat'la birlikte başlayan merkezileşme programına ve özellikle de getirilen yeni vergilere ve merkezden atanan yöneticilere gösterilen tepkiydi. Kaldı ki, Prof. Dr. Musa Çadırcı'nın *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları* başlıklı kitabında anlattığı gibi, bu tepki sadece Kürt beldelerinde değil, imparatorluğun başka yerlerinde de ortaya çıkmıştı. Örneğin Trabzon'dan gelen şiddetli tepkiler karşısında, şehrin önde gelenlerinin "öteden beri vergi vermemeye alışmış olmaları"nı göz önünde bulunduran Osmanlı hükümeti Tanzimat reformlarını ertelemek zorunda kalmıştı.

Bu dönemdeki "Kürt isyanları" ise hem ayrılıkçı değildi hem de Kürtler arasında bile sınırlıydı. Nevzat Kösoğlu'nun da geçenlerde *Star*'da yayınlanan söyleşisinde belirttiği gibi, Bedirhanlıların bir oğlunun ayaklanmasının ardından aşiretin ileri gelenleri İstanbul gazetelerine ilan vermişti, "Bu haininin aşiretimizle ilgisi yoktur." diye. Osmanlı'nın Hilafet makamı, dindar Kürtler için inkâr edilemez bir otoriteydi. 19. Yüzyıl Kürt isyanlarının en büyüğünün lideri Şeyh Ubeydullah dahi "Benim derdim paşalarla, ama Halife'ye bağlıyım." diyordu.

Bu sadakati en iyi değerlendiren, II. Abdülhamid oldu. Bilge sultan, Kürt ileri gelenleriyle kişisel yakınlık kurdu, onların çocuklarını İstanbul ve Bağdat'ta kurduğu aşiret mekteplerinde okuttu. Güneydoğu'ya gezici öğretmenler ve vaizler göndererek eğitimi yaygınlaştırdı. Bölge halkının Sultan'a "Bave Kurdân" yani "Kürtlerin babası" demesi bundandı. Yine Sultan Abdülhamid'in Kürtler arasında kurduğu Hamidiye Alayları ise Osmanlı ordusuna büyük hizmetlerde bulundular. Doğu'da Ruslar ve Ermeni çeteleriyle savaştılar. 1909 yılında "Aşiret Alayları", 1912'de ise "Aşiret Süvari Fırkaları" olarak yeniden isimlendirilerek, Balkan Savaşları'na dahi katıldılar.

Kurtuluş Savaşı yıllarına gelince de durum değişmedi. Mustafa Kemal Paşa, sonradan geliştireceği "Türkçü" dilin aksine, alabildiğine Osmanlıcı-İslamcı bir dil kullandığı için Kürtleri kazanabildi. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 5 Mayıs 1920 tarihli sayısında yayınlanan ve "Halife'nin esaret ve hakaretten kurtulmasını" savunarak Millî Mücadele'yi destekleyen fetvayı imzalayanlar arasında; Diyarbakır, Urfa, Hizan, Bayezid, Diyadin, Hınıs, Siverek, Viranşehir, Bitlis, Silvan, Van gibi Kürt yoğunluklu bölgelerin müftülerinin de isimleri yer alıyordu. Hatta Diyarbekir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin reisi olan Cemilpaşazade Mustafa Bey, Mustafa Kemal'in "Mehdi" olduğuna inanmış ve bu fikri yayar olmuştu.

Kürtler bu anlayış içinde Kurtuluş Savaşı'nı gönülden desteklediler. İsmet İnönü'nün yıllar sonra belirttiği gibi, "Kürtler... Millî Mücadelenin devamınca canla başla gayret gösterdiler." (İsmet İnönü, *Cumhuriyet'in İlk Yılları*, c. I, s. 72)

Peki ya Sevr? Oradaki "Kürdistan" maddesi neyin nesiydi? O da bir sonraki yazıya kalsın.

Türk Irkçılarının İnandığı Yalanlar (III)

Her Türk, Sevr'in gölgesinde büyür. Tarihin tozlu sayfalarında kalmış bu antlaşmayı dünyada hatırlayan pek kimse kalmamışsa da, biz onunla yatar, onunla kalkarız. Bu millî korku sayesinde de darbe yapan generallere, parti kapatan hâkimlere veya iki çift dürüst laf edeni (mesela Hülya Avşar'ı) soruşturan savcılara alkış tutarız. "Helal olsun, bizi yine Sevr'den esirgediniz." deriz, bizi aslında sadece demokrasi ve özgürlükten esirgeyen adamlara.

"Sevr paranoyası"nın temel işlevi budur. Demokrasi görünümlü otoriter rejimimizi korumaya yarar. Ama bir de yan işlevleri vardır ki, bunların başında "geçmişten bugüne Kürt ihaneti" hikâyesini beslemek gelir. Son dönemde dozu giderek artan, en çok da kentli, çağdaş ve faşist Türkler arasında salgın gibi yayılan bu hikâyeye göre, Sevr Antlaşması'nda Doğu vilayetlerinde muhtemel bir Kürdistan'dan bahsedilmesi, Kürtler ile "dış mihraklar" arasındaki kadim işbirliğinin ispatıdır.

Oysa bu da Türk ırkçılarının inandığı diğer hikâyeler gibi bir yalandır. Evet, Sevr'de bir Kürdistan devleti öngörülmüş, bunun için lobi yapan bir avuç Kürt milliyetçisi de bu işe çok sevinmiştir. Bize okullarda öğretilen Kürdistan Teali Cemiyeti, işte

bu milliyetçi "Jön" Kürtlerin adresidir. Ancak bir gerçek daha vardır ki, bize okullarda öğretilmez: Kürtlerin ezici çoğunluğu Sevr'e şiddetle karşı çıkmıştır.

Bu reddiye, Sevr'den bile önce, ona hazırlık niteliğinde Kasım 1919'da düzenlenen Paris Konferansı'nda Kürt milliyetçisi Şerif Paşa'nın Kürdistan kurmak için Ermenilerle anlaştığı haberleri üzerine gelmiştir. Boğaziçi Üniversitesi hocaları Kemal Kirişçi ve Gareth Winrow'un ifadesiyle:

> "Kürtler arasında bu habere duyulan şiddetli tepki, Paris'e bir seri telgrafın yollanmasına neden oldu. Bu telgraflarda Kürtlerin Türklerden ayrılmak istemedikleri savunuluyordu. Erzincan'dan on ayrı Kürt aşiret lideri, Fransız Yüksek Komiserliğine, Şerif Paşa'nın hareketlerini protesto eden bir telgraf yollamışlardı. Türklerin ve Kürtlerin 'soy ve din itibarıyla kardeş olduklarını' vurguluyorlardı... Mart 1920'de İslami dayanışmayı vurgulayan ve Kürtlerle Türkleri ayırma çabalarına karşı çıkan bir deklarasyon, 22 Kürt aşiretinin lideri tarafından imzalandı." (*Kürt Sorunu*, s. 84)

Kurtuluş Savaşı boyunca da durum değişmez. Ankara hükümetine karşı çıkan isyanlar, Kürt bölgelerine kıyasla Türk bölgelerinde daha fazladır. İranlı Kürt tarihi uzmanı Ali Rıza Şeyh Attar, durumu şöyle özetler:

> "Kürtler, Sevr'e gönül bağlayamazdı; Türk güçlerinin pan-İslamcı sloganları, köklü bir İslami inanca sahip Kürtler için İngilizler tarafından vaat edilen özerklikten daha cazipti." (*Kürtler, Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*, s. 109)

Lozan görüşmeleri sırasında Ankara'da Meclis kürsüsüne çıkan Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey ise "Bendeniz Kürt oğlu Kürt'üm." dedikten sonra şöyle konuşur:

> "Binaenaleyh bir Kürt mensubu olmak sıfatıyla sizi temin ederim ki Kürtler hiçbir şey istemiyorlar. Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki El-cezire Cephesi'nde çarpıştık. Nasıl ki, Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz." (*Türk Parlamento Tarihi*, II. Cilt, TBMM Yayınları, s. 343)

Uzun lafı kısası, Cumhuriyet kurulurken Kürtlerin ezici çoğunluğunun Türkiye'ye sadık olduğudur.

Bu tabloyu bozan ise, başka her şeyden çok, Türkler ve Kürtler arasındaki "kardeşlik" ilişkisini "asimilasyon"a çevirmeye kalkan Cumhuriyet, daha doğrusu Tek Parti ve varisleridir.

Şimdi, aradan geçen seksen yıldan sonra, bu yanlış hesaptan dönmeye çalışıyoruz. Mesele bu.

Türk Milliyetçiliğinin Kürtlükle İmtihanı

Her ideoloji tarihin belirli bir durumunda ortaya çıkar ve hem o durumu anlamlandırmaya hem de kendince iyi gördüğü bir yöne doğru çekmeye çalışır. Bu, aynı zamanda, ideolojilerin yeni tarihsel durumlara göre sürekli olarak yeniden yorumlanması gerektiğinin de ifadesidir. Bu yeniden yorumlamayı yapamayan ideoloji, yeni şartlara uygun düşmeyen bazı eski kalıpları savunur hâle gelecek, yani "çağın gerisinde" kalacaktır.

Bunu söylerken, "çağ ne getirirse ona uymak" gibi bir "konformizm"in doğru olmadığını da hemen belirtmek gerekir. Eğer karşımıza çıkan her olguyu ve görüşü sorgusuz sualsiz kabul etseydik, o zaman zaten ideolojilere gerek kalmazdı. Bazıları

bu konformizmi "pragmatizm" olarak niteleyip başlı başına bir ideoloji hâline getirme eğilimindedir. Ancak insanoğlunun sadece dünyaya göre değişmek değil, aynı zamanda dünyayı değiştirmek gibi bir rolü vardır; olmalıdır. Ve de bu yüzden, gerçeklere göre kendini sürekli adapte eden, ancak gerçekliği de kendi değerlerine göre değiştirmeyi hedefleyen ideolojiler elzemdir.

***

Malum, Türk milliyetçiliği bundan yaklaşık 100 yıl önce ortaya çıktı. Ondan önce mevcut değildi; çünkü böyle bir ideolojiye ihtiyaç yoktu. Büyük Osmanlı Devleti, ana unsuru Türkler olmakla birlikte, pek çok dinî ve etnik grubu bir arada yaşatan muazzam bir imparatorluktu. Ne zaman bu imparatorluk çözülmeye, etnik unsurlar tek tek ayrılmaya başladılar, Türkler arasında da milliyetçilik fikri doğup gelişti.

Bu fikir hiç kuşkusuz Türk milleti için bir kurtarıcı da oldu. Parçalanan imparatorluktan bir millî devlet çıkarabilmek, onu düşman işgalinden kurtardıktan sonra yeniden inşa etmek, milliyetçi ruhla başarıldı. Kuşkusuz bu ruhun içindeki en önemli unsurlardan biri, belki de en önemlisi, İslamiyet'ti. (Bugün bazı "laikçi"ler, iptidai bir tarih revizyonu ile İslam'dan soyutlanmış bir Çanakkale veya Kurtuluş Savaşı mitolojisi yaratmaya çalışıyorlar, ama buna inanmak ancak ileri derecede cahil olmakla mümkün.) Millî Mücadele'nin gerçek ruhu, Yahya Kemal'in 1922'deki dizelerinde ifade bulmuştu: "Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yarabbi... Galip et çünkü bu son ordusudur İslam'ın".

O kopan "fırtına" hem "Türk" hem de "İslam" olduğu (ve zaten bu ikisi arasında bir çelişki ve hatta büyük bir farklılık olmadığı için) Osmanlı'nın Misak-ı Millî sınırları içinde kalmış tüm Müslüman unsurları Millî Mücadele'ye canla başla destek oldular. Nitekim Millî Mücadele'nin siyasi söylemi de buna uygundu. Mustafa Kemal Paşa, Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni açtığında, şöyle diyordu:

> "Meclis-i âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep (oluşan) anasır-ı İslamiye'dir, samimi bir mecmuadır... Bu mecmuayı teşkil eden her bir unsur-u İslam, bizim kendimiz ve menafii (menfaatleri) tamamiyle müşterek olan vatandaşımızdır. Yekdiğerine karşı hürmet-i mütekabile ile riayetkârdırlar. (1)"

Osmanlı'dan geriye kalan ikinci büyük "İslam unsuru" olan Kürtler, Millî Meclis'te 70'e yakın vekil ile temsil edildikleri gibi, Millî Mücadele boyunca "İslam'ın son ordusu"nda kahramanca savaştılar. (Zaten I. Dünya Savaşı'nda da Osmanlı ordusunda büyük yararlılıklar göstermişlerdi.) Türkiye savaştan galip çıkıp İsmet Paşa'nın öncülüğündeki Türk heyeti barış anlaşması imzalamak için Lozan'a gittiğinde de, Kürtler'in destek ve dayanışma duygusu devam etti. Lozan'da İngilizler Kürtler'in "azınlık" olduğu tezinde ısrar edince, Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey, 3 Kasım 1922'de Meclis kürsüsüne çıkmış ve şöyle demişti:

> Avrupalılar diyorlar ki: 'Türkiye'de yaşayan ekalliyetlerin (azınlıkların) en büyüğü, en kesretlisi (kalabalığı) Kürtlerdir. Bendeniz Kürdoğlu Kürdüm. Binaenaleyh bir Kürt mensubu olmak sıfatıyla sizi temin ederim ki Kürtler hiç bir şey istemiyorlar. (Alkışlar) Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki El-cezire Cephesi'nde çarpıştık. (Alkışlar) Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz. (2)

Bir sonraki celsede, Bitlis, Erzurum, Kastamonu, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Pozan, Diyarbakır, Van milletvekillerinin hepsinin altına imza attıkları ortak metinde şöyle deniyordu: "Türk, Kürt bir kütle-i vahidedir. Kürtler, hiç bir vakit Türkiye camiasından ayrılamaz ve bunu ayırmak için hiçbir kuvvetin tesiri yoktur...

Kürtlerin her vakit Türklerle beraber vatan uğrunda daima ölmüş ve ölmeye hazır oldukları cümlenin malumudur."(3)

***

Elbette o zamandan bu yana köprünün altından çok sular aktı. Bugün "Türk, Kürt bir kütle-i vahidedir" ilkesine inanan ve bunu yürekten savunan Kürt vatandaşlarımız olduğu gibi, Kürt milliyetçiliğine kapılmış, Türkiye'ye ve Türk bayrağına tümüyle yabancı olan, hatta husumet besleyen Kürtler de var. Bu ikinci grubun arasında taban bulan terör örgütü PKK'nın akıttığı kanı ise hepimiz içimiz sızlayarak biliyoruz.

Peki, ama ne oldu da 80 yıl önce "kütle-i vahide" olan Türkler ve Kürtlerin -hepsinin değil, bazılarının- arasına böylesi bir ayrılık girdi?

Bazı Türk milliyetçileri bu soruya "emperyalistlerin kışkırtması" ve "bazı Kürtlerin satılmışlığı" ile kestirme bir cevap verir. Ancak biraz sosyal bilim mürekkebi yalamış herkes bu gibi cevapların fazlaca yüzeysel olduğunu bilir. Nitekim meselenin 80 yıllık tarihine baktığımızda da, meselenin sorumluluğunun sadece "emperyalistlerde" yahut "Kürt tarafında" değil, aynı zamanda "Türk tarafında" da olduğu görülmektedir. (Bu "Türk tarafı" ise, aslında Türk siyasetinin ve toplumunun tümü değil; aksine bu ikisini ipotek altında tutan veya tutmaya çalışan oligarşik zümredir. Bu zümre, yapay bir "ulusçuluk" vizyonunu on yıllardır millete zorla dayatmış, 1925'te Terakkiperver Fırka'yı 1960'da Demokrat Parti'yi haksız yere kapatmış, demokratik siyaseti sürekli baltalamıştır. Hâlen de insan haklarını hiçe sayarak başörtüsünü yasaklayıp tüm dindarları "mürteci" diye aşağılamaktadır.)

Söz konusu oligarşik zümre "Türk milliyetçiliği" kavramını sahiplenmeye pek eğilimlidir. Oysa onların anladığı manada bir Türk milliyetçiliği, Türkiye tarihindeki farklı milliyetçilik akımlarının yalnızca birisine denk düşer. Bu, felsefi ilhamlarını Fransız Aydınlanması ve 19. yüzyıl materyalizminden alan, İslam'ı

"terakkiye mani" gören ve dolayısıyla da "İslam'a rağmen" bir Türklük inşa etmek isteyen, bu sebeple Osmanlı Devleti'ni kötüleyip İslam-öncesi Orta Asya Türklüğü'nü ön plana çıkaran, dahası tüm bu yapay vizyonunu devlet zoruyla topluma benimsetebileceğini zanneden ideolojidir.

Öte yanda ise, İslamiyet'le, Osmanlı geleneğiyle barışık, dahası bunlardan güç ve ilham alan, "devlet iktidarı"na değil de "millî hâkimiyet"e inanan bir milliyetçi gelerek vardır. Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" ilkeleri, buna denk düşer. Daha sonraki dönemde Erol Güngör, Osman Turan gibi milliyetçi mütefekkirlerin ortaya koyduğu çizgi de budur.

***

Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek adlı kitabımda (Doğan Kitap, 2006) söz konusu iki farklı milliyetçilik anlayışının Kürt sorununa daha 1920'lerin başında nasıl farklı yaklaştığını incelemiştim. Bir tarafta "Kürtler'i sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir, Türkler'i sevmeyen bir Kürt varsa, Kürt değildir." diyen ve Kürtlerin Türkiye geneline entegrasyonu için sosyolojik yöntemler düşünen Ziya Gökalp vardı. Diğer yanda ise, "Kürt denilen bu adamlara Türk olduklarını bildirmek, öğretmek lazım." diyen Rıza Nur...

Cumhuriyet kurulduktan sonra Ziya Gökalp'in vizyonu, en iyi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda yankı buldu. Partinin liderliğini üstlenen Kurtuluş Savaşı kahramanı Kazım Karabekir Paşa, Kürtlerin ülkeye entegrasyonunu hedefleyen bir proje geliştirmiş, bölgede tarımı teşvik etmek, eğitimi yaygınlaştırmak ve "İslam kardeşliği" ruhunu canlı tutmak gerektiğini savunmuştu.

Ancak, malum, "Takrir-i Sükûn Kanunu" denen despotizm manzumesi ile Karabekir'in partisi kapatıldığı gibi kendisi de ev hapsine mahkûm edildi. Türkiye'nin Kürt sorunu ise, "Vazifemiz bu vatan içinde bulunanları behemehal Türk yapmaktır, Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız." diyen Başvekil İsmet İnönü'ye ve onun gibi düşünenlere kaldı...

Bu "vizyon", daha 3-5 yıl öncesinde "Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik." diyen Kürtleri de, o zamana kadar çok marjinal bir akım olan Kürt milliyetçiliğinin kucağına itti. Kürtler, Millî Mücadele sırasında kendilerine "anasır-ı İslamiye" diye kucak açan ve "hürmetkârlık"tan söz eden Ankara'nın, birdenbire 180 derece dönerek "Hepiniz Türksünüz, kabul edin." diye bastırması üzerine, tepki gösterdiler. Tepki büyüdü ve isyanlar, ayaklanmalar ve kalıcı husumetler doğurdu.

***

Türkiye'nin Kürt politikası İnönü'nün 1925'te telaffuz ettiği "Türk yapma" politikasına göre şekillendi. 20'li ve 30'lu yıllarda art arda gelen Kürt isyanları sert yöntemlerle bastırıldı. Ondan sonraki dönemde ise mesele sadece görünüşte de olsa uykuya yattı.

Türkiye'nin Jakoben olmayan milliyetçileri ise, gayet anlaşılabilir bir şekilde, Jakobenlerin ürettiği "Bu vatanda yaşayan herkes Türk'tür." ilkesini benimsedi. (Buradaki "Türklük", sadece anayasal vatandaşlık değil, etnik kimliği de ifade ediyordu.) Örneğin MHP'nin merhum lideri Alpaslan Türkeş, şöyle diyordu:

> Bugün Anadolu'muzun doğusunda yaşayan ve Kürtçe denen sun'i, sonradan meydana gelmiş bir dille konuşan bu insanlarımız eğer ayrı bir soy, ayrı bir millet olsaydı o zaman bölge insanlarının Türk'ü temsil edecek, idare edecek kademelere gelmemeleri için mücadele ederdik. Şiddetle karşı çıkardık. Devletimizin, milletimizin geleceği için, Türk'ün gururu, haysiyeti için bu mücadeleyi verirdik. Niçin yapmadık? Çünkü bu insanlarımız su katılmadık Türk'tür. Her Türk gibi kaymakam, vali, bakan ve hatta Cumhurbaşkanı olma hakları vardır. (4)

Bu yorum, Türkiye'de Kürtlere herhangi bir ayrımcılık yapılmadığını ve yapılmaması gerektiğini belirtmesi bakımından

elbette olumluydu. Ama dikkat edilirse, ayrımcılığın reddi, Kürtlerin “su katılmamış Türk” oldukları varsayımına dayanıyordu, “vatandaşlık” kavramına değil...

Peki, ama Kürtler böyle düşünmüyorlarsa? Kendilerini “su katılmamış” yani etnik yönden saf Türkler olarak değil de, Türkiye Cumhuriyeti’nin etnik yönden Kürt olan vatandaşları olarak tanımlıyorlarsa? Bu durumda Türkeş’in ifade ettiği kucaklayıcılık nasıl gerçekleşecekti?

Günümüzde Kürt sorununun geleceğini belirleyecek kritik sorulardan biri budur. Türkiye’de kendilerini etnik olarak Kürt kabul eden, bunu ifade eden, buna saygı gösterilmesini isteyen milyonlarca vatandaşımız vardır ve artık onlara “aslında Türk oldukları”nı vazetmenin devri geçmiştir.

Yazının başında ideolojilerin ortaya çıkan yeni şartlara göre kendilerini adapte etmeleri gerektiğinden söz etmekle, buraya işaret etmek istemiştim.

Bu yeni durum karşısında, milliyetçi kesimin önemli kaynak yetersizliği içinde olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü Türkiye’de milliyetçi düşüncenin büyük ve saygın isimleri olan Fuat Köprülü, Remzi Oğuz Arık, Cahit Okurer, Mümtaz Turhan ve Erol Güngör gibi bilim ve düşünce adamlarının hepsi, “Kürt sorunu”nun konuşulmadığı, gündemde olmadığı, başka konuların tartışıldığı dönemlerde yaşamış ve fikir üretmişlerdi. Bunun tek istisnası, sayılan isimlerin hemen hepsinin “üstadı” durumunda olan Ziya Gökalp’ti, o da 1924'te vefat etti. Birkaç sene sonra da “Kürt” kelimesi, Türkiye’nin toplumsal ve zihinsel sözlüğünden silindi.

Kürt sorunu, o dönemden ancak 70 yıl kadar sonra, yani 90'lı yıllarda yeniden konuşulur hâle geldi. Ve bugün de ülkenin en büyük sorunu olarak karşımıza çıktı. Dolayısıyla artık Türk milliyetçilerinin de bu konu üzerinde yeni perspektifler geliştirmesi gerekiyor.

***

Bu konuda "ezber bozan" ve meseleyi yeni açılımlarla ele alan milliyetçi entelektüellerimiz de var kuşkusuz. Nevzat Kösoğlu, Mustafa Çalık gibi milliyetçi düşünürler, Mümtaz'er Türköne ve Vedat Bilgin gibi akademisyenler, kitabımda da belirttiğim gibi, Kürt sorunu hakkında önemli görüşler geliştiriyorlar. Örneğin, Mustafa Çalık'ın, Türkçülük ve Kürtçülük'ün birbirini kışkırtan iki uç olduğunu tespit edişi, son derece isabetli. Şöyle diyor Çalık:

> Etnik Türklük telakkisine dayanan milliyetçilik anlayışı, Türklerden çok Türkiye ve Türklüğün felaketi için uğraşanların işine yarar. Nitekim bugüne kadar da öyle olmuştur. (Siyasetin tatil edildiği 12 Eylül idaresi döneminde Mehdi Zana ve daha birçok ayrılıkçı unsurun belli başlı faaliyeti, Nihal Atsız'ın Türklük ve Kürtlük tarifleri verdiği yazı ve şiirlerini Doğu ve Güney-Doğuyu baştan başa dolaşarak adeta kapı kapı dağıtmaktı.) (5)

İşte söz konusu "etnik Türklük telakkisine dayanan milliyetçilik anlayışı"nın aşılmasına, aşağıdaki ilkelerin yardımcı olabileceğini düşünüyorum:

1) Kimliğe saygı: Bugün Türkiye'de kendisini "Kürt" olarak tanımlayan vatandaşların büyük bölümü, Türkiye'den kopup ayrı bir devlet kurma peşinde değil. Ancak kendi kimliğinin tanınmasını, dilini serbestçe kullanmayı, kültürünü yaşatmayı ve çocuklarına öğretmeyi istiyor. "Kürt" kelimesini ağzına bile almayan bir "devlet jargonu" yerine, kendilerini kucaklayan, Türk-Kürt kardeşliği ve birlikteliğini vurgulayan bir mesaj duymak istiyor. Bu beklenen saygı, mutlaka gösterilmeli.

2) Ortak tarihe saygı: Kürtler, bazı Kürt milliyetçilerinin iddia ettikleri gibi "Mezopotamya'nın en eski halkı, matematiğin mucidi" değilse de, bazı Türkçülerin iddia ettiği gibi tarihte hiçbir yeri olmayan bir "aşiretler topluluğu" da değil. Dahası,

Türklerle birlikte geçirdikleri 1000 yıllık bir ortak tarih, 500 yıllık bir Osmanlı kardeşliği var. (Yaşar Kemal'in dediği gibi, "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur." sözü tümüyle yanlış.) Bu ortak tarihin keşfedilmesi, anılması ve karşılıklı saygı ve sevgiyi pekiştirecek şekilde paylaşılması gerek. (Ne yazık ki bazı Türkçüler, Kürtleri kötülemek için "tarih boyunca Kürt ihaneti" yalanları uyduruyorlar; buna prim verilmemeli.)

3) Dine saygı: Türkiye'nin Güneydoğusu'nda son 15 yılda hangi siyasi partilerin yüksek oranda oy aldığına bakılırsa, bir tarafta PKK eksenli "Kürt partileri", diğer yanda ise önce Refah Partisi ardından da AK Parti'nin geldiği görülür. Bu, bölgedeki "muhafazakâr taban"ın ve dolayısıyla muhafazakâr değerlerin siyasete yansımasıdır. İslam, tüm "sekülerleşme" sürecine rağmen, hâlâ Kürtler arasında etnik milliyetçiliği frenleyen en önemli güçtür. Nitekim bu nedenle Mehdi Zana gibi Kürt milliyetçileri İslam'dan rahatsızlar ve "Kürtlerin asıl dini Zerdüştlüktür." gibi çıkışlar yapıyorlar. Zana'nın aynadaki akisleri olan Şamanizm meraklısı Türkçüler ve dahası İslam'ın toplumdaki varlığını bir tehdit olarak algılayan aşırı laik Jakobenler, Kürt sorununa sadece daha fazla zarar verebilirler. Bunlardan tümüyle sıyrılmış, İslamiyet'e saygılı bir zihniyet ve dil gereklidir.

4) Demokrasi ve özgürlüklere destek: Günümüzün yükselen değerleri arasında kuşkusuz demokratikleşme ve bireysel özgürlüklerin genişlemesi geliyor. Bu, Türkiye'nin zaten hemen her kesimi için gerekli olduğu gibi, Kürtler için de elzem. (Kürt vatandaşların çoğunun Avrupa Birliği sürecine büyük destek çıkması, onların demokratikleşme ve özgürlüklerin genişletilmesi yönündeki talebinin bir ifadesi.) AB sürecini Türkiye'ye yönelik haksızlıklar (örneğin "Ermeni Soykırımı" dayatması veya Kuzey Kıbrıs'ın izolasyonunun sürmesi) açısından eleştirmek ve dahası bu sürece karşı çıkmak elbette mümkündür. Ama bu karşı çıkışın, demokrasiye ve özgürlüklere yönelik bir

engellemeye dönüşmemesi gerekir. (Malum, bazıları asıl demokrasiye ve özgürlüklere olan düşmanlıkları nedeniyle AB sürecine karşılar; 100 yıldır "Batılılaşma" diye diye "oligarşi" kuranların, aniden "Batı düşmanı" kesilmesi bir tesadüf değil.)

Tüm bunlar yapılırken Kürtlerden istenecek şey ise, kendi kimliklerini ifade ederken, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını gönülden kabul edip benimsemeleri ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne, bayrağına, temel ulusal sembollerine sahip çıkarak, yüzyıllardır Türklerle yaptıkları kader birliğini sürdürerek, bu ülkede barış ve huzur içinde yaşamak için güçlü bir irade göstermeleridir.

Tabii, Kürtler arasında bunu başarma iradesi ne kadar güçlü, etnik milliyetçilik duygusu ne kadar kontrol edilebilir, bu da ayrı bir soru. Bir başka deyişle, Türk milliyetçilerinin yukarıda belirtilen açılımları gerçekleştirmeleri sorunun çözümü için yeterli olmayabilir. Ama en azından "günah" onlardan gitmiş olur.

NOTLAR:

1) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt I, (1985) Ankara: TTK, s. 73
2) Türk Parlamento Tarihi, *Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923,* II. cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1995, s. 343
3) *Age*, s. 363
4) Tanıl Bora ve Murat Gültekingil ed. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* , cilt 4 (İstanbul: İletişim, 2002), s. 687
5) Mustafa Çalık, "Hangi Milliyetçilikle Nereye Kadar?", *Türkiye Günlüğü*, sayı 80, Bahar 2005, s. 126-134

ALTINCI BÖLÜM

‘Zenci Türkler’e Dair Gözlemler, Tespitler, Eleştiriler

▲

Muhafazakâr Türkler, son 80 yılda Beyaz Türklerce hem itildiler hem de horlandılar.

Necip Fazıl'ın ünlü dizesiyle, öz yurtlarında garip, öz vatanlarında parya oldular. Irkçı Amerika'daki "zenciler"e benzediler.

Eşit ve özgür yurttaşlar olmak, bugün en doğal hakları. Ama ya onların hataları, yanlış düşünce kalıpları, eleştirilesi sorunları?

▼

'Zenci Türkler'e Dair Gözlemler, Tespitler, Eleştiriler

Alanson'un Umresi ve Muhafazakâr Olmayan İman

Son çeyrek yüzyılda çok "MFÖ" (Mazhar-Fuat-Özkan) şarkısı dinledim ve hemen hepsini de çok sevdim. O yüzden Mazhar Alanson'un geçen hafta medyada yankılanan hatıralarını ayrı bir ilgiyle okudum. En ilginç bulduğum kısım da, başta *Zaman* olmak üzere bazı gazetelerin manşete çektiği "umre" hikâyesiydi.

Anlattığına göre Hicaz'a umreye giden ve Peygamber'in makamını ziyaret eden Alanson, önce kendi kendine "Ulan Mazhar! Kütük bile ağlamış, senin şu haline bak!" diye kızıyormuş. Ama sonra gerçekten duygulanıp gözyaşlarına boğulmuş. Bu arada onu gören bazı Türk hacılar da "Mazhar Bey, biz sizin arkanızdan, "dönme, gayrimüslim" diyorduk; utandık, hakkınızı helal edin lütfen." demişler. Helalleşilmiş.

Bu, bir taraftan hoş, insani ve de İslami bir hikâye. Ama diğer taraftan da muhafazakâr kesimde zaman zaman rastlanan bir soruna, "önyargı" ve "kategorize etme" ezberlerine işaret ediyor.

Bu ezberler, toplumun muhafazakâr olmayan, öyle yaşamayan, aksine Batılı (yahut eski tabirle "alafranga") tarzda hayat süren kesimlerine karşı oluşmuş durumda. Bu kesimlerdeki insanların hepsinin tümüyle seküler, hatta "din karşıtı" olduklarını düşünen muhafazakârlar var.

Oysa durum elbette öyle değil.

Öncelikle şunu görmemiz lazım: Muhafazakâr Türkler ile alafranga Türkler, ülkenin iki büyük sosyal kesimini oluşturuyorlar ve aralarındaki enteresan uçurum da büyük ölçüde yetişme biçiminden kaynaklanıyor.

Alafranga Türkler, Batı müziği dinleyerek, Amerikan filmleri seyrederek, "selamün aleyküm" yerine "merhaba" diyerek büyümüş, muhtemelen hiç "zemzem suyu" içmemiş ama şaraba ve rakıya aşina olmuş insanlar. Tüm bunlar da aslında onların seçimi değil, içine doğdukları ailenin ve çevrenin doğal bir sonucu.

Buna karşı muhafazakârların ezici çoğunluğu daha bir Anadolulu. Küçük yaşta Kur'an kursuna gidip "sordum sarı çiçeğe" öğrenmiş, bayramlarda Avrupa kentlerine değil, Eyüp Sultan'a gitmiş, Fransız mektebi yerine muhtemelen İmam Hatip'te okumuşlar. Tüm bunlar da, yine, aslında onların seçimi değil; içine doğdukları ailenin ve çevrenin doğal bir sonucu.

Burada görülmesi gereken kritik nokta ise şu: Dinle iç içe geçmiş bir kültürel ortamda büyümüş olmanız, sizin sahiden dindar olmanızı garantilemiyor. Öte yandan başka insanların dinden uzak bir kültürel ortamda yetişmiş olması, onların da kendilerine göre sahici bir dindarlık geliştirmesine engel değil.

Sahicilikten kastım, Allah'a olan imana ve sorumluluk duygusuna dayalı bir dindarlık. Alışkanlıklara ve "Konu komşu ne der?" gibisinden sosyal endişelere değil.

Bunu asla unutmamak ve Türkiye'de sıkça kullandığımız "İslami kesim" ve "laik kesim" gibi kavramların sadece birer "sosyal kimlik" tanımlaması olduğunu akıldan çıkarmamak lazım.

"Sosyal kimlik" ise kalpteki "iman"a eşdeğer değil. Aksine, "İslami kesim"de yer alan, ama buradaki dinî pratikleri sadece "konu komşu" endişesi ile koruyan insanlar olabileceği gibi, ilk

bakışta "laik kesim"e dahil edeceğiniz, oysa aslında kalbinde samimi bir iman bulunan nice insan da var.

Muhafazakârlığın kültürel kodlarına değil, ama dinin özüne ilgi duyan bu insanların kültürel bir arayış içinde oldukları da seziliyor. Elif Şafak'ın modern bir tasavvuf uyarlaması olan başarılı romanı "Aşk"ın bu kadar çok satması, bunun son dönemde gördüğüm pek çok işaretinden biri.

Muhafazakâr yorumcular bu realiteye dudak bükmek yerine saygı gösterseler, kanımca daha İslami bir iş yapmış olacaklar.

Mahallenin Baskısı Ne Kadar İslami?

Üniversite hocam Prof. Dr. Binnaz Toprak'ın yönetiminde hazırlanan "Türkiye'de Farklı Olmak" başlıklı araştırma, "muhafazakâr mahalle baskısı"nı yeniden gündeme getirdi. Aslında tabii Türkiye'de aynı zamanda "laik mahalle"lerin de var olduğunu, orada da aksi yönde baskı yapıldığını, tüm bu baskıların en âlâsının ise başta yüksek yargı olmak üzere devlet kurumlarından geldiğini biliyoruz. Ama problemin Prof. Toprak ve ekibi tarafından gündeme getirilen boyutu da önemli.

Bu boyuta karşı bazı muhafazakâr yorumculardan "Yok efendim, ne baskısı, kimseye dokunulduğu yok." gibisinden itirazlar geldi ve gelmeye devam ediyor. Ben öyle düşünmüyorum. Çünkü bir insanın baskı görüp görmediğine başka herkesten önce kendisi karar verir. Eğer birisi "Ben üzerimde baskı hissediyorum." diyorsa, ona "Hayır, uyduruyorsun." demek haksızlık olur. Zaten laikçileri başörtüsü konusunda tam da bu tavrı takındıkları için eleştirmiyor muyuz?

Ancak söz konusu araştırmanın sonuçlarını abartmamak da önemli. İlk vurgulanması gereken şey, bunun bir "Anadolu

tablosu" değil, "Anadolu'da baskı gördüklerini düşünenlerin tablosu" olduğu.

Bir diğer önemli nokta, sözünü ettiğimiz baskıyı doğuran tutucu zihniyetin niteliği. Bunun dinle bir şekilde ilişkisi olduğu kesin. Ama dinî düşünceyi aşan, hatta bazen onunla çelişen kaynakları olduğunu düşünmek için de iyi sebepler var. Örneğin araştırmada sadece oruç tutmayan ve "şort giyen"lerin değil, "Kürtçe konuşan"ların da tepki çektiği belirtiliyor. Bu da belli ki İslamcı değil, milliyetçi bir zihniyete işaret ediyor. Ülkücü kesimi iyi tanıyan Prof. Mümtaz'er Türköne de işin bu yönüne dikkat çekmiş, "ülkücü baskısı"na vurgu yapmış.

Sorgulanması gereken bir diğer iddia, söz konusu tutuculuğun artmakta olduğu fikri. Elde pek bir veri yok, ama Anadolu'nun bundan on yıl önce daha açık ve hoşgörülü bir coğrafya olduğu düşüncesi, başka pek çok kişi gibi bana da pek inandırıcı gelmiyor. Aksine, Binnaz Toprak'ın daha önceki çalışmalarında da ortaya çıktığı gibi, muhafazakâr kesim aslında olumlu bir değişim sürecinde. Fethullah Gülen hareketi gibi aktörlerin tavanı ile tabanı arasında var olduğu söylenen farkı da, bir "takiye" tezahürü olarak değil, tavanın başlattığı değişimin tabana henüz tam nüfuz edememişliği ile açıklamak daha doğru olabilir.

Ancak şöyle bir risk de var: "Laik kesim" (ve dahası "laikçi devlet") ile toplumun dindar kesimi arasında süregiden sürtüşme, her iki tarafta da bir gerginleşme, hatta "bilenme" meydana getirmiş olabilir. Eğer "muhafazakâr mahalle baskısı" gerçekten artmış ise, bunun sebebini biraz da bu politizasyonda aramak lazım. Bunun sorumluluğu da, sadece muhafazakârlarda değil kuşkusuz; aynı zamanda onları on yıllardır ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürenlerde.

Sonuçta dönüp dolaşıp vardığımız tatsız gerçek ise şu: Türkiye'deki hiçbir toplumsal kesim, aslında "farklı olan"a karşı pek hoşgörülü değil. Hemen herkes, başkalarının da aynı kendisi

gibi olacağı bir toplum ve hatta dünya istiyor. Onun için "Tüm dünya Türk olmalı." veya "Herkes Fenerli olacak." gibi inciler duyuyoruz. Bunları döktürenler, herkes "Türk" veya "Fenerli" olduğunda, böyle olmak ne anlam ifade edecek, bunu düşünmüyor. Aynı şekilde herkesin dindar olduğu bir toplumda da, aslında dindarlığın anlamı kaybolacak, çünkü bir "tercih" değil, herkesin uyduğu "doğal" (ve "taklidi") bir standart olacaktır.

Dolayısıyla dindarların, sırf "laik" tarafın haklı şikâyetlerini karşılamak için değil, aynı zamanda dindarlığın tek gerçek zemini olan özgürlüğü savunmak için de muhafazakâr mahalle baskısına karşı çıkmaları gerek. Nihal B. Karaca, *Zaman*'daki köşesinde bunun iyi bir örneğini göstermiş. "Kimse Anadolu'da taassup yok, her şey sütliman dememeli." dedikten sonra, "Müslüman Anadolu'muzun dul bir kadına bakış açısı"ndaki sakatlığı örnek vermiş. Bunu da "İslamsız muhafazakârlık" diye tanımlayıp kınamış. Doğru yaklaşım, işte bu.

'Mahalle Baskısı'nı Dürüstçe Tartışalım

Tophane'deki çirkin saldırıdan bu yana neredeyse bir hafta geçti. Zarar gören galerilere ve yaralanan sanatseverlere geçmiş olsun.

Ancak saldırının hemen arkasından çizilen "şeriat kalkışması" tablosunun gerçeği yansıtmadığı da ortaya çıktı. Ben "Tophane uzmanı" değilim, ama son günlerde okuduklarımdan anlıyorum ki, meselenin özünde Frenkçe "gentrification" denen ve eski mahalleleri bir anda gözde ve pahalı hâle getiren sosyo-ekonomik değişim yatıyor. Bir başka deyişle, ortada bir "sınıf gerilimi" var.

Bu gerilimin bir tarafının, yani Tophane'nin eski sakinlerinin, "dinî hassasiyet" taşıdıkları da anlaşılıyor. Ancak bunun tek ve belirleyici unsur olmadığı da belli. Burası "Fatih Çarşamba"

kıvamında bir yer değil ki... Zaten ismini açıklamadan *Radikal*'e konuşan bir saldırgan, "Failler arasında içki içen arkadaşlarım da vardı." demiş. "İki yıl önce içkiye tövbe ettim, ama arada bir kaçamağımız oluyor, demleniyoruz." diye de eklemiş.

Zaten Türkiye'de şöyle bir "tip" vardır: Adam, "Ramazan'da nasıl oruç yersin ulan!" diye birilerini tartaklar, Ramazan çıkınca rakı sofrasından kalkmaz. Kız kardeşine yan bakanın gözünü oyar, ama başka kızlara "laf atmakta" sakınca görmez.

"Küpeli" ve hatta "uzun saçlı" gençlere de, "Bu ne zibidilik?" diye meydan dayağı çeker.

Buna "İslamcılık" diyorsanız, İslamcılık hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz demektir.

Eğer "Bu adamlar İslamcı hükümetten destek alıyor ama." diyorsanız da, en iyi ihtimalle, kendinizi kandırıyorsunuzdur.

Tophane'deki olaydan sonra bunu ciddi ciddi söyleyenler oldu. Bedri Baykam zaten "İkinci Madımak" diye uçmuştu; bazı köşe yazarları da "Akepe'den güç alıyorlar, referandumla cesaret buldular." diye yazdı.

Allah, Allah... Bırakın bu olayın "İslamcı eylem" olmayışını, gerçekten öyle bir nitelik taşıyan vahim Madımak Katliamı da "İslamcı hükümetten güç bularak" mı yapılmıştı sanki?

O zaman, yani Temmuz 1993'te, iktidarda kim vardı?

Erdal İnönü'nün de ortağı olduğu DYP-SHP koalisyonu!

"Polisin kasten geç geldiği" yönündeki komplovari iddialar da galiba zorlama. İstanbul Emniyet Müdürlüğü açıkladı: İhbar 20.24'te gelmiş, ilk ekip 20.26'da olay yerine varmış.

Zaten bir yere hışımla girip, üç beş kişiye vurup sonra da çekip gitmek için kaç dakika gerekir ki?

İşin doğrusu şu: Tophane'deki çirkin olayın ne hükümetle ilgisi var ne de (Alevi-Bektaşi Federasyonu başkanı Ali Balkız'ın

akıllara ziyan ifadesiyle) "şeriat kurallarına göre kurtarılmış bölgeler yaratma çabası"yla.

Ancak bu olayın Türkiye toplumundaki bir başka problemle çok ilgisi var: "Farklı kimliklere ve yaşam biçimlerine hoşgörü gösterememe sorunu."

Hiçbir toplumsal kesim kendini temize çıkarmasın, bu sorun her tarafta var: Kendi geleneklerini başkalarına dayatan bazı muhafazakârlarda olduğu gibi, "sıkmabaşlar İran'a" diyen laikperestlerde veya "Kürtler yayılmasın, lahmacun satılmasın." diyen Türk ırkçılarında da var.

Oysa laik kesim, "mahalle baskısı" kavramını son 3-4 yıldır sırf AK Parti'ye vurmak için kullanıyor. 2007'deki kapatma davası iddianamesinde bile geçiyordu bu laf. Bu yüzden de sanırım hükümet "psikolojik harekât" gibi algılıyor kavramı, "Yok öyle bir şey." diyor.

Oysa baskılar var, ama her türlü "mahalle"de var. Her kesim bunu dürüstçe görüp öz eleştiri yapmadıkça da azalmayacak.

Son bir not: Mardin'deki Kasımiye Medresesi'nde defile yapılmasına verilen tepki, "mahalle baskısı" değil, makul bir "dinî hassasiyet"ti. Valilik, "Olacak bu iş." diye dayatmaktansa sivil toplum ile uzlaşı aramalıydı. Neyse ki tatsız bir olay olmadı.

Bırakınız İçsinler

Bu hafta Çin'in Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygurlara dayattığı "çağdaşlaşma" programının bazı unsurlarının Türkiye'deki "irtica ile mücadele" yöntemlerine ne kadar benzediğini yazacaktım. Kısmetse yine yazarım. Çünkü başta "başörtüsü yasağı" ve "körpe zihinleri dinsel dogmalardan koruma" tedbirleri olmak üzere ortada ciddi bir paralellik var. Kemalizm'in

yılmaz bekçilerinden Doğu Perinçek, boşuna Maoist ve "kültür devrimi" sevdalısı olmamış.

Ama "gündem" gereği bugünkü mevzum Topkapı'daki şu "şaraplı konser" olayı ile bir kez daha gündeme gelen içki meselesi. Bu konu Ak Parti iktidara geldiğinden beri tartışılıyor. Ve içki konusundaki kısıtlama ve yasaklardan şikâyet edenler arasında sadece zihinleri İslamofobiyle yoğrulmuş laikçiler değil, gerektiğinde din özgürlüğünü savunan seküler liberaller de var.

Önce bu seküler kesime bir hatırlatma yapayım: İçki yasağı "muasır medeniyet"te görülmedik, duyulmadık bir şey değil. ABD'nin muhafazakâr güney eyaletlerinde bir sürü "dry" yani içki satışı yasak bölge var. Başkent Washington gibi "ultra-liberal" bir bölgede bile pazar günü içki satılmıyor.

Niye? Çünkü pazar Hıristiyanların kutsal günü ve Amerika'nın laik devletinin kanunları toplumun çoğunluğunda var olan bu hassasiyete saygı göstermiş. ABD'de 21 yaşından küçüklere içki satılması ve servis edilmesi konusunda da çok sıkı tutulan bir yasak var. Türkiye buna kıyasla epey serbest duruyor aslında.

Ama ben yine de "AKP'li belediyelerin" ve genel olarak muhafazakâr kesimin bu içki konusunda biraz daha müsamahakâr davranması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü laik kesim bu meseleyi epey bir büyütmüş ve bir korku kaynağı hâline getirmiş durumda. Bunu körüklemenin ise o kesimi daha da paranoyak ve hırçın hâle getirmekten başka bir faydası yok.

Şunu görmemiz ve kabul etmemiz gerekiyor: Bu ülkede koyu dindarlar da var, seyrek dindarlar da, dinsizler de. Ve bu böyle olmaya devam edecek. Bu kesimlerin hayat tarzları da bir diğerine "tutuculuk" veya "günahkârlık" gibi gözükecek. Biz bundan ya "Sen de bana benzeyeceksin." diye bir dayatma ve arkasından da çatışma üretebiliriz ya da "Herkes istediği gibi yaşasın." temelinde bir uzlaşma.

Laikçilerin bu uzlaşmaya hiç yanaşmadığını, çünkü kendilerine

benzemeyenlerin varlığından veya en azından eşitliğinden çok rahatsız olduklarını iyi biliyoruz. Alın, mesela, *Hürriyet* yazarı Bekir Coşkun'u... Geçen haftaki "Piyano ve Sopa" başlıklı yazısında "tüm iktidarın 'şarap içmeyenlerden' oluşması"na kızmış, "şarap içmeyen" ve "öbür dünya ile meşgul olan" bu insanlara "yobaz" demiş. Kendinin ne kadar yobaz olduğunun hiç farkına varmadan...

Türkiyeli muhafazakârların önünde bir Bekir Coşkun'un (ve 28 Şubatçıların ve Ergenekoncuların) İslami versiyonu olup çıkma tehlikesi var, bir de "Müslüman demokrat" olma şansı.

Bu ikinci yol, insanların "günah işleme özgürlüğü"nü tanımayı gerektirir. Günah, tasvip edilmesi gereken bir şey olduğu için değil, ama Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "dinde zorlama olmadığı" ve samimi dindarlık baskı değil, ancak gönüllülük zemininde yeşerdiği için.

Bu nedenle muhafazakârlara diyorum ki, bırakınız efendim insanları, içsinler. Belediye tesislerinde, restoranlarda, uçaklarda, nerede isterlerse...

Siz dilerseniz "içkiye karşı bilinçlenme" kampanyaları ve konferansları düzenleyebilirsiniz, "kötülükten men etme" düsturu gereğince. Ama devlet gücünü arkanıza alıp yasaklamaya girişmeyin. Ne farkınız kalır o zaman, gerçekten, Bekir Coşkun'lardan ve 28 Şubatçılardan ve Ergenekonculardan?

Minaresiz İsviçre'den Alınası Dersler

İsviçre toplumunun yüzde 57'sinin kalkıp da "Memleketimizde minare görmek istemiyoruz." diye oy vermesi, elbette rezil bir durum. Ancak bu rezil durumu kınamak gerektiği kadar anlamak, dahası biraz da iğneyi kendimize batırmak gerek.

İlk söylenmesi gereken, bu "minare yasağı"nın arkasında

dinî taassuptan ziyade "yabancı düşmanlığı"nın olduğu. Referandumdaki "hayır" kampanyasına öncülük eden İsviçre Halk Partisi, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de görülen bildik aşırı sağ partilerden biri. Kampanyayı Hıristiyanlık adına değil, vatan-millet-Ren nehri edebiyatıyla yürüttüler. Nitekim başta Vatikan olmak üzere pek çok kilise ve Hıristiyan lider de minare yasağını kınadı, Müslümanların hakkını savundu.

Olaydan alınması gereken önemli bir ders ise "demokrasi"nin tek başına çok matah bir şey olmadığı. İşte, adamlar referandum gibi "demokratik" bir yolla din özgürlüğünü kısıtladılar. Çünkü gerçekte demokrasi, ancak temel hak ve özgürlüklerle sınırlandırıldığı zaman bir kıymet ifade eder. Onun için "liberal demokrasi" diye bir şey var. (Tabii, hemen belirtelim ki, buradan demokrasiyi Kemalizm ile sınırlandırmak isteyen kimi aklı evvel Türklere bir argüman çıkmaz.)

İşin kendimize iğne batırmakla ilgili yanı ise, bu yasağı haklı olarak kınayan Müslüman dünyadaki din özgürlüğü sorunu. Yeni kilise inşa etmek, Türkiye dahil pek çok Müslüman ülkede ciddi bir problem. (Suudi Arabistan'da tümüyle yasak.) Heybeli Ada Ruhban Okulu'nu hâlâ kapalı tuttuğumuzu, normal kilise kurmalarına izin vermediğimiz Türk Hristiyanlara bir de "Apartmanlarda gizlice ibadethane açıyorlar!" diye paranoyakça yüklendiğimizi unutmayalım.

Gerçi Türkiye'deki anti-Hristiyan tutum İslami kesimden ziyade ulusalcılardan kaynaklanıyor, ama İslami kesimin de öz eleştiriye ihtiyacı var.

Aslında öz eleştiriyi sadece "İslami kesim"le sınırlamayıp, "İslami gelenek"e de uzatmak lazım. Çünkü her ne kadar Kur'an'da "Ehli Kitab"a, yani Hıristiyan ve Müslümanlara saygı gösterilse ve kilise ve havralar mescitlerle birlikte zikredilse de, sonradan Ehli Kitab'a ve ibadet yerlerine ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin Şafi âlim El Maverdi'nin 11. yüzyılda yazdığı ünlü siyaset teorisine

göre Yahudi ve Hıristiyanlar yüksek yapılar inşa edemez, kiliselerinde çan çalamaz veya Müslümanlar gibi ata binemez idi.

Bu kısıtlamalar Ortaçağ şartları içinde anlaşılır olsa dahi, bugünün dünyasında savunulabilir değildir. Ancak gel gelelim çoğu Müslüman toplumda zihniyet düzeyinde de olsa yaşıyor.

Bunu da "elin oğlu" görüyor tabi. Avrupa'da İslam'a kısıtlamalar getirilmesini isteyenler, "Hangi Müslüman ülkede serbestçe yeni kiliseler açılıyor da biz burada yeni camilere izin verecekmişiz." diyor.

Aynı anti-İslami koronun son dönemde diline en çok doladığı slogan da nedir biliyor musunuz? Erdoğan'ın 1997 yılında okuduğu "Minareler süngümüz, kubbeler miğferimiz" mısraları. Adamlar bu slogandan tişörtler yaptırmışlar, giyip ortada geziyorlar. "Madem minareler bunların süngüsü, yasaklayalım o zaman." diyorlar.

Uzun lafı kısası, artık küresel bir dünyada yaşıyoruz ve sizin kendi ülkenizde ettiğiniz bir laf, izlediğiniz bir politika, dünyanın öteki ucundaki tutumları bire bir etkiliyor. Onun için de, Avrupa'daki dindaşlarımızın din özgürlüğünü savunmanın yolu, buradaki gayrimüslimlerin din özgürlüğüne saygı göstermekten geçiyor.

Özgürlük Olmadan Dindarlık Olmaz

Dinin toplumsal hayattaki rolünü giderek daha fazla tartışıyoruz. Bazılarımız bu durumu "Başımıza bunlar da mı gelecekti, nerede o eski güzel laik günler?" diye hayıflanarak karşılasa da, aslında sağlıklı bir durum bu. Sağlıksız olan, önceki durumdu. Yani, dinin, ortada gözükmemesi ve lafı açılmaması gereken sakıncalı bir konu zannedildiği devirlerin vaziyetiydi.

Yeni durumdan rahatsız olan "endişeli modern"lerin bir kısmının bazen önyargılarla, hatta "siyasi ajanda"larla motive oldukları ise malûm. Şerif Mardin hocadan yalan yanlış kaptıkları "mahalle baskısı" kavramını ne kadar operasyonel kullandıkları, ortada. Her dindarlık tezahüründe ve seküler hayat eleştirisinde bir "İslamcı dikta" tehlikesi gören bu bağnaz laik koroya itibar etmek için çok saf olmak lazım.

Ancak tüm bunlar, son dönemde "muhafazakâr" terimiyle de ifade edilir hâle gelen geleneksel dindar kesimlerin hiç eleştiriye ihtiyaç duymadığı, "muhafazakâr mahalle"de hiçbir baskıcı zihniyet sorunu olmadığı anlamına gelmiyor.

Var olan sorunlar karşısında, "Karşı tarafın eline koz vermeyelim." diye suskun kalmak da hiçbir doğru ilkeye oturmuyor.

O nedenle şunu söyleyeyim: Konu "din özgürlüğü" (mesela başörtü hürriyeti) olduğunda özgürlük kavramına büyük değer atfeden geleneksel dindarların, "dinden özgürlük" kavramına da alışmaya başlaması gerek.

Bu ikincisinden kasıt, dinin sınırlarını çiğneyen (ya da alışılmış dindarlık kalıplarının dışında kalan) davranışlara da özgürlük tanımak.

Örneğin içinde "sıcak şarap ikramı" yapılan bir resim sergisi ya da Noel babalı bir "yılbaşı kutlaması" karşısında, "Nasıl olur Müslüman memleketimizde böyle Frenkmeşrep şeyler?" diye kızmamak.

Kuşkusuz hiç kimsenin hiçbir şeyi tasvip etme, doğru bulma zorunluluğu yok. Ama tasvip etmemek başka, hayat hakkı tanımamak bambaşka.

Din dışı (yahut gelenek dışı) yaşam biçimlerine ise hayat hakkı tanımanız gerekiyor; çünkü bu öncelikle "bir arada yaşama"nın rasyonel bir kuralı. Ve "Başını örtenler yüzünden milletimiz karanlığa sürükleniyor." diyen bir laikçi bunu ne kadar çiğniyorsa, "İçki içenler yüzünden milletimizin ahlakı bozuluyor." diyen bir muhafazakâr da o kadar çiğniyor.

Her iki zihniyette de yekpare bir bütün sayılan "milletimiz"in nasıl olması gerektiğine dair bir şablon var; otoriter bir biçimde bireylere empoze edilen bir şablon.

Muhafazakârların böylesi bir şablonu empoze etmekten kaçınmaları ise sadece "bir arada yaşama" açısından değil, dinin özü olan "samimiyet"i koruma açısından da gerekli.

Çünkü dinin empoze edildiği toplumlarda, "dindar görünmek" bir zorunluluk hâline geliyor ve bu da sadece "ikiyüzlülük" yaratıyor.

Her ikisinde de "din polisi" bulunan İran ve Suudi Arabistan bunun hem en uç hem de en ibret verici örnekleri. Bu baskıcı ortamdan bunalan nice Farisi ya da Arap birey, dışta dini bütün gözükse de, içten içe dine tepkili hâle geliyor. İnsan tabiatının baskıya karşı gösterdiği doğal refleks, dinî hedef almaya başlıyor.

Onun için özgürlüğü dindarlığın doğal zemini olarak görmek, o olmadan gerçek iman ve ahlak olamayacağını bilmek gerek.

Mesele, şöyle de özetlenebilir:

Dinî hayat, "milletimizin millî ve manevi değerleri" adı altında herkese empoze edilemez.

Din, ancak "teklif" ve "tebliğ" edilir. İsteyen benimser isteyen benimsemez. İsteyen de kendi bildiği gibi ya da yapabildiği kadar benimser.

Sonuçta herkesin hesabı sadece Allah'a aittir.

Ermeni Töresi ve 'İslamsız Dünya'

Hafta sonu manşetlere düşen "töre cinayeti" çok trajikti: Ermeni bir kız Müslüman bir genci sevmiş, evlenmişler, ancak düğünden sadece 10 gün sonra acımasızca katledilmişlerdi.

Cinayeti itiraf eden ağabey, sebebin "cemaat bağnazlığı" olduğunu bağırıyordu adeta. Hıristiyan aile, Müslüman oğlana kız

vermek istememişti. Genç kızın isyankârlığı kabul edilemezdi. Sonuçta onların da bir "töresi" vardı...

Aslında eminim ki başka hemen herkes gibi Ermeni cemaati de bu korkunç olaya çok üzülmüştür. Hem onlara hem de öldürülen damadın ailesi ve çevresine başsağlığı diliyor, üzüntülerini paylaşıyorum.

Ancak işin bu insanı boyutu ne kadar acıysa, sosyolojik boyutu da o kadar öğretici. Özellikle de, son dönemde Batı'da sanılanın aksine, "cemaat bağnazlığı"nın Müslümanlara has bir sorun olmadığını göstermesi açısından.

Batı'da böyle bir algı var, çünkü kadına baskı, töre cinayetleri ya da "din değiştirenin cezalandırılması" gibi bazı vahim tabloları Batılılar hep Müslümanlarda görüyor. Buradan yola çıkarak da, tüm bu sorunları İslam'a mâl ediyor, giderek "İslamofobik" olup çıkıyorlar.

Aynı kafa, Türkiye'deki laikçilere de hâkim. Onlara göre de sorun, İslam dünyasının ve Türkiye'nin yeterince sekülerleşmiş, yani dinden kopmuş olmaması. Çünkü sanıyorlar ki, insanlar ne kadar sekülerleşirse o kadar "birey" olur. Seküler Türkler'in "Ulu Önder"e, seküler Kürtler'in de "Önderlik"e kulluk etme noktasına gelebildiğini pek fark etmiyor, buradan bir ders çıkarmıyorlar.

Oysa tüm bu örneklerin işaret ettiği önemli bir ders var: Bireylerin iradesini tanımayan, onları baskıyla veya "töre cinayetleri" gibi cezalarla yola getirmeye çalışan "ataerkil" zihniyetin, İslamiyet'le veya bir başka dinle doğrudan ilgisi yok. Ama hem Müslümanlar hem de başkaları (örneğin Ermeniler), Ortadoğu coğrafyasında çok yerleşik olan bu zihniyetin etkisi altında kalabiliyor.

Bu nüanslar başta dediğim gibi bugün Batı'da pek görülmüyor, bu yüzden de İslam karşıtı ön yargılar güçleniyor. Bu gidişata karşı çıkan entelektüellerden biri ise, bizde "CIA ajanı" diye bilgisizce damgalanan Graham Fuller. Fuller'in bu yılın başında

yayınlanan, geçtiğimiz günlerde de Türkçesi çıkan "A World Without Islam", yani "İslamsız Dünya" adlı kitabı, önemli bir katkı.

Fuller, bugün bazı Amerikalıların "İslam olmasa dünya ne iyi olurdu?" diye hayıflandığını anlatıyor ve cevaben şöyle diyor: "İslam olmasaydı da Ortadoğu'daki sorunların hemen hepsi aynen var olurdu."

Örneğin Fuller'e göre "İslami radikalizm" veya "İslamcı terör" denen olgunun kaynağı, Ortadoğu halklarının Batı emperyalizmine veya İsrail işgaline karşı tepkisi. "Filistinliler hangi dinden olsalar savaşacaklardı İsrail ile." diyor.

Kültürel düzeyde ise Fuller, Müslümanlar ile Doğu Hristiyanları arasındaki benzerliklerin altını çiziyor. Modern Batı'nın "bireyi önceleyen kültürü"nün, sadece Müslümanlar değil Ortadoğulu Hıristiyanlar tarafından da paylaşılmadığını, ataerkilliğin onlarda da güçlü olduğunu hatırlatıyor.

Geçen hafta yaşadığımız "Ermeni töre cinayeti" ise, galiba bunun acı bir örneği...

Ve bence bu kıssadan çıkan iki önemli hisse var.

Birincisi, İslamofoblara ve laikçilere: İslamiyet'e atfettikleri sorunların kaynağı, aslında çoğunlukla başka yerde. Hatta kısmen kendilerinde.

İkinci hisse ise, muhafazakâr Müslümanlara: "İslam'ı muhafaza ediyoruz." diye korudukları bazı gelenekler ve zihniyetler, aslında İslami değil, sadece "doğulu" olabilir.

Oysa "doğululuk", Müslümanlık değildir.

Palyaçolu Kur'an Kursu Üzerine Düşünceler

Geçen pazartesi günü *Radikal* gazetesinde ilginç bir hikâye vardı: Palyaçolu Kur'an kursu. "Promosyonlu dindarlık!"

başlığıyla verilen habere göre, İstanbul Yenibosna'da yer alan Kuba Camisi'ndeki "Yaz Kuran Kursu"nun açılışında görevlendirilen bir palyaço, çocuklara dondurma dağıtmıştı. "Eli sopalı hocalarla anılan Kuran kursları kabuk değiştiriyor." diye yazıyordu *Radikal*: "Kurslar çocukları çekmek için dondurma ve palyaço kullanıyor."

Bu olay, Türkiye'de son birkaç on yıl içinde gördüğümüz diğer "dinde modernleşme" örneklerinin yanına eklenebilir; tesettür defileleri veya kadınların ön safta durduğu cenaze namazları gibi. Tüm bunlarda, alışılagelmiş, hatta "1400 yıldır" devam eden klasik dindarlık kalıplarından farklı, modern unsurlar çıkıyor karşımıza.

Peki, bunları nasıl yorumlamak gerek?

Türkiye'deki iki farklı bakış açısının bu soruya tümüyle farklı iki cevap vereceğini tahmin ediyorum. Birincisi, muhtemelen, İslami geleneğin içine bu gibi modern ve dahası "Batı kaynaklı" unsurların girmesinden rahatsız olacaktır. Öyle ya, İslam tarihinin neresinde görülmüştür bir "palyaço"nun Kuran kursu açtığı? Bu gibi "bid'atler", dinin sulandırılması, içinin boşaltılması anlamına gelmektedir ve tehlikelidir.

İkinci bakış açısına göre ise, palyaçolu Kur'an kursu, ülkemizde irticanın kol gezmekte olduğunun resmidir. "Dinciler", Cumhuriyet çocuklarının körpecik dimağlarına sızabilmek için sürekli yeni yollar bulmaktadırlar. Öyle ki laiklik elden gitmek üzeredir ve "ilericiler" aymazlığı bırakıp Türk Aydınlanması'nı tamamlamak için atağa geçmelidirler. (Mesela, Sayın Baykal'ın, tek fonksiyonu "laiklik bekçiliği" olan partisinin kollarına atılmalıdırlar.)

Ben, doğru cevabın bu iki ucun ortasında bir yerlerde olduğunu düşünüyorum: Palyaçolu Kur'an kursunun temsil ettiği "dinde modernleşme" ne din ne de laiklik için bir tehlikedir. Aksine, her ikisi için de iyidir.

Karşımızdaki sosyal olgu, dinî geleneklerin form (yani şekil) değiştirmesidir. İslam'ın geçmiş asırlar içinde oluşmuş medrese tecrübesi ve onun minyatür bir uzantısı olan klasik Kuran kursu; uydu televizyonu ve internetle iç içe yaşayan bir kuşağa cazip gelmediği için ortaya çıkmaktadır "Palyaçolu promosyon." Bu bir modernleşmedir; ama dine rağmen değil, dinle birlikte modernleşmedir. Ve tam da ülkemize gereken şeydir.

Bunu "laikliğe tehdit" sayanlar, gereksiz evham içindedirler; çünkü "palyaço" ve "defile"den hoşlanan insanlar "İran olmak" istemezler. Dine tehdit sayanlar ise, görememektedirler ki, dinin 21. yüzyıl insanına seslenebilmesi için modernleşmesi gereklidir. Ve din için asıl tehdit, onu zaman içinde dondurmaktır.

Bunlar, *Radikal*'in haberindeki "palyaço" kısmıyla ilgili. İşin bir de "promosyon" kısmı var ki, o da önemli.

Haberdeki ünlem işaretinden bile anlaşılıyor ki, "promosyonlu dindarlık" biz Türklere garip geliyor; çünkü bizim alışkanlıklarımız, dinin "özel sektör" eliyle ve dolayısıyla girişimci bir ruhla sunulmasını değil; devlet eliyle yönetilmesi ve sübvanse edilmesini öngörüyor.

Oysa modern dünyaya baktığımızda, devlet sübvansiyonuna değil de "özel sektör" promosyonuna dayalı dindarlığın daha başarılı ve canlı olduğunu görüyoruz.

Bu gerçeğin altını çizenlerden biri, Baylor Üniversitesi'nde sosyal bilimler profesörü olan Rodney Stark'tır. Stark, Avrupa'nın, özellikle de kıtanın kuzeyinin neden aşırı derece sekülerleştiği, ABD'nin ise niçin çok daha dindar olduğu sorusunu incelerken, diğer tarihî ve sosyal nedenlerin yanında, din-devlet ilişkisinin farklılığını vurgular. Danimarka, Norveç, İsveç, İzlanda gibi ateizmin son derece yaygın olduğu, kiliseye gitme oranlarının çok düştüğü ülkelerin hepsinde, birer "devlet kilisesi" vardır. Stark, devlet tarafından yönetilen bu resmi kiliselerin hepsinde, bizim "memur

zihniyeti" diyebileceğimiz bir atalet, cansızlık ve ruhsuzluk olduğunu, bunun da toplumun dinden uzaklaşmasını hızlandırdığını anlatır.

Öte yandan devletten hiçbir destek almayan, dolayısıyla yaşamak için kendilerine cemaat bulmak zorunda olan Amerikan kiliseleri, "memur" değil "girişimci" zihniyetiyle hareket etmekte, kitleleri cezbetmek için çarpıcı, etkileyici, kimi zaman da eğlenceli "promosyonlar" yürütmektedirler. Sübvanse edilmeyen din, edilene göre çok daha başarılı olmaktadır...

Bundan, laikliğin bizzat din için iyi bir ilke olduğu sonucu da çıkar elbette. Ama kuşkusuz laikliğin "din karşıtlığı" olarak anlaşılmaması; sadece devleti dinden değil, aynı zamanda dini de devletten koruyan bir ilke olarak görülmesi şartıyla...

Bir 'Zihin Durdurucu' Olarak 'Ilımlı İslam'

Frenkçe'de "mind stopper" diye bir laf var. Türkçe'ye çevirirsek "zihin durdurucu" demek. Kasıt, insanın zihnini çalıştırıp yeni fikirlere ulaşmasına engel olan, ona "Bu noktadan fazlasını düşünme, orada dur." diyen duvarlar. Ne kadar çok zihin durdurucunuz varsa, o kadar çok hapsediyorsunuz aklınızı.

Türkiye'de en bol zihin durdurucu, kanımca koyu Kemalistlerde var. Sadece "Atatürk ilke ve devrimlerini" temel alan bir zihniyet inşa etmiş durumdalar ve bunun dışında kalan her türlü siyasi ve felsefi anlayışı peşinen reddediyorlar. "Atatürk kendi devrinde öyle düşündü, ama sonra dünya çok değişti." gibi "tarihselci" bir yoruma dahi açık değiller. Aksine, bugünün sorularına cevap bulmak için dönüp dönüp 1930'lara bakıyorlar.

Kemalist zihin durdurucular, yeni fikirleri sadece reddetmekle kalmıyor, suçluyor da. Yani farklı düşünenler sadece "yanlış

yolda" değil, aynı zamanda "kötü niyetli". Hepsi ya hain, ya satılmış. Ya "Sorosçu", ya "CIAci", yahut da "ılımlı İslamcı"...

İşin tuhaf tarafı, bu son öcünün, yani "ılımlı İslam"ın, siyasi yelpazenin tam aksi tarafında, yani İslami/muhafazakâr kesimde de pek bir tutması.

Batı dünyasının sert, saldırgan hatta terörist Müslümanlar görmektense ılımlı, uzlaşmacı ve barışçı tipler görmeyi tercih edeceğine kuşku yok. (Bizim "Haçlı zihniyeti"ne sahip Hristiyanlar yahut işgalci Siyonist Yahudiler yerine, bunların daha "ılımlı" versiyonlarını görmeyi tercih edeceğimiz gibi.)

Ama Batı'nın ne düşündüğü ve ne yaptığı ayrı bir sorun, Müslüman dünyanın ihtiyaç duyduğu "tecdid" (yani yenilenme) apayrı.

Bu yenilenme ihtiyacını reddedebilir miyiz? Bugün İslam dünyasında dev sorunlar yok mu? Bunların bir kısmı sömürgecilikten ve dikta rejimlerinden, ama diğer kısmı da zamanla dinin içine girmiş geleneklerden yahut Ortaçağ şartlarına göre yapılmış dinî yorumların aynen korunmasından kaynaklanmıyor mu?

Bakın, bir örnek vereyim: Klasik Sünni fıkhında "Ben Müslümanlıktan çıktım, başka dine geçtim." diyene idam cezası verilir. Kur'an'da hiç bir dayanağı olmayan bu uygulama, aslında ilk dönemin siyasi şartlarının ürünüdür. Müslümanlıktan çıkmak, "savaşta düşmana katılmak" anlamına geldiği için, olay "siyasi isyan" gibi değerlendirilmiştir.

Peki "din özgürlüğü"nü tanıyan modern dünyada aynı anlayış sürdürülebilir mi?

Sürdürenler var. Dört sene önce Afganistan'da Abdurrahman adlı bir adama Hristiyan olduğu için idam cezası verdiler. İnfazdan evvel Batı dünyası ayağa kalktı, Afgan hükümeti cezayı rafa kaldırdı, adam da apar topar İtalya'ya kaçıp canını kurtardı.

Ne diyelim şimdi biz bu durumda? "Emperyalist Batı'nın

ılımlı İslam dayatmasına boyun eğmeyeceğiz." diye dinden dönenin idamını mı savunalım? İslam'ın "girmesi serbest, çıkması yasak" bir din olduğunu mu ilan edelim?

O zaman sormazlar mı adama, "Hıristiyanlar da Avrupa'da İslam'a geçenleri öldürsün öyleyse, kabul ediyor musunuz?" diye.

Ya da "Aman aman, bu mevzuları hiç açmayalım, ne gerek var ortalığı bulandırmaya?" mı diyelim? ("Mardin Konferansı"ndan sonra buna çıkan şeyler söylendi.)

Oysa ortalık zaten "bulanık". Sizin açmak istemediğiniz netameli konular dünyada medya manşetlerinden ve konferans gündemlerinden düşmüyor ki. Belki siz görmüyorsunuz, bakmadığınız için.

Uzun lafı kısası, bu "ılımlı İslam" paranoyası, Müslümanlar arasında yeni fikirlere izin vermeyen, bunları dile getirenleri de "satılmışlık"la suçlayan bir "zihin durdurucu"ya dönüşmüş durumda.

Ve bunu yapanlar, aslında "Batı karşıtlığı" üzerinden Batı'ya göre konumlanmış durumdalar ki, bu "bağımlılık" hâlinin hiç farkında değiller...

Bir Zihin Durdurucu Olarak 'Ilımlı İslam' (II)

İslam hukuku alanında büyük bir otorite olan Prof. Dr. Hayrettin Karaman, *Yeni Şafak*'taki köşesinde önemli konulara değiniyor. Son iki yazısında "recm", yani "taşlayarak idam" meselesine el attı. Kuran'ı Kerim'de bulunmayan, ancak hadisler aracılığıyla İslam hukukunun bir parçası hâline gelmiş olan bu ağır cezanın aslında "sabit" olmadığını, yani terk edilebileceğini savundu.

"Ne gerek var böyle tartışmalara, Türkiye'de şeriat mı uygulanacak sanki?" diyebilirsiniz. Oysa recm meselesi, bizi değilse de, İslam dünyasını ve dahası tüm dünyayı ilgilendiriyor. İran'da

Sakine Aştiyani isimli kadına verilen recm cezası, küresel medyanın manşetlerinden aylarca inmedi. Sakine son anda kurtuldu, ama İslam'ın " barbar bir din" olduğu şeklindeki yanlış algı da milyonlarca insanın zihnine bir kez daha kazındı.

Hayrettin Karaman hoca da recm konusuna niçin girdiğini açıklarken işin bu yönüne değinerek şöyle yazmış:

> "İslam'da ne vardır, ne yoktur konusunda bir dizi yazı kaleme almıştım. Maksadım İslam'ın temiz, güzel, nurlu yüzünü kirli, kara, çatık göstermek isteyenlerin ellerinden bazı fırsatları almaktı. Evet, maksadım yalnızca bu idi; modernizmin etkisinde kaldığım, onlara yaranmak, onlar tarafından beğenilmeyi istemek, bu etki altında İslam'ı çağa uyarlamak gibi bir maksadım yoktu."

Kanımca bu satırlarda hem Karaman Hoca'nın iyi niyeti okunuyor, hem de bu niyetin bazılarınca kötüye yorulduğu.

Bu ise, daha önce yazdığım "Bir zihin durdurucu olarak ılımlı İslam" başlıklı yazıdaki sorunu hatırlatıyor bana: Bazı tutucu Müslümanların "Batı'nın isteklerine boyun eğmeyeceğiz." diyerek, İslam dünyasında gerçekten var olan "yenilenme" (tecdid) ihtiyacının önüne set çekmeleri. Bu ihtiyacı görenleri de "tavizkârlık" ve hatta "satılmışlık"la suçlamaları...

Bunun o kadar çok örneği var ki... Mesela bizde pek bilinmeyen, ama Kuzey Afrika'da çok yaygın olan "kadın sünneti" diye korkunç bir adet var. 2006 yılında Kahire'de düzenlenen bir konferansta bir araya gelen fıkıh âlimleri bu sorunu ele alıyorlar. Çoğu, bunun İslam'da yeri bulunmadığı, bazı dini kaynaklara sonradan girmiş bir gelenek olduğu görüşünde.

Ama katılımcılardan biri, şiddetle karşı çıkıyor. "Bu konferans Batı'nın yeni bir oyunudur!" diye de suçluyor.

Neden "Batı'nın yeni bir oyunu?"

Kadın sünneti Batı medyasında da kınanıyor ya, ondan...

Bu kafaya göre, iyi Müslüman olmak istiyorsanız, Batılılar neyi eleştiriyorsa ona sahip çıkacak, ne diyorlarsa onun tersini yapacaksınız.

Böyle düşünenlerin farkında olmadığı nokta ise, tam da bu tepkisellik üzerinden kendilerini fena hâlde Batı'ya endekslenmiş olmaları. Çünkü "Batı ne derse doğrudur." demekle, "Batı ne derse yanlıştır." demek arasında, kullanılan "kıstas" açısından bir fark yok.

Bence her ikisi de komplekslere dayanan bu iki uç tutumu aşmak ve "İslam'ın çağımızdaki meseleleri nedir?" diye sakin kafayla düşünmek lazım.

Bugün dünya çapında ortaya çıkan "olumsuz İslam algısı" da bu meselelerden biridir. Tek görevleri "direniş" yahut "mücadele" olmayan, aksine "tebliğ ve temsil" sorumluluğu da taşıyan Müslümanların bunu dert etmesi ise, ilkesiz bir "yaranmacılık" değil, haklı bir hassasiyettir.

Bu hassasiyetin, dine sonradan girmiş bazı gelenekleri yahut kendi zamanı için geçerli olup da bugüne bakmayan bazı din yorumlarını sorgulatması da kötü bir şey değildir.

Aksine, merhum Mehmet Akif'in güzel ifadesiyle, "Kur'an'ı asrın idrakine söyletmenin" bir vesilesidir belki de...

Mardin Fetvası ve Müslüman Ulusalcılık

Geçen hafta sonu Mardin Artuklu Üniversitesi'nde düzenlenen İbn-i Teymiye Konferansı, oldukça geniş bir yelpazenin boy hedefi oluverdi. Konferansı "emperyalist İngiltere"nin organize ettiği ve amacının "işbirlikçi İslam" yaratmak olduğu yönünde sert eleştiriler yapıldı ve yapılıyor. Patenti asıl Kemalist ulusalcılara ait olan "Ilımlı İslam komplosu" tezleri de havada uçuşuyor.

Eğer yanılmıyorsam bu yorumları yapanların hiç biri Mardin'de değildi. Ama ben oradaydım ve konferansı baştan sona izledim.

Ve açıkça (ve İslami dille) söyleyeyim ki, söz konusu yorumcular biraz "su-i zan"da ve hatta belki "gıybet"te bulunuyor. Çünkü konferansta ne cihat kavramına ilişildi ne de Müslümanların "direnme hakkı" kötülendi. Hiçbir konuşmacı "Batı, Müslüman ülkeleri işgal edebilir." filan demediği gibi, aksine çoğu başta Filistin olmak üzere işgal altındaki Müslüman topraklarının kurtarılması çağrısında bulundu.

Ama asıl mesele, Hanbeli âlim İbn-i Teymiye tarafından yedi asır önce yapılan "Dar-ül Harb" (savaş yurdu) tanımının bugün ne anlama geldiğiydi. Çünkü başta Mısır'daki Tekfir vel-Hicre grubu olmak üzere bazı radikal akımlar, bu tanıma referans vererek, "Üzerinde şeriat uygulanmayan ülke Dar-ül İslam değildir, buradaki yönetimlerle cihat farzdır." diyor. Sonra da hem Müslüman ülkelerde hem de Batı'da teröre girişiyorlar.

Ayrıca belirteyim ki konferanstaki konuşmacılar İbn-i Teymiye'yi kınamadılar, aksine çoğu onu epey övdü. Sadece onun devri ile bugünkü şartların farklı olduğuna işaret ettiler. En dolu ve özlü tebliği da kanımca İSAM'dan Prof. Ahmet Özel verdi. İslam ulemasının Ortaçağ şartları içinde yaptığı "Dar-ül Harp/Dar-ül İslam" ayrımının, uluslararası hukuk ve insan haklarına dayalı bugünkü dünyayı açıklamadığını izah etti. Ebu Hanife'nin ve diğer bazı Hanefi âlimlerin görüşleriyle de bu yorumu destekledi.

Peki, bu makul sözler bizde niye bu kadar tepki çekti?

Çünkü açık söyleyeyim, bence Müslüman aydınların bir kısmında, seküler versiyonunu ulusalcılarda gördüğümüz türde bir paranoya, komploculuk ve reddiyecilik tavrı var.

Bu yüzden "İslam teröre cevaz vermez." gibi son derece makul bir lafa bile hemen karşı çıkıyorlar.

İlk dedikleri, "Ne yani, Müslümanlar işgale direnmesin mi?"

Oysa mesele "direnme" değil, bunun sokak ortasında bomba patlatıp masum insanları öldürerek yapılıp yapılmayacağı. Dahası "direnme" yerine (veya yanına) diplomasi, diyalog, uzlaşı gibi yolların aranıp aranmayacağı. (Bkz: Hudeybiye.)

İkinci dedikleri, "Terörü zaten Batı üretiyor, El Kaide'yi onlar yarattı."

Oysa Batı'nın günahları saymakla bitmese de, İslam dünyasının içinden tedhiş hareketlerinin çıkması için komplolar şart değil ki. Aynen bugünün radikalleri gibi her farklı düşüneni "tekfir" edip öldüren Hariciler nerden çıkmıştı sanki? Yedinci yüzyılda CIA mi vardı?

Üçüncü dedikleri de, "Niye Batı'ya bir şeyler izah etmek zorundasınız?"

İstanbul'da oturup böyle sormak kolay. Gidin de (Mardin konferansını organize eden Müslümanlar gibi) Londra'da yaşayın bakalım. Şehrin ortasında otobüs patlıyor, patlatan adamlar "Allah için yaptım." diyor, İngiliz toplumu da hâliyle "Bu iş neyin nesidir?" diye soruyor. Müslümanların Avrupa'dan sürülmesini savunan faşist partiler güçleniyor, İsviçre'de minareler yasaklanıyor. Bu durum karşısında Batı'daki Müslümanların "Bu şiddet dinimize uymaz, uydurmaya çalışanlar da yanılıyor." demesinden daha doğal ne olabilir?

Başka ne desinler? "Mücahit kardeşlerimize helal olsun, iyi çalışıyor, çoluk çocuk ayırmadan küffarı biçiyor." mu desinler?

Siz öyle mi diyorsunuz?

Allah Kimin Yanında?

Geçen cumartesiden bu yana dünya Saddam Hüseyin'in idam görüntülerini konuşuyor. Yapılan yorumlar genelde akl-ı selimde

birleşiyor: Evet, bu görüntüler rahatsız edici. Eli kanlı bir despot olmasına rağmen Saddam'ın taciz edilerek asılması, bunun bir "Şii intikamı" görüntüsü çizmesi yanlış. Bu olay, muhtemelen, Irak'taki iç savaşı daha da körükleyecek.

Bütün bunlar doğru. Ancak benim dikkatime başka bir şey takıldı: Hem Saddam'ın hem de onun cellatlarının Kelime-i Şahadet getirmeleri. Birbirinden öldüresiye nefret eden bu iki "ekol"ün aynı Allah'a ve peygambere bağlılık yemini etmeleri... Acaba bunu dinî bir perspektiften nasıl açıklamak gerek?

Kuşkusuz Saddam'ın aslında pek iyi bir Müslüman olmadığı, hiç de İslami bir hayat sürmediği söylenebilir. Ama sadece onun değil, ondan çok daha dindar olan kimi Iraklı Sünni milislerin de dilinde İslami kavramlar var. Bu milislerle savaş hâlindeki Şii gruplar da yine İslami kavramlarla hareket ediyor. Birbirinin camisini bombalayan, çoluk çocuğunu ateşe veren bu "cihatçılar"ın ağzından aynı Allah adına atılan sloganlar düşmüyor.

Belli ki hepsi savaşırken "Allah bizle beraber." diye düşünüyor. Sadece Irak'ta değil, Hicret'in daha 36. senesinde Hz. Ali ile Hz. Aişe'yi karşı karşı getiren Cemel Savaşı'ndan bu yana, Müslüman dünyanın 1400 yıllık geçmişindeki iç savaşların hemen hepsinde tarafların her biri "Allah bizle beraber." diyor. Kimileri bunu inanmaksızın, salt meşruiyet kazanmak ve taraftarlarına moral vermek için söylüyor kuşkusuz. Ama çoğu Müslüman da buna samimi olarak inanıyor.

Peki, ama bu "ilahî destek" iddialarının hangisi doğru? Allah gerçekten kimin yanında? Bunu nasıl bileceğiz?

Bence bu sorunun tek bir doğru cevabı vardır: Bilemeyiz. "Din savaşları"nın önünü de, ancak Allah'ın kimin yanında olduğunu bilemeyeceğimizi kabul ettiğimizde keseriz.

Nasıl bilebiliriz ki? Bir din yorumunun diğerinden daha doğru olduğunu bize söyleyen tek şey, içinde yetiştiğimiz çevre veya

bireysel akıl ve vicdanımızdır. Bunları kesin bir doğru olarak ilan eden insan, insani bilgiyi mutlaklaştırmış olur ki, bu, dinin özündeki “En doğrusunu Allah bilir.” ilkesine tamamen aykırıdır. Zaten Kuran’da insanlar arasındaki ayrılıkların çözümünün “bu dünya”da mümkün olmadığı defalarca vurgulanır. Allah açıkça şöyle der: “Dönüşünüz yalnızca Banadır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda Ben hükmedeceğim.” (3/55)

Bugün İslam dünyasının bu ilahî ilkeye dayalı bir “dinî çoğulculuk” prensibine acilen ihtiyacı var. Dinî doğrunun tekelinin kimsede olmadığının, hiç kimsenin “Allah benim tarafımda.” diyerek mücadele yürütmemesi gerektiğinin kabulü gerekiyor. Farklı dinî mezhep ve cemaatlerin, “mutlak doğruluk” iddiasında bulunmaksızın, tarafsız bir siyasi düzende yaşamayı kabul etmesi şart.

Benzer bir tecrübeyi Batı dünyası da yaşadı. Ortaçağ sonundaki din savaşları, Avrupa’yı kan gölüne çevirmiş, İslam dünyasındaki iç çatışmaların çok daha ötesinde bir şiddet yaşanmıştı. 1618-48 arasındaki “Otuz Yıl Savaşları”nda birbirlerini boğazlayan Katolik ve Protestanlar, o kadar çok öldüler ki, sonunda mecburen oturup ünlü Westphalia Barışı’na imza attılar. Bu barışla birlikte, din özgürlüğü ve dinî çoğulculuk kavramlarının da temelleri atılmış oldu.

Gerçi Avrupalı güçler daha yüzyıllar boyunca birbirlerine “Tanrı adına” savaş açmayı sürdürdüler, hâlâ da öyle düşünen bazı Yahudi ve Hıristiyanlar var, ama Batı dindarlığında bugün dinî çoğulculuk perspektifi yaygın kabul görüyor.

Westphalia Barışı’nı yorumlayan tarihçiler, bunun aynı zamanda laiklik ilkesinin de çıkış noktası olduğunu belirtirler. Doğrudur. Ve zaten bu yüzden laiklik, sadece seküler insanlar için değil, dinler ve dindarlar için de iyidir. Çünkü, birbirinden farklı inançlara, mezheplere, cemaatlere bağlı insanların, nötr bir siyasi düzen içinde yaşamasını sağlayacak ilkedir. Bazı Müslüman aydınlar, böylesi bir “nötr düzen”in ilkelerini, Hz.

Muhammed'in Yahudiler ve putperestler ile imzaladığı "Medine Vesikası"nda da görüyorlar.

Ama laikliğin ikinci bir anlamı, daha doğrusu ikinci bir versiyonu daha var. Bu, Westphalia'dan çok daha sonra, felsefi materyalizmin doruğa çıktığı 19. yüzyıl Avrupası'nda ortaya çıkmış ve dinlere karşı tarafsız değil, düşmanca pozisyon almış bir ilke. İnsanlığın "aydınlanması"nın ancak dinî inançların ortadan kalkmasıyla mümkün olacağını savunan ve bu dogmatik inanç uğruna dini toplumdan kazımayı, dinî özgürlükleri yok etmeyi hedefleyen bir tür "alternatif din".

İşte İslam dünyasının bu iki farklı laiklikten ilkine ihtiyacı var. Ama korkarım ikincisinin örneklerini gördükçe -ki etrafa bakın, siz de görebilirsiniz- birincisinden de uzak duruyor.

Yani İslam, bir "lider dini" değil, "ilke dini"dir. Modern siyaset terminolojisiyle konuşursak, bu dinde "teokrasi" (yetkilerini Tanrı'dan alan yöneticilerin üstünlüğü) yoktur. "Nomokrasi" (yöneticileri hizaya getiren hukukun üstünlüğü) vardır.

Ancak ne yazık ki Dört Halife devrinden sonra "iktidarın gücü" giderek ağır bastı ve teokrasiye yakın bazı görüşler gelişti. Bunu da, "seçim" yerine "saltanat" sistemi kuran zalim Emevi sultanları başlattı. Daha önceki "raşid" halifeler kendilerini "Allah'ın elçisinin halifesi" diye tanımlamış iken, bunlar "Allah'ın halifesi" gibi çok daha iddialı (ve tümüyle haksız) bir sıfat yüklendiler. Zamanla ulemanın bir kısmı da "aman fitne fesat çıkmasın" niyetiyle siyasi otoriteye itaati kutsadı.

Aslında yaşanan şey, Ortadoğu'nun binlerce yıllık "ataerkil" (Frenkçe "patrimonyal") kültürünün İslam'ın içine sızmasıydı.

İşte bugün "'O' ne derse 'o'" gibi sloganlarla karşımıza çıkan zihniyet, söz konusu ataerkil zihniyettir. Bu "kesin itaat" anlayışının İslam'la alakası yoktur ve nitekim İslam referansı olmayan siyasi hareketlerde de ortaya çıkmaktadır; ülkücülerdeki

"başbuğ kültü"nde ve Kemalistlerdeki "ulu önder fetişizmi"nde görüldüğü gibi.

Murat Belge bu ikincisi hakkında geçen hafta Taraf'ta iyi bir yazı yazmıştı. ("'Epigon' olgusu", 16 Temmuz) Oradan öğrendim ki hoş bir Hasan Ali Yücel fıkrası varmış: Bir gün Atatürk, "Sıfır nedir?" diye sormuş, Hasan Ali "Sizin karşınızda ben." diye cevap vermiş.

Bu zihniyetin katı Kemalistleri nereye getirdiği ortada. 1930'ları aşamadılar.

"'O' ne derse 'o'" kafası da Milli Görüş'ü 1970'lere hapsediyor.

Ve bir de babadan oğula geçen "saltanat" sistemine...

Bediüzzaman'dan Bilgelikler

Bediüzzaman Said Nursi, benim büyük saygı duyduğum şahsiyetlerden biridir. Hiçbir zaman "Nur talebesi" olmadıysam da, onun büyük eseri olan Risale-i Nur'dan çok istifade ettim. Dahası "üstad"ın samimiyetine ve davasında gösterdiği azim ve cesarete de hep hayran oldum.

O nedenle de geçtiğimiz hafta sonu İstanbul'da düzenlenen Beşinci Ulusal Risale-i Nur Kongresi'ne zevkle katıldım. Bazıları "Nurcu" olan, diğerleri farklı ekollerden gelen katılımcılarla Bediüzzaman'ın bundan en az yarım asır önce yazdığı metinlerden seçme parçalar üzerinde tartıştık.

En dikkate değer bulduğum noktalardan biri, Nur risalelerindeki "hürriyet" vurgusu idi. Bu, aslında Bediüzzaman'ın Osmanlı'dan tevarüs ettiği bir değerdir. Tanzimat'tan itibaren giderek gelişen "hürriyetperverlik" (liberalizm), Namık Kemal gibi Genç Osmanlılar tarafından İslami temellerle savunulmuştu.

İkinci Meşrutiyet'te kurulan Ahrar Fırkası (Liberal Parti) da, o sıralar İstanbul'da bulunan meşrutiyetçi âlim Bediüzzaman'ın desteğini kazanmıştı.

Bu sebeple Bediüzzaman'ın yazılarında güçlü bir "hürriyet-i vicdan ve hürriyet-i fikir" müdafaasıyla karşılaşmamız sürpriz değil. Üstad, liberal siyasetin "birey haklarının üstünlüğü" ilkesini dahi savunarak şöyle diyor:

> "Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez... Cenab-ı Hakkın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz."

İktisadi alanda ise Bediüzzaman'ın "sosyalizm ve bolşevizm düsturlarına" karşı çıkması kayda değer. Lem'alar adlı eserinde "müsavat-ı hukuk"u (kanun önünde eşitliği) kesinlikle savunduğunu, ancak "müsavat-ı mutlak" (mutlak eşitlik) fikrinin insanoğlunun yaradılışına aykırı olduğunu anlatıyor. (Liberal iktisat teorisyeni Hayek de aynı şeyi söyler.) Üstad, insanlığın gelişmesinin "en mühim mayası ve zembereği" olarak da "müsabaka"ya, yani rekabete işaret ediyor.

Kendisi de Kürt olan Nursi'nin Kürt meselesine dair yazdıkları da enteresan. Tek Parti rejimini, "dinine samimi hürmetkâr Türklük milliyetine bütün bütün zıt bir surette, Frenklik manasında Türkçülük" yapmakla suçluyor. Ona göre bu rejimin, "Türklerin hakiki bir vatandaşı ve eskiden beri cihat arkadaşı olan Kürtlerin milliyetini kaldırıp onların dilini onlara unuttur(maya)" kalkmış olması da, zaten bu yüzden.

Buradan "Frenklik manasında Türkçülük" yapanlardan Kürt meselesinde bir hayır gelmeyeceği sonucu çıkabilir ki, bugünün CHP'sine şöyle bir bakmak, bu öngörüyü fazlasıyla doğruluyor.

Bediüzzaman'ın bir de 50'lerin sonlarında "İslamiyet'in bir kahramanı olan Adnan Menderes"e yazdığı bir mektup var ki,

içindeki bazı uyarılar bugüne de ışık tutabilir. "İslamiyet'in pek çok kanun-i esasisinden birisi"nin "birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mesul olamaz" hükmü olduğunu hatırlatarak şöyle diyor:

> "Hâlbuki şimdiki siyaset-i hazırada particilik taraftarlığıyla, bir caninin yüzünden pek çok masumların zararına rıza gösteriliyor... taraftarları veyahut akrabaları dahi şeni gıybetler (dedikodular) ve tezyifler (aşağılamalar) edilip... kin ve garaza ve mukabele-i bilmisile mecbur ediliyor."

Oysa, diyor, Bediüzzaman; "Madem Cenab-ı Hak bu tehlikeli zamanda bir kısım hakiki dindarların başa geçmesine yol açmış, Kur'an'ı Hakimin bu kanun-u esasisini kendilerine bir nokta-i istinad ve onlara garazkârlık edenlere karşı siper yapmak lazım geldiğini, zaman ihtar ediyor."

Evet, risalelerde pek çok hikmet, pek çok bilgelik var. Bize bunları hatırlatan Risale-i Nur Enstitüsü'ne tekrar teşekkür ediyorum.

Gayrimüslimlerin Özgürlüğü, Herkesin Özgürlüğü

Türkiye'deki gayrimüslim vatandaşların dinlerini diledikleri gibi yaşama konusunda büyük problemlerle karşılaştıkları, devlet baskısı ve kimi zaman da "devletçi kitle tepkisi"ne maruz kaldıkları bilinen bir gerçek. Ali Bulaç, bugünkü yazısında bu konuda şu önemli noktaları tespit etmiş:

> Genel nüfusa göre gayrimüsimlerin en az olduğu (72 milyon içinde yaklaşık bin 400 Rum, 65 bin Ermeni, 20 bin Yahudi) ve maalesef 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren en sıkıntılı yaşadıkları ülke Türkiye'dir. Şu "din ile demokrasiyi bağdaştıran model ülke" söyleminin ne Müslüman

> ahali ne gayrimüslimler bakımından tutulur, savunulur tarafı var. Heybeliada Ruhban Okulu'nun anlamsız bir biçimde kapalı tutulması, Fener Patrikhanesi'nin ekümenik vasfının inkâr edilip İstanbul'da bir ilçe kaymakamlığına bağlanması, cemaat vakıfları üzerindeki haksız yasaklar, hiçbir adalet temeli olmayan "mütekabiliyet" ilkesinden hareketle temel yurttaşlık haklarını kullanmada gayrimüslimlerin adeta cezalandırılması İslam dinine ve Osmanlı modeline ait statüler ve uygulamalar değildir. İslam dini bu tür yasaklar koymaz, tarihte de böyle yasaklar konmamıştır. Bu çerçevede artık gayrimüslimlerin diğer yurttaşlar gibi temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınması, atılması gereken önemli adımlardan biridir.

Kanımca Bulaç burada tümüyle haklı. Ve bundan çıkması gereken iki önemli sonuç var.

Birincisi, Türkiye'nin Müslüman kanaat önderlerinin, gayrimüslimlerin özgürlük taleplerinin yanında yer alması gerektiği. Bunun ne yazık ki her zaman böyle olmadığını, bazı Müslüman çevrelerin devletin otoriter uygulamalarını desteklediğini, hatta daha da fazlasını istediklerini biliyoruz. Kanımca, böyle yapmakla, hem İslam'ın temel ilkelerine aykırı hareket ediyor hem de Türkiye'nin Müslümanlarını da kısıtlayan yasakçı statükoyu desteklemiş oluyorlar. (Tabii, söz konusu yasakçı statüko, gayrimüslimleri bastırmak için, "Bunlar dış güçlerin ajanı, Bizans'ı yeniden kuracaklar, Türkiye'yi bölecekler, zaten ülkeyi parsel parsel satın alıyorlar." gibi paranoyalar üretiyor; bunların Müslümanları bastırmak için kullanılan "Şeriat getirecekler, hepimizi kesecekler." paranoyasından pek de farklı olmadığını düşünüyorum.)

Bulaç'ın yazısından çıkardığım ikinci sonuç ise, kendisinin, özellikle günümüz realitesi açısından, kısmen, "var olanı" değil de "olması gerekeni" tarif ettiği. Çünkü günümüzün İslam dünyası, din özgürlüğü açısından, İslam medeniyetinin geçmiş yüzyıllarına

kıyasla kötü bir durumda. Suudi Arabistan'da hiçbir kilise veya sinagog açılmasına izin verilmiyor; İslam dışında herhangi bir dinin savunulması kesinlikle yasak. Başka bazı İslam ülkelerinde de yerel Hıristiyanlara ve diğer gayrimüslimlere karşı baskılar ve saldırılar yaşanıyor. Bazen Batı'nın şu veya bu politikasına kızan Müslümanlar, bunun acısını yerel "gâvur"lardan çıkarmak gibi son derece haksız bir işe girişiyorlar. Papa XVI. Benedict'e kızanların gidip de Batı Şeria'da kilise yakmaları veya Somali'de rahibe öldürmeleri örneğinde olduğu gibi. Bu gibi vahim olaylar, gayrimüslim dünyada, özellikle de Batı'da, İslam'ın baskıcı, hoşgörüsüz, totaliter bir din olduğu kanaatinin yayılmasına yol açıyor.

Batı'ya Endekslenmek

Bu problemi yazılarımda zaman zaman belirtiyorum. Gelen bazı yorumlarda "Kendimizi Batı'ya beğendirmek zorunda değiliz." gibi itirazlar oluyor. Bu, "Başkasının ne düşündüğü hiç umurumuzda değil." yaklaşımının, ilk başta "ilkeli" gibi dursa da, aslında yanlış olduğu kanısındayım.

Öncelikle şunu belirtmek gerek: İslam ülkelerindeki din özgürlüğü eksikliğini, Batı'nın değerlerine aykırı olduğu için değil, İslam'ın değerlerine aykırı olduğu için eleştiriyoruz. Aynı eleştiriyi Batılılar da getiriyor diye susmak, Batı'ya ters yönden endeksli olmak anlamına gelir. ("Batı ne derse doğrudur." demekle, "Batı ne derse yanlıştır." demek arasında ortak bir yön vardır: Her ikisi de "kendini Batı'ya göre konumlama"nın sonucudur.)

Dahası, Batı'nın ve genel olarak gayrimüslim dünyanın İslam hakkında ne düşündüğü, Müslümanları ilgilendirmelidir. Çünkü Müslümanlık, Müslüman doğmuş olanların malı değildir. "Ben Müslüman'ım." diye ortaya çıkan insan bu dini sadece yaşamakla değil, aynı zamanda temsil etmekle de yükümlüdür. "Başkasının ne düşündüğü bizi ilgilendirmez." yaklaşımının, ilk

bakışta "mertlik" gibi dursa da, aslında "kibir" ve "kompleks" gibi problemlerle ilişkili olmasından kuşkulanmamak elde değil.

Öte yandan İslam dünyasının problemlerini tartışmak "Batı'ya koz vermek" anlamına da gelmiyor; aksine bunları tartışmamanın öyle bir sonucu olması kuvvetle muhtemel. Öz eleştiri Batı dünyasında saygı duyulan bir özellik ve zaten orada kıyasıya eleştirilmeyen hiçbir kurum yok gibi. Aynısının İslam dünyasında da olduğunun görülmesi, İslam'ı kötü göstermek bir yana, "İslam medeniyeti ilkel, baskıcı ve kapalıdır." diyenlerin argümanını çürütecektir. Dahası, "İslam dünyası özgürlük üretemiyor, girip biz üretelim." diyenlerin önünü kesecektir.

Özgürlükten Korkuyor muyuz?

Meselenin içinde bir başka soru daha var: Acaba Müslümanlar, İslami olmayan fikirlere ve yaşam biçimlerine özgürlük vermeyi ne kadar istiyor? Bu özgürlüğü verdiklerinde "dinin elden gideceğinden" endişe ediyorlar mı? Görünen o ki, "Memleketimizde misyonerler cirit atıyor, çocuklarımız Hristiyanlaşacak, devletimiz uyuyor mu?" diyen Müslümanlar bu endişeden muzdaripler.

Buna karşı da bir iki şey söyleyeyim. Birincisi, Müslümanların herkesi Müslüman yapmak veya öyle tutmak gibi bir sorumluluğu yoktur. Aksine, bu konuda baskıcı bir ısrar, Kuran'ın verdiği ilkelere aykırıdır. Bir ayette "Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Allah, dilediğini hidayete erdirir." (Kasas Suresi, 56) denir. Bir başka ayette ise kanımca din özgürlüğü açısından çok kritik olan şu gerçek hatırlatılır:

> "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin tümü, topluca iman ederdi. Öyleyse, onlar mü'min oluncaya kadar insanları sen mi zorlayacaksın?" (Yunus Suresi, 99)

Öte yandan özgürlük karşısında İslam'ın zayıflayacağını ve Müslümanların din değiştireceğini varsaymak, "diğer dinler İslam'dan daha cazip" demek anlamına gelir ki, bunun üzerine de düşünmek gerekir. Bir Müslümanın "Diğer dinlerin kaynakları ve ilkeleri bizimkinden daha iyi." demesi sanırım söz konusu olmaz; çünkü o zaman Müslüman olarak yaşamaya devam etmesinin fazla bir anlamı kalmaz. Belki "Diğer dinler bizimkinden daha iyi temsil ediliyor ve sunuluyor." denebilir. Zaten kanımca bugün karşımızdaki problem de bu.

Bu probleme karşı ise "diğer dinlerin özgürlüğünü kısmak" gibi otoriter bir yönteme başvurmak yerine, "O zaman biz de dinimizi iyi temsil edelim ve sunalım." demek gerek. Bu da tabii büyük bir zihinsel bir çaba, kapsamlı bir yenilenme, hatta Mehmet Akif'in ünlü deyişiyle "asrın idrakine" hitap edecek yeni bir Müslüman kültür inşa etmeyi gerektiriyor. Bu başarılırsa özgürlük İslam için bir tehdit değil, aksine bir fırsat olur. Zaten bugün bile öyle.

Özetle, kanımca bugün gerek Türkiye içinde gerekse küresel düzeyde Müslümanların savunması gereken önemli ilkelerden biri özgürlük olmalı: Gayrimüslimler için özgürlük, Müslümanlar için özgürlük, herkes için özgürlük... Ve özgürlükten sadece Gerçek'i gizleyenler korkmalı, onu savunanlar değil...

Önce Vatan mı, Önce Adalet mi?

Geçen haftanın tuhaf işlerinden biri "İstanbul'un Kurtuluş Günü etkinlikleri çerçevesinde" bazı camilere asılan tuhaf mahyalardı. Minareler arasında birden bire "ne mutlu Türküm diyene", "millî birlik esastır", "ordumuza şükran borçluyuz", ve "önce vatan" gibi laflar beliriverdi. Akabinde, bunun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın değil de, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün marifeti olduğunu da öğrendik.

Bu mahyaları çoğu yorumcu gibi benim de yanlış bulmamın sebebi, klasik deyimle tam bir "dini siyasete alet etme" örneği olmaları. Zaten ne garip memlekettir şu bizimkisi ki, din özgürlüğünü savunanları "dini siyasete alet ediyorsunuz" diye suçlayan ve susturan devletlûlar, kendi resmi ideolojilerini din üzerinden topluma empoze etmekte hiç bir sakınca görmez. Bir mahyalara el atmadıkları kalmıştı, sonunda onu da akıl etmişler.

Aslında pek çok insanın "Canım ne varmış bunda, millî değerlerimizi camilerde ifadenin ne zararı var?" diyeceğine eminim. Buna karşı iki şey söyleyeyim. Birincisi, bir siyasi sloganın gerçekten "millî" olanı (yani tüm milletçe benimseneni) dahi camiye yakışmaz. Çünkü camiler sadece bir millete değil, tüm insanlığa hitap eden evrensel bir ilahî mesajın ifade bulduğu kutsal mekânlardır.

İkincisi, söz konusu sloganlar "millî" dahi değil, düpedüz ideolojik. Atatürk'ün, zamanında tüm toplumu birleştirme niyetiyle söylediği "ne mutlu Türküm diyene" sözü bile, bugün ne yazık ki Kürt kimliğini tanımamayı veya bastırmayı savunan çevrelerin sloganı hâline gelmiş durumda. İstedikleri kadar, "Bunun etnik anlamı yoktur, sadece vatandaşlık bağını ifade eder." deyip dursunlar. Ortada "Bulgaristan Türkleri," "Yunanistan Türkleri," daha nice "soydaşımız" ve hatta "Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası" var iken ve 80 yıllık asimilasyon politikasının yaraları ortadayken, Kürtleri ikna etmeleri pek mümkün değil. Benim söz konusu sloganlar içinde en yanlış ve bir camiye en yakışmaz bulduğum ise şu "önce vatan" lafı.

Bir düşünelim, buna inanan bir insan nasıl davranır. Diyelim ki o her şeyin üzerinde tuttuğu vatanın orduları, başka bir ülkeyi işgal etti ve halkına zulmediyor. Veya diyelim ki bu vatan üzerinde oranın "yüksek menfaatleri" için birtakım insanların malları gasp ediliyor. Yahut masumlar hapse atılıyor,

mahkûmlara işkence yapılıyor, dinî kurumlara (camiye, kiliseye, sinagoga vs.) baskı uygulanıyor.

Eğer "önce vatan" diyorsanız ve bu zulümlerin "vatan için" lazım geldiğine inanıyorsanız, bunlara ses çıkarmaz, hatta belki alkış tutarsınız. Çünkü "vatan"dan daha yüksek bir değeriniz yoktur.

Ama bakın, Kur'an-ı Kerim Müslümanlara en yüksek değer olarak adaleti gösterir, aidiyet bağlarını bunun üstüne çıkarmamaları için de onları uyarır:

> "Ey iman edenler, kendiniz, anne-babanız ve yakınlarınız aleyhine bile olsa, Allah için şahitler olarak adaleti ayakta tutun." (Nisa Suresi, 135)

İnsan elbette ailesini çok sevdiği gibi, yakınlarını, hemşehrilerini, milletini, vatanını ve devletini sevebilir. Bunda problem yoktur. Problem, bunların "en yüksek değer" hâline gelip adaletin önüne geçmesidir. (Hatta şunu da ekleyeyim: "Ümmet"i adaletin üzerine çıkarmak, dolayısıyla her yerde ve her şartta haklı haksız olduklarına bakmaksızın "Müslüman din kardeşlerimizi" peşinen desteklemek de yanlıştır.)

İşin en ironik (ve belki de "hikmetli") yanı ise şudur: Bir vatana en büyük fayda, "önce vatan" diyenlerden değil, "önce adalet" diyenlerden gelir. Çünkü ancak onların eliyle o vatanda adalet kurulur, hak ve özgürlükler korunur. Marifet, bu değerleri vatana feda etmek değil, o vatanı bunlarla yüceltmektir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Şeriat mı Demiştiniz?

▲

Beyaz Türk lügatindeki en kirli kelimelerden biri 'şeriat'tır. Adına 'kahrolsun' yürüyüşleri yapılır, karşısında durmak için askerî darbeye bile selam çakılır.

İyi de nedir tam olarak şeriat? Kadınları ezme, kafa-kol kesme, "barbar ve çağdışı rejimler kurma" tutkusu mu?

Şeriatı öyle anlayıp uygulayanların varlığı tartışılmaz. Tartışılması gereken, şeriatın sahiden ne olduğudur.

▼

Şeriat mı Demiştiniz?

Şeriata Övgü

ABD'nin önde gelen gazetesi *New York Times*, bundan iki ay kadar önce İslam hukuku hakkında çok uzun, kapsamlı ve önemli bir makale yayınladı. "Şeriat, Hukuk Devleti Anlamına mı Geliyor?" (Does Shariah Mean The Rule of Law?) başlıklı yazı, Harvard Üniversitesi'nden genç hukuk profesörü Noah Feldman'ın imzasını taşıyordu ve epey de "ezber bozucu"ydu.

Feldman, önce "ezber"e değiniyor ve şöyle diyordu: "Çoğumuz için 'şeriat' kelimesi, kesilen eller, taşlanan zaniler ve baskı altına alınan kadınlar gibi korkunç şeyleri çağrıştırıyor." Ama hemen ardından ekliyordu: "Oysaki İslam hukuku, tarihinin büyük bölümünde, aslında dünya üzerinde var olan en liberal ve hümanistik hukuk ilkelerini sunmuştur."

Feldman'ı bu yargıya ulaştıran analiz yöntemi, İslam hukukunu, geliştiği dönemin diğer hukuk sistemleri ile karşılaştırmaktı. "Şeriat"tan dehşete kapılan Batılılara şu hatırlatmayı yapıyordu:

> "Geleneksel İngiliz yasalarının 5 şilinden yüksek hırsızlıklar ve daha pek çok suç için idam cezasını öngördüğünü bugün kim hatırlıyor? Ya da işkencenin 18. yüzyıla dek çoğu Avrupa ülkesinde adli sistemin meşru bir unsuru olarak kabul edildiğini kaç kişi biliyor? Cinsiyet ayrımcılığına

> gelirsek, İngiliz geleneksel hukuku (common law), evli kadınlara herhangi bir mülkiyet hakkı tanımıyor, hatta onlara kocalarından bağımsız bir hukuki kişilik bile atfetmiyordu. Öyle ki İngilizler elde ettikleri sömürgelerde şeriat hukukunu kaldırıp kendi hukuklarını uyguladıklarında, bunun sonucu, kadınları şeriatın kendilerine verdiği haklardan mahrum bırakmak oldu."

Feldman, makalesinin devamında şeriatın İslam medeniyetinde modern çağlara dek iktidarı denetleyen ve toplumun haklarını koruyan bir adalet kaynağı olduğunu da hatırlatıyordu. Şeriatı geliştiren ulema, bazen dünyevi iktidarın hizmetine girmişse bile, çoğu zaman onu sınırlandırmış, keyfi idarenin önüne geçmişti. Feldman'ın deyimiyle, "Şeriat, mahkemelerde kayırmayı yasaklamış, fakir ve zengine eşit muamele yapılmasını emretmiş, hatta bugün bazı Ortadoğu ülkelerinde yaşanan namus cinayetlerini lanetlemiş"ti.

Zaten Osmanlı'da sarayı protesto ederken kullanılan "şeriat isteriz" sözünün manası da aslında "adalet isteriz"dir.

Bugün ise "şeriat isteriz" sözü bize Taliban'ın korkunç düzenini hatırlatıyor. Bu da elbette sebepsiz değil. Feldman'ın da vurguladığı gibi, İslam hukuku, "içtihat" geleneğinin sönmesi ise durağanlaşmış ve çağın standartlarının çok gerisine düşmüş durumda. Ama bunun nedeni, şeriatın özünde var olan bir sorun değil, Müslüman dünyanın son iki yüz yıldır içine düştüğü kriz. Bunun sebepleri ise dini değil; siyasi, ekonomik ve coğrafi.

Zaten kendini geliştirmeyen her hukuk sistemi çağın gerisine düşer. Atatürk döneminde yapılan büyük kadın reformu bile bugünün standartlarının gerisinde kaldı ki, 2001-2004 yılları arasında bir dizi hukuki düzenleme ile kadınlara yeni haklar verdik. İslam hukuku da, eğer bazı ilahiyatçıların belirttiği gibi hükümlerin "lâfzından" ziyade "maksadını" dikkate alan dinamik

bir "usul" ile yorumlanırsa, pekâlâ gayet "liberal ve hümanistik" olabilir. Zaten Feldman'ın dediği gibi, yüzyıllar boyunca öyle olmuştur.

Bunları yazmaktaki amacım ise Türkiye'ye "şeriat düzeni" önermek filan değil. Aksine Türkiye gibi çok renkli toplumlarda hukuk düzeninin mutlaka laik olması gerektiğini, aksi takdirde belirli bir inancın ve hatta mezhebin despotizmiyle yüz yüze kalacağımızı düşünüyorum. Ancak "şeriat" kavramını öcüleştirmek doğru değil. Taliban'a veya Suudi Arabistan'a baktığımızda kınamamız gereken şey, bizatihi "şeriat" değil, onu bağnaz, katı ve ("İslami feministler"in ifadesiyle) "erkek egemen bakışla" yorumlayan zihniyet.

Kemalist Hukuk mu İyi, Osmanlı Şeriatı mı?

Danıştay ile YÖK arasındaki "katsayı" çekişmesi, ikincisinin son hamlesiyle yeni bir aşamaya geldi. Umarım bu "çözüm" işe yarar da düpedüz "ayrımcılık" anlamına gelen "katsayı farkı" en azından pratikte ortadan kalkmış olur.

Benim bu meselede en ilginç bulduğum ise, işin zihniyet tarafı.

Hepimiz bal gibi biliyoruz ki, Danıştay'ın "katsayı farkı" ısrarının altında imam-hatip liselerine alerji, onun da altında "devlet ideolojisi" olan Kemalizm yatıyor.

Yüksek yargı ile devlet ideolojisi arasındaki bu ilişki, zaten öyle gizli saklı bir şey de değil. AK Parti'ye yönelik kapatma davasından tanıdığımız Yargıtay Başsavcısı, kendi görevleri arasında "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini, Atatürk devrimlerini... Cumhuriyetin tüm değerlerini korumak" gibi amaçlar olduğunu iftiharla belirtiyor.

Peki, bu işte bir gariplik var mı?

Eğer "Cumhuriyet değerleri"nden başka hiçbir şey bilmesek, "Yok canım, nesi garip, yargı devleti korumasın da neyi korusun." diyebiliriz.

Oysa "evrensel hukuk" diye bir şey var ki, ona göre hukukun temel amacı "bireyi korumak", hatta gerektiğinde "bireyi devletten korumak". "Avrupa normları"nı bilenler, bunu iyi biliyor.

Daha az bilinen bir gerçek ise şu: "bireyi devletten korumak" aynı zamanda "şeriat"ın da temel bir ilkesi.

Evet, gelin şeriat hakkında biraz ezber bozalım. Bu kavramı duyunca çoğumuzun aklına kadın taşlamak, kafa-kol kesmek gibi Taliban modeli vahşilikler geliyor. Oysa bunlar, aslında değişime açık olan şeriatın Ortaçağ'da donmuş birtakım detayları. Bu detayların "tarihsel", ancak şeriatın temel ilkelerinin "evrensel" olduğunu savunan ilahiyatçılar var.

Şeriatın evrensel ilkelerinden biri ise, Allah'ın kullarına haklar bahşettiği ve bunların devlet dahil hiç kimse tarafından çiğnenemeyeceği fikri.

Bu gerçeğin altını çizen uzmanlardan biri, İsrailli tarihçi Haim Gerber. Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nde İslam tarihi profesörü olan Gerber, "İslam Hukuku ve Kültürü" adlı eserinde Osmanlı hukuk sistemini detaylarıyla inceliyor, kadı ve müftülerin adaleti korumak için gerektiğinde siyasi otoriteye karşı çıktığına dair pek çok örnek veriyor.

Mesela 17. yüzyılda Filistin'deki Lüd kentine çok sayıda köylü göç edince, kentin yöneticisi bunları zorla geri göndermek istemiş. Müftü Hayreddin El Ramli Efendi ise buna engel olarak şu fetvayı vermiş:

> "Onları kendi iradeleri ile yerleşip alıştıkları bir yerden sürmek caiz değildir... Mümin, kendi nefsinin efendisidir; istediği diyarda yaşar, istediği şehre yerleşir." (*Islamic Law and Culture*, s. 65)

Bir buna bakın, bir de bizim Cumhuriyet'in "zorunlu iskân"larına, "tenkil"lerine...

Haim Gerber kitabında buna benzer başka örnekler de veriyor ve sonuçta Osmanlı şeriatına dair şu tespitte bulunuyor:

> "Devletin hakları ile bireyin hakları çeliştiği noktada, ikincisi daha üstün tutulmaktadır." (*Age*, s. 65)

Böyle olması da normaldir. Çünkü şeriata göre hukuk, devlete hizmet için var değildir. Tam tersine, devlet hukuka hizmet için var olmalıdır.

Tüm bunları aktarmakla, Osmanlı kanunlarının içeriğinin bir bütün olarak Cumhuriyet'inkinden daha iyi olduğunu söylüyor değilim kuşkusuz. İkincisinin kadın hakları konusundaki "kazanım"ları, örneğin, ortada. Sırf "zamanın ruhu" sayesinde elde edilmiş pek çok tabii "ilerleme" de var.

Fakat hukuk sisteminin birincil amacına bakınca, bunun Osmanlı şeriatında "adaleti korumak," Cumhuriyet hukukunda ise "devleti korumak" olduğu ortaya çıkıyor.

Ne dersiniz, sizce hangisi daha erdemli?

Ne Şeriat Ne Demokrasi = Bağımlı Yargı!

Bugün 27 Mayıs. Türk siyasi tarihinde bir kara leke. Tam 49 yıl önce bugün, milletin seçtiği meşru Demokrat Parti iktidarı, silahlı bir çete tarafından alaşağı edilmişti. Aynı silahlı çete bir süre sonra da Yassıada'da Stalinvari bir devrim mahkemesi kurarak "düşük" Demokratları yargıladı. Mahkeme başkanı Salim Başol'un sanıklardan gelen bir itiraz üzerine söylediği "Sizi içeri tıkan kuvvet böyle istiyor." şeklindeki ünlü söz, her şeyi özetliyordu. Mahkeme, adaletin gereğini değil, o "kuvvet"in isteklerini

yerine getirmek için kurulmuştu. O istek uyarınca da rahmetli Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın katline karar verdi.

Salim Başol bugün aramızda değil. Ama onun gibi düşünen ve hükmeden daha nice hâkim ve savcı var. Bunların ortak özelliği, hukuku, adalete değil, siyasi bir kuvvete hizmet eden bir mekanizma olarak görmeleri. Kimi zaman o "kuvvet"ten talimat veya "brifing" alıyorlar. Çoğu zaman da buna ihtiyaç kalmıyor, çünkü o "kuvvet" ile zaten aynı ideolojiyi paylaşıyor, bu ideolojiye hizmet etmeyi "görev" sayıyorlar.

Prof. Mithat Sancar ve Doç. Suavi Aydın'ın hazırladığı "Adalet Biraz Es Geçiliyor: Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar" başlıklı TESEV raporu, tam da bu soruna ışık tutuyor. Kendileriyle görüşülen 51 hâkim ve savcı arasında "Ben Cumhuriyet Savcısıyım, işin içine devlet girdiği zaman taraf olmak zorundayım." diye açık açık söyleyenler var.

Buradaki temel sorun, hukukun siyasi bir güç olan "devlet"in hizmetine sokulması. Bunun bir diğer anlamı, hukukun, devlet kurumlarının muhtemel baskı ve zulümleri karşısında vatandaşı korumak gibi bir görev üstlenmemesi. Yani hukuk, Başbakan Erdoğan'ın sevdiği tabirle, "sessizlerin sesi, kimsesizlerin kimsesi" olmuyor. Devletin sesi ve tokmağı oluyor.

Bu "devletçi yargı zihniyeti"nin, temel amacı bireyi korumak olan liberal demokratik Batı normlarına uymadığını biliyoruz. Ama bir şeye daha uymuyor: İslam medeniyetinin geleneksel adalet normlarına.

Bu soruna işaret eden ilginç isimlerden biri, Harvard Üniversitesi hukuk profesörü Noah Feldman. Feldman, *The Fall and Rise of the Islamic State* (İslam Devleti'nin Düşüş ve Yükselişi) adlı kitabında önemli bir gerçeğin altını çiziyor: İslam

medeniyetinde hukukun kaynağının "devlet" değil Allah oluşu... Zaten bu nedenle modern çağa dek İslam coğrafyasında "hukuk yapma" görevi, devlete değil, ondan bağımsız olarak hakikati arayan "ulema"ya, yani din adamlarına ait. Bu din adamlarının önemli bir amacı ise (bazen başaramasalar da) "müstebit sultan"ı, yani despot devleti sınırlandırmak.

Feldman bu yapının modern dönemde nasıl bozulduğunu kitabında şöyle anlatıyor:

> "Ancak ulemanın bu (sınırlandırıcı) rolü kalıcı olmadı. Hukuk yapma işi, sonunda modern/Batılı sistemle eğitilen yeni bir hukukçular sınıfının eline geçti. Ulemanın aksine, bu yeni hukukçuların devletten bağımsız olma geleneği yoktu. Onlara göre hukuk, Tanrı'dan değil, devletten kaynak buluyordu. Bu dünya görüşünün doğal sonucu olarak, devletin organlarını hukukla sınırlandırma konusunda çoğunlukla isteksiz oldular." (s. 69)

Sorun şöyle de özetlenebilir: İslam medeniyetinin geleneksel adalet normlarını "gericilik" diye terk eden, Batı medeniyetinin vardığı liberal demokratik normları da kavrayamayan Türk hukuk sınıfı, hem bağımlı hem de taraflı bir "devlet aygıtı" olup çıkmıştır. (İstisnaları tenzih ederim.)

Tek çıkış noktası, devletten ve her türlü siyasi güçten bağımsız ve onların üstünde bir "adalet" mefhumuna inanmaya başlamasıdır ki, bu nasıl sağlanır, doğrusu bilemiyorum...

Sorun Şeriatta Değil, Şeriat Devletinde

Deniz Baykal'ın son haftalarda dillerden düşmeyen "çarşaf açılımı"na karşı bayrak açan CHP İstanbul Milletvekili Prof. Necla Arat, itirazını "şeriat"a olan tepkisiyle açıklamış. Sabah

gazetesine verdiği söyleşide şöyle demiş: "Kara çarşaf şeriatı simgeliyor. Ben şeriatla mı uzlaşacağım?"

Evet, uzlaşmalı. Daha doğrusu, insanların şeriata göre yaşamayı seçme hakkına saygı göstermeyi öğrenmeli. Tabii, eğer demokrasiye ve özgürlüğe inanıyor ise...

Ne demek istediğimi anlatayım. "Şeriat", biliyorsunuz, sadece Sayın Arat'ın değil, onun gibi düşünen milyonlarca Türk'ün gözünde en büyük öcü. Bir taraftan "yüce din duygularına" saygılarını ifade ediyor, ama bu duyguların Müslümanlar açısından hayata geçiriliş biçimi olan "şeriat"ı ise her fırsatta lanetliyorlar.

Şeriat ise İslam'ın birey ve toplum hayatına getirdiği kuralların bütünü. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak veya zekât vermek de şeriatın birer parçası. Aynı şekilde şeriat, farklı çaplarda da olsa, hem kadınlar hem de erkekler için "tesettür" öngörüyor. Bu örtünmenin "çarşaf" mı, "türban" mı, hatta bazı modernist yorumlara göre bunlardan çok daha azını mı gerektirdiği ise, Müslümanlar arasında bir tartışma konusu. Herkes hangi yoruma ikna olduysa ona göre yaşıyor. Aynı şekilde şeriata göre banka faizinin haram olduğunu düşünenler, "kârdan pay" veren finans kurumlarını tercih ediyor.

İşte tüm bunlar -ve "İslami hayat" için gerektiğine inanılan daha pek çok bireysel uygulama- "şeriat"ın unsurlarıdır ve özgür bir ülkede bunların serbest olması gerekir. Zaten Batı ülkelerinde de öyledir.

Fakat eğer bazı Müslümanlar kalkar da, "Biz şeriata göre yaşamak istiyoruz, ama başka herkesin de öyle yaşamasını istiyoruz, onun için de şeriatı modern devletin hukuk sistemi haline getireceğiz." derse, işte burada haddi aşmış olurlar. O zaman gerçekten bir "şeriat tehlikesi" ortaya çıkar; çünkü talep edilen şey otoriter, hatta totaliter bir devlet modelidir.

Bu diktatörlük, mümkün olan türlü şeriat yorumlarından sadece birisini (çoğunlukla da en katısını) alıp herkese zorla dayatacağı için de, aslında "İslami" değil, "kafasına göre İslami" bir modeldir.

Bu tehlike hayali de değildir. Suudi Arabistan ve İran'da iktidardır. Daha birçok ülkede de ortaya çıkan "İslamcı hareket"ler, şeriata dayalı bir devlet düzeni hedeflemiş, bazıları bunun için silahlı mücadeleye girişip kan dökmüştür.

İşte sorun söz konusu "şeriat devleti" projesindedir; şeriatta değil. (Zaten aslında sorun "ideolojik devlet"in her türlüsündedir.) Müslümanlar, "Demokratik ve çoğulcu bir düzen içinde biz mümkün olan şeriat usullerine göre kendi kendimize yaşayacağız." diyorsa, bunda hiçbir ilkesel problem yoktur. Britanya'da bu "şeriat seçimi"nin hukuk alanında bile kısmen hayata geçirilmesi tartışılıyor zaten son yıllarda.

Peki, Türkiye'de durum ne? Sosyal araştırmalar, "şeriat devleti" isteyenlerin toplumun yüzde 7'sini geçmediğini gösteriyor. Yani ortada ciddi bir tehlike yok. Ama çok daha geniş bir kesim, "Ben İslam'ın kurallarını, onları anladığım biçimiyle, elimden geldiği kadar kendi hayatımda uygularım." diyor.

Oysa laikçiler buna da karşı! Çünkü tüm vatandaşların, kendi benimsedikleri "laik yaşam biçimi"ne zorla geçirilmesi gerektiğine inanıyorlar. Bu dayatmayı kabul etmeyenlere "Atatürk Türkiyesi'nde sizin gibilere yer yok!" diye ültimatom veriyorlar. "Türbanlılar" yüzünden "Cumhuriyet'in imajının bozulduğundan" da yakınıyorlar, sanki insanların var olma amacı bir devlete dekorasyon malzemesi olmakmış gibi.

Bir başka deyişle, laikçilerin kafasındaki "laik devlet" aslında bir "laik yaşam biçimi devleti." Ve bunun da despotluk açısından "şeriat devleti"nden pek aşağı kalır bir yanı yok.

Robin Hood, Liberalizm ve Şeriat

Geçtiğimiz haftalarda İngilizlerin mitolojik halk kahramanı Robin Hood'un filmi oynadı sinemalarda. Buna dair bu yazıyı da, gecikerek de olsa, yazmak istedim. Çünkü filmde yapılan bazı siyasi göndermeler hayli ilginçti.

Önce hikâyeyi hatırlatayım: Ana tema, 12. yüzyıl sonunda İngiltere tahtına oturan Kral George ile adanın kuzeyindeki derebeyleri arasındaki mücadele. George, hırslı ve zalim bir adam. Tüm ülkeyi yüksek vergilere bağlıyor, karşı çıkan bölgeleri de yakıp yıkıyor.

Bu zulme maruz kalan derebeyleri, sonunda güçlerini birleştirip kraldan "adalet" istiyorlar. Köşeye sıkışan kral, "Tamam, sizle bir anlaşma imzalayacağım, herkesin hak ve hukukunu tanıyacağım." diye söz veriyor. Filmin sonunda sözünden cayıp "Hayır, kimse benim yetkilerimi sınırlayamaz." dese de, biliyoruz ki bir süre sonra buna mecbur kalacak. Ve ünlü "Magna Carta Libertatum"u yani "Büyük Özgürlük Anlaşması"nı imzalayacak.

1215 tarihli bu doküman, kralın yetkilerini hukukla sınırladığı için, Batı dünyasında demokrasinin ve siyasi liberalizmin öncüsü kabul edilir. Hakikaten de öyledir. Ancak az bilinen bir husus vardır ki, Robin Hood'un yönetmeni Riddley Scott, işte buraya dürüst bir gönderme yapmış.

Bu, filmin en siyasi sahnesinde geçiyor. Kral George, "Magna Carta" taleplerine direnirken, on yıl süren bir Haçlı seferinden yeni dönmüş olan kahramanımız Robin Hood sahneye çıkıyor şöyle bir şey diyor:

> "Ben doğuda pek çok ülke gezdim ve gördüm ki en güçlü krallar, adaletle yöneten krallardır... Biz de İngiltere'de kanunla korunan bir özgürlük istiyoruz."

Bu iki kısa cümle, aslında büyük bir tarihsel gerçeği ifade ediyor: Ortaçağ dediğimiz devir boyunca, Müslüman Doğu hemen her açıdan Hıristiyan Batı'dan çok daha ileriydi. Bu yüzden de Filistin'i işgal edip orada bir asra yakın kalan Haçlılar, yemekten hijyene, bankacılık yöntemlerinden tıbba kadar pek çok "Müslüman icadı" öğrenip bunları Avrupa'ya aktarmışlardı.

İşte bu "Müslüman icatları"ndan biri de, "hukukun üstünlüğü" ilkesi idi.

O sıralarda Avrupa'da kanunları krallar buyuruyor ve bunlar da çoğunlukla "kral kanunun üzerindedir" prensibine dayanıyordu. Çünkü iktidara sahip olan kişi kendi eliyle kendi gücünü kısıtlamak istemiyordu. Bu da, Başbakan Erdoğan'ın son günlerde sık sık eleştirdiği "üstünlerin hukuku"nu yaratıyordu.

Oysa İslam medeniyetinde hukuk (yani "şeriat"), ilahî bir kaynağa dayandığı için, prenslerin, sultanların ve hatta halifelerin bile üzerindeydi. Şeriatı yapanlar, bu iktidar sahipleri değil, din bilginleri (yani "ulema") olduğu için de, şeriatın koruduğu temel değer, siyasi iktidarın menfaatleri değil, bireylerin haklarıydı.

İşte bazı Batılı tarihçilerin de itibar ettiği bir teoriye göre, bu "hukukun üstünlüğü" fikri, şeriattan yola çıkarak İngiltere'ye geldi ve hem Magna Carta'ya hem de liberal Anglo-Sakson hukuk geleneğine ilham kaynağı oldu. (BBC bu konuyu "Is English law related to Muslim law?" yani "İngiliz hukuku Müslüman hukukuyla ilişkili mi?" diye sorarak iki yıl önce gündeme getirmişti.)

İslam şeriatı ile Batı liberalizmi arasındaki bu "tarihsel bağlantı"yı ispatlamak zor olsa da, aradaki "ilkesel paralellik" barizdir.

Bu durum, bundan 150 yıl önce Namık Kemal veya Tunuslu Hayreddin Paşa gibi Osmanlı liberallerinin de dikkatini çekmiştir. Bu nedenle de anayasa, parlamento, insan hakları gibi "Batı icatlarını" benimserken aslında "şeriatın özünü ihya ettiklerini" düşünmüşlerdir.

"Batı'dan ne gelirse gelsin istemezük." diyenler, meseleye biraz da bu açıdan bakmak isterler mi?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Bir Mantık Evliliği: Liberalizm ve İslam

▲

İslam ve ideolojiler meselesi geçtiğimiz yüzyılda çok tartışıldı. Bazı Müslümanlar "İslam'ın böyle şeylere ihtiyacı yok." dedi. Oysa ihtiyaç, İslam'ın değil ama Müslümanlarındı.

Başka Müslümanlar, "İslam'dan iyi ideoloji mi olur?" dediler. Oysa İslam bir ideoloji değildi. Zaten "İslamcılık" diye bir ideoloji üretenler de din-dışı kaynaklara başvurdular.

Fakat nedense bu kaynaklar hep sosyalist, hep devletçi oldu. Devletin yerine bireye ve sivil topluma odaklanan liberalizm, daha yeni yeni gündemimize giriyor.

▼

Bir Mantık Evliliği: Liberalizm ve İslam

İslam Geleneği Müslümanlara Yeter de Artar mı?

Türkiye'deki İslami çevrelerde eskiden beridir tutan bir söylem var. İnsan hakları, demokrasi, piyasa ekonomisi, özgürlükler gibi "Batılı" kavramlar gündeme gelince, "Bizim böyle ithal fikirlere ihtiyacımız yok, İslam bize yeter." deniyor. Ve konu hemen kapanıyor.

Son dönemde bazı saygıdeğer Müslüman aydınlar bu anlayışı yeniden savunuyorlar. Mesela, "Ne liberalizm ne Marksizm ne muhafazakârlık yaramıza merhem olamaz. Sıhhatli bir değişimi İslam'ın kaynaklarında aramalıyız." gibi argümanlar okuyoruz.

Bu yaklaşım oldukça "İslami" durduğu için, mütedeyyin bir Müslüman'a cazip gelmesi kaçınılmaz. Ama bu cazibe yanıltıcı da olabilir.

Mesela ben size şöyle desem ne düşünürsünüz:

> "Ne metro ne otoban ne de havayolu yaramıza merhem olmaz. Sağlıklı bir ulaşım sistemini İslam'ın kaynaklarında aramalıyız."

Herhâlde saçmaladığımı düşünürsünüz. Çünkü açıktır ki, İslam'ın Müslümanlara vazettiği bir "ulaşım sistemi" yoktur. Sözünü ettiğim araçların önce Batı'da ve Batı toplumlarının ihtiyaçlarına göre icat edilmiş olması da, Müslümanlar tarafından alınıp kullanılmalarına engel değildir.

Peki, İslam'ın Müslümanlara vazettiği bir "ulaşım sistemi" yoktur da "siyasal sistem" var mıdır?

O da yoktur. Kur'an-ı Kerim'de adalet, güvenlik, hakka riayet gibi "siyasi ilkeler" vardır elbette, ama Peygamber'in ardından bunların nasıl hayata geçirileceğini belirleyen bir devlet tarifi yoktur. Zaten o nedenle de ilk Müslümanlar bu ilkeleri hayata geçirebilmek için kendi devirlerinin şartlarına göre sistemler kurmuşlardır. Vahye değil, beşeri kararlara dayanan "Hilafet" kurumu böyle doğmuş, Mâverdî gibi alimlerin siyaset teorileri böyle gelişmiştir. O dönemde dünyanın hiç bir yerinde "parlamenter demokrasi" olmadığı, her yerde tekil hükümdarlar bulunduğu için, "İslami siyaset teorisi" de bu şartlara göre şekillenmiş, "hükümdarın faziletli olması" ve şeriat tarafından dizginlenmesini vurgulamıştır.

'Batılı Sistemler' Bizi Bozar mı?

Eğer şimdi siz geçmiş Müslümanların kendi şartlarına göre oluşturdukları bu anlayışları bizzat İslam'ın kendisi sayar ve "bundan başka bir şeye ihtiyacımız yok" der iseniz, kendinizi tarihe hapsetmiş olursunuz.

Mesela karşınıza "demokrasi" diye bir şey çıkar, bunu kâfir Batı'nın icat ettiği "tağuti" (şeytani) bir sistem sayarsınız. Nitekim öyle diyen İslamcılar var.

Eğer demokrasiyi kabul ediyorsanız, onun içinde rekabet eden ve modern devletin nasıl organize edilmesi gerektiği konusunda farklı görüşler öne süren liberalizm, sosyalizm, muhafazakârlık gibi ideolojileri de kabul edebilirsiniz. Bunların "Batı kaynaklı" olması, İslam'a aykırı ve Müslümanlara yararsız oldukları anlamına gelmez. On üç asır önceki Müslümanlar da Bizans'ın veya Sasaniler'in devlet ve hukuk sistemlerini adapte edip kullanmışlardı.

Ha, Batılılar bazen kendi menfaatlerine göre "siyasi projeler" üretip Müslümanlara dayatmazlar mı? Dayatırlar. Buna

dikkat etmek gerekir. Ama Batı'nın bize telkin ettiği her şeyi peşinen reddetmek de bağnazlıktır.

Mesela Avrupalılar bize on yıllardır "Vatandaşlarınıza işkence yapmayın, insan haklarına saygı gösterin." diyorlar. Fena mı?

Buna karşı "Böyle ithal fikirlere ihtiyacımız yok." mu diyelim? Hakan Albayrak'ın geçenlerde *Yeni Şafak*'ta isabetle dile getirip eleştirdiği "İslam dünyasının işkence utancı"na ne diyeceğiz o zaman?

Sonsöz: İslam, din olarak tabii ki Müslümanlara yeter. Ama konu siyaset, ekonomi, bilim, sanat veya felsefe olunca, Müslümanlar her medeniyetin kazanımlarından istifade etmelidir.

Müslüman Aydının Liberalizmle İmtihanı

Zaman gazetesinin iki değerli yazarı, son dönemdeki yazılarında sık sık liberalizm eleştirisi yapıyor. Bunları önemsiyor, ilgi ve saygıyla okuyorum. Ancak bazen biraz yanlış bir zeminde ilerlediklerini de düşünüyorum.

Aslında genel olarak bu "İslam ve siyasi ideolojiler" meselesini önce doğru bir zemine oturtmak gerekiyor ki, boşa nefes tüketmeyelim.

Bu konuda Diyanet İşleri Başkanı Sayın Ali Bardakoğlu'nun iki gün önce *Star*'da Fadime Özkan'a söylediklerine katılıyorum:

> "İslam dinini bir siyasi rejim, iktisadi paket olarak algılamak, demokrasiyle, krallıkla, sosyalizm ya da kapitalizmle kıyaslamak fevkalade yanlıştır."

Kuşkusuz öyle. Çünkü İslam "çağlar üstü"dür, oysa ideolojiler gelir ve geçer. O nedenle "İslam aslında sosyalisttir." demek ne kadar yanlışsa "İslam aslında liberaldir." demek de o denli yanlıştır.

Ancak bu gerçek, "Bu devrin Müslümanları için hangi siyasi sistem ve ideoloji daha hayırlıdır." sorusunu ortadan kaldırmıyor.

Buna "Tabii ki İslam'ın kendisi!" cevabını vermek ise, bir yanılgıdan ibaret. Çünkü İslam'ın temel kaynaklarında ne bir siyasi sistem ne de bir ideoloji tarifi var. Müslüman âlimlerin geçmişte kurdukları siyaset teorileri de kendi devirlerinin şartlarıyla sınırlı.

İçinde yaşadığımız modern devrin şartları ise, geçmiş devirlerden çok farklı. En büyük fark, adına "modern devlet" dediğimiz dev siyasi organizasyon. Bu devlet, eski çağlarda hiç görülmemiş şeyler yapıyor: Her vatandaşı tek tek "eğitiyor", askere alıyor, vergilendiriyor, başına polis dikiyor, gözetliyor, cezalandırıyor vesaire.

Özgürlük fikri geçmiş çağlarda da var idiyse de, liberalizmin modern çağda ortaya çıkmasının sebebi, işte bu "modern devlet"in özgürlüğü tehdit edici yapısıdır. Liberal düşünürler bu tehlikeye karşı "sınırlı devlet" ilkesini savunmuş, siyasi gücün "birey hak ve özgürlükleri"ni çiğnemesine karşı çıkmışlardır.

Bu hak ve özgürlükler içinde de "din özgürlüğü" büyük önem taşır. Hatta Amerikalılar buna bazen "first freedom" (ilk veya öncelikli özgürlük) derler.

Ben bu yüzden liberalizmin çağımız Müslümanları için hiç de fena bir fikir olmadığı kanısındayım.

Zaman gazetesinin sözünü ettiğim iki değerli yazarının eleştirilerinde ise liberalizme dair yanlış anlamalar görüyorum.

Örneğin liberalizmin temelinde "Newton'un varlık görüşü ve pozitivizm" yattığı ileri sürülüyor ki, alakası yok. Kendine böylesi "bilimsel" dayanaklar vehmeden ideoloji Marksizm'dir. (Bizde de Kemalizm aynı kafadadır.) Liberaller ise, aksine, karşı çıkmıştır tüm bu "bilimsel ideoloji" iddialarına.

Aynı şekilde liberalizmin "nefsanî özgürlükleri ve çıkarları,

nefsanî arzuların tatminini öne çıkardığı" eleştirisi de pek yerinde değil. Bunu yapan liberaller vardır kuşkusuz, ama onlar liberalizmin yanında bir de "hedonist" (hazcı) oldukları için öyle yapıyorlar. Buna karşın hem liberal hem de dindar ve hatta mutaassıp dahi olabilirsiniz.

Ve mesela dindar bir Katolik olan İngiliz liberal teorisyen Lord Acton gibi diyebilirsiniz:

> "Özgürlük, canımız ne isterse onu yapma gücü değil, (ahlaken) yapmakla yükümlü olduğumuzu yapabilme hakkıdır."

Sanırım liberalizme karşı çıkan Müslüman aydınların ıskaladığı nokta şu: Liberalizmin "Devlet ahlak dayatamaz." diyor olması, "Ahlak önemsizdir." demek değil. Liberalizm, sadece bu önemli meselenin bireylerin ve onların gönüllü olarak oluşturduğu sivil toplumun işi olduğunu savunuyor.

Dolayısıyla meseleyi aslında şu soru üzerinden tartışmak lazım:

Müslümanların dinî ve ahlaki idealleri için bir devlet gücüne ihtiyacı var mı?

Liberaller Allahsız mıdır?

Bizim memlekette "anlam kayması"na uğrayan bir sürü kavram var. Biri, "liberal"lik. Bu kelime, pek çok kişinin zihinde, aşağı yukarı, "Kemalist olmayan, dindarlara saygılı, ama dinle imanla pek alakası olmayan kişi" anlamına geliyor. Onun için de, tamamen aynı siyasi ve ekonomik görüşleri savunan iki ayrı adamdan viski içenine "liberal", camiye gidenine "muhafazakâr" denebiliyor.

İşin bu popüler boyutu bir yana, son dönemde bir de liberalizmin teorisine dair bir şeyler yazarak bunun illa dinle çelişik bir fikir

olduğunu savunanlar var. Fikirlerine, birikimine ve ahlaki duruşuna büyük saygı duyduğum Ali Bulaç ağabey, başta geliyor. Evvelki hafta *Zaman*'da yayınlanan "İslam, liberalizm ve özgürlük" başlıklı yazısında bu konuyu bir kez daha ele aldı. Liberallerin "dine ve Tanrı'ya karşı özgürlük" davası güttüklerini, dahası "nefsin istek ve tutkularını, bedenin zevklerini kısıtlayan her engele karşı serbestlik" hedeflediklerini ileri sürdü. Yani buna göre liberalizm düpedüz "Allahsız" ve epey de "ahlaksız" bir şeydi...

Gerçekte ise, Ali Bulaç ağabeyin anlattığı, liberalizmin sadece bir versiyonudur. Özellikle de Fransa'da neşvünema bulan bir koludur. Buna karşılık Anglo-Sakson liberalizmi, "dine karşı özgürlük" değil, "din özgürlüğü" vurgusu yapar. Hatta Amerika'ya baktığımızda "din sayesinde özgürlük" temasını bile görebiliriz.

Bu farklılıklar, söz konusu ülkelerin siyasi tarihleriyle yakından ilgilidir. Fransa'da dini temsil eden kilise, mutlaki bir yönetim kurmuş olan kraliyet ile ittifak içindeydi. Onun için de krallık karşıtı "özgürlük" hareketi aynı zamanda din karşıtı bir boyut kazandı. Fransız Devrimcileri, sadece kralı ve aristokratları değil, din adamlarını da öldürdüler.

Britanya'da ise kraliyet daha 13. yüzyıldaki Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) ile liberalleşmeye başladığı için, bu ülkede liberalizm ne krala ne de dine karşı oldu. Aksine, İskoç, İngiliz ve İrlanda liberallerinin önemli bir kısmı, dini, özgür bir toplumu dejenerasyondan koruyan ahlaki değerlerin kaynağı olarak gördüler.

Bu geleneğin en büyük ismi olan John Locke, inançlı bir Hıristiyandı, hatta *Hıristiyanlığın Akla Uygunluğu* diye bir kitap yazmıştı. Farklı dinî inançlara karşı (Yahudilik ve İslam dahil) hoşgörüyü savunmuş, "bir tek ateistlerin hoş görülemeyeceğini", çünkü "Tanrı'yı düşüncelerinden çıkarmakla... toplumun bağları olan sözleşmeler, anlaşmalar ve yeminlerin temelini tanımadıklarını" ileri sürmüştü.

Amerika'yı ise zaten "din özgürlüğü" arayarak yollara dökülen göçmenler kurdu. John Locke'tan esinle yazdıkları Bağımsızlık Bildirgesi'nde, "her insanın eşit yaratıldığını, Yaratıcı'nın hepsine çiğnenemez haklar bahşettiğini, bunların arasında hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının bulunduğunu" ilan ettiler.

Başkan John F. Kennedy de ABD'nin kurucularının temel aldığı ilkeyi şöyle özetlemişti: "İnsanın hakları, devletin bonkörlüğünden değil, Tanrı'nın elinden çıkmıştır." Bu mu, "dine ve Tanrı'ya karşı özgürlük" bayrağı açan liberalizm?..

Sanırım tüm bunların Türkiye'de pek bilinmemesi veya dikkat çekmemesinin sebebi, bizdeki modern siyasi kavramların kıta Avrupası'ndan ve özellikle de Fransa'dan devşirilmiş olması. Bu tek yanlılığın Kemalistleri körleştirdiğini hep söylüyoruz; ama anlaşılan bazı İslamcılarımızı da yanıltabiliyor.

Müslümandan 'Birey' Olmaz mı?

Hem görüşlerine hem de ahlaki duruşuna büyük saygı duyduğum Ali Bulaç ağabey, *Zaman*'daki köşesinde geçen hafta 'Birey ve Özgürlük' başlıklı bir yazı yazdı. Savunduğu tez, Batı'daki 'birey' kavramının Müslümanlara hiçbir şekilde uymayacağı idi. Ona göre Müslüman, Allah tarafından 'ferd-i vahit' olarak yaratıldığını bilirdi, ama bunun birey olmakla alakası yoktu. Çünkü Batılı birey, Ali ağabeye göre, 'ne Tanrı ne efendi' düşüncesinden doğmuştu ve o seküler (din dışı) kafayla hareket ederdi.

Müslüman olmayan dünya hakkında yapılan ve onları tek bir fırça darbesi ile tanımlayıp mahkûm eden bu gibi yorumlara karşı biraz ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. Bu mahkûm ediş, 'İslami aydın'larda son dönemde özellikle liberalizme ve 'bireysellik' gibi liberal kavramlara karşı yükselmeye

başladı. Bu 'Batı ürünü' anlayışların mutlaka seküler bir temele dayandığı, dolayısıyla Müslümanlarca asla ve kat'a itibar görmemesi gerektiğini vurguluyorlar.

Oysa durum bence bu kadar ak-kara değil. Çünkü aslında ortada yekpare bir Batı medeniyeti yok...

Türkiye olarak bizim bir şanssızlığımız, Batı medeniyetinin hep en seküler ve hatta din-karşıtı unsurlarıyla muhatap olmamız. Bize Batı'yı tanıtma iddiasında olan Jön Türkler ve ardından da Kemalistler, gidip de bula bula Fransız Aydınlanması'na ve Alman materyalizmine kapılmışlardı. Ardından ortaya Marksistler çıktı ki, onların fikri kaynakları daha da beterdi. Dahası, coğrafi yakınlık nedeniyle biz hep Kıta Avrupa'sını tanıdık. Buradan epey farklı olan Anglo-Saksonları, hele de Atlantik'in öteki tarafındaki Amerika'yı pek bilemedik.

Oysa tam da orada seküler olmayan bir modernlik ve "ne Tanrı ne efendi" demeyen, aksine özgürlüğünü doğrudan Tanrı'dan alan bir bireysellik var.

Editörlüğünü ünlü siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın yaptığı aylık *The American Interest* dergisinin Eylül/Ekim 2007 sayısında yayınlanan 'Faith and Progress' (İnanç ve İlerleme) adlı makale, tam da bu konuda ilginç şeyler söylüyordu. Yazar Walter Russell Mead, geçtiğimiz dört yüzyıl içinde önce İngilizlerin sonra da Amerikalıların ekonomik ve teknolojik gelişmede diğer milletleri geride bıraktıklarını vurgularken, bu iki milletin aynı zamanda 'pek çok toplumdan daha dindar' olduğunun altını çiziyordu. (Aynı noktaya merhum Prof. Sabri Ülgener de dikkat çekmiştir.)

Mead'e göre bu bir rastlantı değildi. Aksine, Anglo-Saksonların başarısında 'değişime açık olan, hatta değişim kavramına kendi kutsal öğretisi içinde olumlu bir rol atfeden dinamik dindarlık' büyük rol oynamıştı.

Mead'in bu 'dinamik dindarlık' konusunda gösterdiği ilginç bir örnek, Hz. İbrahim sembolünün Amerikan toplumu üzerindeki etkisiydi. Hz. İbrahim'in hem Tevrat'ta hem de Kur'an'da yer alan kıssasındaki en önemli temalardan biri, onun içinde yaşadığı toplumun doğrularını sorgulayan ve reddeden bir 'birey' oluşuydu. Dahası genç İbrahim, bu reddin ardından Allah'tan gelen 'yürü' yahut 'kavmini terk et' emriyle yola çıkıp sonu belli olmayan bir geleceğe adım atmıştı.

İşte Mead'e göre Amerikalıların dünyanın en girişimci milleti olmasında 'Amerikan zihnindeki Hz. İbrahim imgesinin' büyük etkisi var. Allah ile 'kişisel bir bağlantı'ları olduğuna inanan on milyonlarca dindar Amerikalı, ticari, teknolojik veya entelektüel alandaki girişimlerinde dinî bir özgüvenle hareket ediyor.

Uzun sözün kısası, 'birey' olmak için illa seküler olmak gerekmiyor. Tam aksine, birey olmak için gereken özgüvene bazen en çok dindarlarda rastlanıyor. Dindar Amerika'nın son derece bireysel, dinamik ve optimist bir toplum olması, buna karşın seküler Fransa'da devletçilik, dayanışmacılık, pasiflik ve karamsarlığın ağır basması, tesadüf değil.

Hem Dindar Hem Liberal Olunmaz mı?

Radikal yazarı Türker Alkan geçen hafta yayınlanan "Törkiş Liberaller" başlıklı yazısında "dinci"lerle "liberal"ler arasında var olduğunu varsaydığı "ittifak"ın tuhaflığından yakınıyordu. Söz konusu iki grubun dünya görüşünü de kısaca şöyle özetliyordu: "Dinci, Tanrı'nın buyruklarıyla bağlıdır... Liberal ise, kendisiyle bağlıdır. Ne din, ne de devlet bağlar onu."

"Tanrı'nın buyruklarıyla" hareket eden insanlara neden "dindar" değil de "dinci" dendiği, kurcalanmaya değer bir soru. (Bu ikisinin ayrı şeyler olduğu söylenir durur bize Türkiye'de.)

Ama bunu şimdilik geçelim. Çünkü Türker Alkan daha da enteresan bir şey söylüyor: Bir liberalin, "Tanrı'nın buyruklarını" önemsemeyen bir kişi olması gerektiğine hükmediyor. Buna göre liberal olmak için ya "dinsiz" ya da en hafifinden dine karşı kayıtsız olmanız gerekiyor.

Peki, durum gerçekten de böyle mi? Dindar liberal yok mu dünyada? Ve "Tanrı'nın buyruklarını" ciddiye almakla liberalizmi benimsemek çelişkili şeyler mi?

Hayır, durum hiç de öyle değil. İslam dahil her dinin inananları arasında liberaller var. Liberal olmakla dindar olmak arasında da bir çelişki yok.

Bunu görmek içinse, öncelikle liberalizmin ne olduğunu anlamak gerek. Bu kavram, Türkiye'de Kemalist olmayan seküler insanlara yapıştırılan bir etiket haline geldi. O yüzden demokrat solculara bile "liberal" deniyor. Bu yüzeysel ve yanlış kullanımı bir kenara bırakırsak, liberalizmin, devletin topluma müdahalesinin en aza indirgenmesi ve birey özgürlüklerinin genişletilmesini savunan bir siyasi doktrin olduğunu görürüz. Bu doktrine inanmanız için de "boğaza karşı viski içmeniz" şart değildir. Namazında niyazında bir mümin de olabilirsiniz, pekala.

Sorunun bir boyutu, siyasi ve ekonomik bir doktrin olan liberalizmin bizde ahlaki bir tutum, bir tür "mezhebi genişlik" gibi algılanması. Bir diğer deyişle, liberal olunca, ahlaki konularda her şeye "olur" vermeniz gerektiği düşünülüyor.

Bunun çarpıcı bir örneğini bir süre önce yazar Nedim Gürsel'in televizyonda yaptığı bir yorumda görmüştüm. Gürsel, *Allah'ın Kızları* ismini taşıyan ve İslami gelenek açısından epey tartışmalı olan romanının reklamının *Zaman* gazetesi tarafından yayınlanmadığından yakınıyor ve şuna yakın bir şey diyordu: "Madem *Zaman* gazetesi bu kadar liberal, madem başörtüsü özgürlüğünü savunuyor, o zaman aykırı görüşlere de ilan sayfalarında yer vermesi gerekmez mi?"

Hayır, gerekmez. Her medya kuruluşu, kendi dünya görüşüne ve değerlerine ters bulduğu bir yazıyı, söyleşiyi ve reklamı reddetme hakkına sahiptir. Bunun liberalizmle çelişir bir tarafı da yoktur. Çünkü liberalizm "her şeye onay vermek" anlamına gelmez. Onay vermediğiniz şeylerin de toplumda var olabilme hakkını kabul etmek anlamına gelir. Ama toplumda var olan bu şeyi, kendi özel alanınıza sokmak, kendi iş yerinize dahil etmek, kendi yayın kuruluşunuzla desteklemek zorunda değilsiniz. Bir şeyi tasvip etmemek de bir özgürlüktür.

Son yıllarda liberal değerleri savunan muhafazakârlara karşı sık sık dile getirilen, "Madem özgürlükçüsünüz, söyleyin bakalım, eşcinselliği destekliyor musunuz?" gibi soruları da böyle anlamak ve cevaplamak gerekir. Eşcinselliği tasvip etmek kadar etmemek, onun ahlaki bir sapma olduğunu düşünmek ve savunmak da bir özgürlüktür. Bu yaklaşımı "dar kafalı" veya "demode" bulabilirsiniz, ama bunlar sizin değer yargılarınızdır. Kendi değerlerinizi başkasına dayatma hakkınız ise yoktur.

İslam ve Özgürlük: Var mı Bir Sorun?

Önceki hafta, AK Parti gençlik kollarının düzenlediği "İslam ve özgürlük" konulu bir sohbetteydim. Ondan bir süre önce Liberal Düşünce Topluluğu'nun bir toplantısında aynı mevzu ele almıştı. Mesele, köşe yazısı ve makaleler yoluyla basında da gündeme geliyor.

Böyle olması da iyi. Ancak bence bu konudaki tartışmalar bir dizi kafa karışıklığı içinde yürüyor ki, birkaçını ele alayım.

İlk kafa karışıklığı, laikçilerde. "Özgür birey her şeyi sorgular, Allah'ı da, dini de sorgular." gibi laflar okuyoruz bazen yazılarında. Buradan da, "Demek ki neymiş, Müslümandan özgür birey olamazmış." gibi kestirme sonuçlara varıyorlar.

Ama tabii fena hâlde yanılıyorlar. Çünkü özgür birey, “her şeyi sorgulayan adam” değil, neyi sorgulayacağına kendi karar veren adamdır. Mutlak kuşkucular hariç, zaten hepimiz bir şeyleri sorgulamaksızın kabul ederiz. (Mesela bizim algılarımız dışında “maddesel bir evren” olduğu varsayımı, insanların yüzde 99.9'u tarafından sorgulanmayan bir “önkabul”dür.) Bir dindar da kendi dininin esaslarını pekâlâ önkabul edinip özgür bir birey olabilir.

Kaldı ki bir insanın “sorgulamaksızın” Müslüman olduğunu ve öyle kaldığını nereden bileceğiz? Aksine, ya sorgulaya sorgulaya güçlendiyse inancı? Zaten İslam’da imanın öylesi (yani “tahkiki” olanı) övülür.

Diğer bazı kafa karışıklıkları ise İslamcı kanatta ortaya çıkıyor. Bunlardan tipik bir tanesini, başta sözünü ettiğim her iki toplantıda da duydum. Konu özgürlükten açılınca şöyle diyenler oldu:

“Özgürlüğün en âlâsını İslam getirmiştir dünyaya. Çünkü insanı kula kul olmaktan kurtarmıştır!”

Bu, kuşkusuz yanlış bir yorum değil. Sufiler de aynı şeyi söylemişlerdi. İbn-i Arabi, “Hürriyet, insanın sadece Allah’a kul olması ve O’ndan başka her şeyden hür olması demektir.” diye yazmıştı.

Ama dikkat ederseniz buradaki özgürlük, “içsel” bir özgürlüktür. Elde edilmesi de ancak bir dindarın gönüllü çabasıyla mümkündür. Dayatmayla olmaz.

Benzer bir “içsel özgürlüğe,” belki bütün tutkularını öldürmek için aç sefil yaşayan bir Budist rahip veya çivili yatakta uyuyan bir Hint fakiri de kavuşabilir. Ama aynı “yaşam biçimleri” bize dayatılırsa, bizim için özgürlük değil, zulüm olmuş olur.

Öte yandan “sadece Allah’a kul olarak” içsel özgürlüğe kavuşmuş olan bir insanın, müstebit bir iktidarın zindanlarında çürüyor olması da mümkündür. Bu durumda onun siyasi ve

toplumsal açıdan, yani "dışsal" anlamda özgür olduğunu söyleyemeyiz.

İşte bu yüzden bireysel bir mesele olan "içsel özgürlük" ile siyasi ve sosyal bir mesele olan "dışsal özgürlük"ü birbirinden ayrı düşünmek lazım. Bunlardan ilkinin bir Müslüman için "İslam'ın içinde" bulunacağına kuşku yok. Ama diğeri, yani dışsal özgürlük, İslam'ın içinde olmaktan ziyade, İslam için gerekli bir "harici şart". Öyle ya, önce ortada siyasi ve toplumsal özgürlük olmalı ki, insanlar diledikleri gibi Müslüman olabilsin. Önce "din özgürlüğü" olmalı ki, din yaşanabilsin.

Ancak burada kritik bir nokta var: Müslümanlar, özgürlükten istifade ederken, Müslüman olmayanların (yahut Müslüman olup da dindar olmayanların) da aynı özgürlükten istifade etmelerine razı mı? Mesela "İslam'dan çıkma" veya "İslam'ın günah saydığı fiilleri işleme" hürriyeti var mı insanların?

Geleneğe bakarsak, bu sorulara "hayır" dedirtecek bazı unsurlarla karşılaşmak mümkün. Peki, ama bunlar dinin özünden mi, yoksa içinde yorumlandığı tarihsel şartlardan mı kaynaklanıyor?

İşte "İslam, özgürlük" deyince tartışılması gereken kritik sorular bunlar.

Liberal Laiklik Din İçin de İyidir

Türkiye'deki başörtüsü yasağı, din özgürlüğünü tanımayan otoriter laiklik anlayışının bir ürünüdür. Bunu son birkaç yazımda eleştirdim. Ama bu, madalyonun sadece bir yüzü. Bir de öteki yüzünü çevirip laikliğin doğrusuna hakkını vermek, bunun din için sakıncasız ve hatta faydalı olduğunu teslim etmek gerek.

"Laikliğin doğrusu" derken, liberal, yani özgürlükçü olanını kast ediyorum. Bunun dünyadaki en iyi uygulaması da

ABD'dedir. Hep söylendiği gibi, Fransız laikliği, sırf "devleti dinden korumak" niyetiyle kurulmuşken, ABD'de asıl amaç "dini devletten korumak"tır. Amerikan Anayasası'nın laikliği düzenleyen maddesi, "Kongre (Parlamento), ne dini empoze eden, ne de onun özgürce yaşanmasını engelleyen bir kanun çıkaracaktır" der. Bunun ikinci kısmının dini koruduğu açıktır. Ama aslında birinci kısmı bile dine yarar.

Neden mi? Bir devlet tarafından desteklenmek din için iyi değildir de, ondan!

Amerikalı din sosyoloğu Rodney Stark, bu konuya ilginç bir karşılaştırmayla ışık tutar: Amerikan toplumu, Avrupa toplumlarının çoğunluğuna kıyasla çok daha dindardır. Örneğin ABD'de "Allah'a inanıyorum." diyenlerin oranı yüzde 90'ın üzerindeyken bu oran Danimarka, İsveç, Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde yüzde 50'nin çok altındadır. Kiliseye devam, düzenli dua gibi verilere bakıldığında da, Amerikan ve Avrupa toplumları arasında adeta uçurum vardır.

İşin enteresan tarafı ise şudur: Amerikan devleti laik iken, söz konusu Avrupa devletleri laik değildir. Çoğunda devlet tarafından finanse edilen "resmi kilise"ler vardır.

İşte Rodney Stark'a göre, Avrupa toplumlarının ileri derecede sekülerize olmasının (yani dinden kopmasının) bir nedeni, tam da bu "resmi kilise"lerdir. Devlet tarafından finanse edilen bu kurumlar, "memur zihniyeti" ile yönetildikleri için, cansız, ruhsuz ve durağan hâle gelmişlerdir. ABD'de ise kiliseler ve diğer dini kuruluşlar devletten hiçbir destek görmedikleri için kendi ayakları üzerinde durmak zorundadır. Bu da onları daha cazip ve yaratıcı olmaya zorlamaktadır.

Prof. Stark, bu durumu "Sivil din, resmî dinden çok daha başarılıdır." diye özetliyor. Hatta bunu ekonomideki "serbest piyasa" mantığıyla ilişkilendiriyor, hantal "devlet işletmeleri" ile kıvrak "özel girişim" arasındaki farka benzetiyor.

Benzer bir durumu kanımca Türkiye'de de görebiliriz. Ülkemizde kitlelere dinî heyecan ve motivasyon kazandırma açısından Nurculuk, Fethullah Gülen hareketi gibi sivil cemaatlerin resmî bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na kıyasla çok daha etkili olduğunu söylemek mümkün. (Türkiye'deki yerleşik gelenekler nedeniyle "Diyanet'in kaldırılması"nı kısa vadede mümkün ve doğru bulmadığımı belirteyim. Ama uzun vadede doğrusu odur. "Sivil din"in önünü açarak o noktaya doğru ilerlemek gerek.)

"Resmi din"in en kötü versiyonu ise, elbette, "devlet tarafından dayatılan din"dir. Suudi Arabistan veya İran'da olduğu gibi. İlginçtir ki bu baskıcı rejimler, din adına hareket etseler de, aslında dine büyük zarar verirler. Çünkü baskı yoluyla yaratılan şey samimi bir dindarlık değil, ikiyüzlülüktür. Riyad'da zorla çarşafa sokulan kadınların Londra'ya kapağı atınca en dekolte kıyafetleri giyip en aykırı barlara koşması boşuna değil.

"İslam'da din ve devlet ayrılmaz." diye kestirip atan siyasal İslamcılar, bütün bunları göz ardı ediyor. Sadece "Asr-ı Saadet pratiğine" bakarak modern dünyaya model üretmeye çalışıyorlar. Oysa bu çağda devlet de toplum da çok farklı bir şeye dönüşmüş durumda. Bu devirde artık devletten din değil, özgürlük istemek lazım. Devlet, "sivil din"e gölge etmesin, yeter.

Eşcinsellik, Müslümanlık ve Sıradışı Evlilik

Dindar Müslümanların liberal demokrasiyi benimseme sürecinde ortaya çıkan sorunlu alanlardan biri, en son iki bakanın faklı yaklaşımlarıyla da gündeme gelen eşcinsellik meselesi. Temel hak ve özgürlükleri savunan dindarlar bu konuda çoğunlukla sessiz kalıyor. Buna karşılık da seküler taraf, kimi zaman ısrarlı kimi zaman da alaycı şekilde soruyor: "Hadi bakalım, madem her özgürlüğü savunuyorsunuz, bunu da savunun da görelim!"

Oysa mesele bu kadar basit değil. Önce liberal demokrasinin öngördüğü "özgür toplum" hakkındaki bir yanlış anlamayı giderelim. Evet, bu toplumda herkesin kendi bildiği ve istediği şekilde bir "yaşam biçimi" sürmeye hakkı vardır. Ama başkalarının da bu yaşam biçimini çirkin görme ve ahlaken kınama hakkı vardır.

Bu, yıllar önce Amerika'da self-servis bir restoranda tavuklu salata yerken yaşadığım bir enstantaneyle kafama "dank" etmişti. Genç bir kız masaya yaklaştı ve elindeki bir tomar kâğıttan birini gülümseyerek önüme koydu. Üzerinde "siz aslında bir kitle katilisiniz, farkında mısınız" yazıyordu. Metnin devamında da benim yediğim et yüzünden "masum bir cana kıyıldığı" (yani bir tavuğun boğazlandığı), zaten "insan türünün" başka türlerden milyonlarca canlıyı her gün bu şekilde "soykırım"dan geçirdiği anlatılıyordu.

Sonradan anladım ki, bu bir grup "radikal vejetaryen"in yürüttüğü bir kampanyaymış. Çoğu insan için çok normal olan "et yeme" fiili, bunların gözünde asla tasvip edilemez bir rezillik imiş.

Amerika özgür bir toplum olduğu için o radikal vejetaryen kızın bana gelip de bu "kınama"da bulunma hakkı vardı kuşkusuz. Ama bana zorla engel olmaya kalkamaz, "tavuklu salata yeme hakkıma" müdahale edemez, beni hedefleyen bir "nefret suçu" işleyemez idi.

İşte, özgür bir toplumda kendi değerlerine aykırı yaşam biçimleriyle karşılaşan muhafazakâr Müslümanlar da bu eksende bir tavır geliştirebilirler. Bu, işin bir yönü. Bir de aynı muhafazakârların insani düzeyde eşcinsellere nasıl yaklaşacağı meselesi var.

Burada da sanırım "eşcinsellik" ile "eşcinseller"i birbirinden ayırt etmek bir "açılım" sağlayabilir. Birincisini dinin günah saydığı ve dolayısıyla tasvip edilemez bir hâl olarak kınamak, fakat eşcinsel olan insanları bu tutuma indirgemeden değerlendirmek ve dahası insan haklarını onlar için de savunmak mümkün. Aynen, "kumar"a ahlaken karşı olmak, bir "kumarbaz"ın da bu

yönünü kınamak, ama onu bundan ayrı bir insan olarak görmek ve ona yönelebilecek "nefret suçları"na karşı çıkmak gibi.

Gelelim Avrupa'da giderek kök salan "eşcinsel evliliği" meselesine... Evlilik sadece bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal bir "kurum" olduğu için, bu konudaki özgürlük alanı "toplumsal kabul" ile yakından ilgili. Bu konuda bir zaman Hollandalı bir diplomatla söyleşmiştim. "Bizde eşcinsel evliliği serbest, çünkü çok özgür bir toplumuz." diye övünüyordu. "Peki" dedim, "Sizde çok kadınla evlilik de serbest mi?" "Hayır." dedi. "Niçin?" diye sordum. "Niye iki erkek birbiriyle evlenebiliyor da, bir erkekle iki kadın evlenemiyor?" "Çünkü ikincisi bizim kültürümüze çok aykırı." dedi. "Eee" dedim ben de, "Başka kültürlerde ise asıl aykırı olan, sizin normal gördüğünüz şey."

Kıssadan çıkan hisse şu: Liberal demokrasiyle yönetilecek özgür toplumların Avrupa toplumlarının birer kopyası olması gerekmiyor.

Daha da önemli bir hisse ise şu: Yanlış yolda gördüğünüz insanların özgürlüğünü tanımanız, kendi ahlaki değerlerinizden taviz vermenizi gerektirmiyor.

Niçin Solcu Değilim

1 Mayıs, 32 yıllık bir aradan sonra nihayet Taksim'de kutlandı. Böylece bir siyasi tabu daha yıkılmış, bir yasak daha kalkmış oldu. Ben de "özgürlük" perspektifinden sevindim bu işe. Ama kızıl bayrakların gölgesinde atılan arkaik sloganları ve çıkarılan küçük arbedeleri izlerken de, hiç "solcu" olmadığıma şükrettim.

Sebebini de anlatmak isterim. Çünkü bizim ülkede "sol"un kerameti kendinden menkul bir karizması var. Bu ideolojinin "hak, adalet, eşitlik, vicdan" gibi değerleri tekelinde tuttuğu sanılıyor. Eli kalem tutanların çoğu da ya soldan geldikleri ya da

hâlâ orada durdukları için, bu varsayımla düşünüp konuşuyor.

Oysaki sol, "hak, adalet, eşitlik, vicdan" gibi değerleri savunuyor da, sağ bunlara mesafeli duruyor değildir. Aksine, hemen her ideoloji kendince iyiyi, doğruyu, güzeli savunur. Mesele bunları nasıl tanımladıklarıdır.

Solun getirdiği tanımın özünde ise, Marx'ın her şeyi ekonomiye ve dahası "iktisadi sömürü"ye indirgeyen materyalist tarih okuması yatar. Buna göre toplumların temel çelişkisi hep "sınıflar arası çatışma" olmuştur. Modern kapitalist çağda ise "işçi sınıfı" "burjuva sınıfı" tarafından "sömürülmekte"dir. Ama sonunda "devrim" yapıp kurtulacaktır.

Demokratik sosyalistler ise "devrim"in yerine demokratik yöntemleri koyar, ama "sınıf eksenli" düşünmeye devam ederler.

Oysa içinde yaşadığımız toplumların tek meselesi "iktisadi sınıf" olmadığı gibi, çoğu kez başka fay hatları, örneğin kültürel değerler, daha çok önem taşır. Mesela Türkiye'deki siyaset, "iktisadi sınıflar"dan çok kültürel cemaatlere göre bölünmüştür. Alevi köylülerle Nişantaşılı zenginleri CHP'de buluşturan şey "laiklik hassasiyeti"dir. Öte yanda ise geniş muhafazakâr kitleler, ister fakir isterse zengin olsunlar, "din özgürlüğü" talebinde birleşir.

"İktisadi sınıfları" önemsizleştiren bu kültürel bölünmeleri solcular da görür elbette. Ancak bunu arızi bir durum, düzeltilmesi gereken bir "yanlış bilinçlenme" sayarlar.

İyi de bu varsayımın dayanağı nedir?

Marx'ın "temel çelişki sınıf meselesidir" önermesine beslenen koyu bir "iman"!

Evet, işin trajikomik yanı budur: Marx'ın "analiz" diye sunduğu görüşler, zamanla analizlere giydirilen birer "önkabul" olup çıkmıştır.

Söz konusu Marksist "iman", bu ideolojinin dinle beraber en büyük hasmı olan "kapitalizm"e bakışta da ortaya çıkar.

Marksistlere göre her türlü kapitalist işletme kaçınılmaz olarak bir "sömürü" aracıdır. Yani cebinde biraz parası olan bir adam, kalkıp da fabrika veya şirket kurup işçi çalıştırıyorsa, onları mutlaka sömürüyor demektir.

Dikkat edin, sorun, patronun işçilere haklarını vermemesi, onları kötü şartlarda çalıştırması filan değildir. Sorun, ortada bir "işveren"in olmasıdır.

Sosyalist akademisyen Ahmet İnsel, *Radikal*'deki yeni köşesinde yazdığı ilk yazıda tam da bunu vurguluyordu."Kapitalist sistemde sömürü iki biçimde gerçekleşir." diyor ve arkasından ekliyordu:

"Birincisi... işverenin, ücretli olarak istihdam edilenlere 'hakkı olan' ücreti verip onlardan bu ücretin çok daha üzerinde bir değer elde etmesiyle ortaya çıkar... [İkinci olarak da] ücretliye hak ettiğini vermeyerek yapılan sömürü vardır."

Bana göreyse durum şu: Söz konusu "iki sömürü"den ikincisine karşı çıkmak için solcu olmaya gerek yok. İyi insan olmak yeterli.

İlkini (yani işverenin haklarını vererek işçi çalıştırmasını) "sömürü" saymak içinse, önce Marx'ın "artı değer" teorisine iman etmek lazım.

Ama ben durup dururken Marx'a iman etmek için hiçbir sebep görmüyorum.

O yüzden de solcu değilim zaten.

İslami İdeal: Sosyal Devlet mi, Sosyal Toplum mu?

İslam'a sosyalist bir yorum getirenler, Hz. Peygamberin ünlü hadisine sık sık atıfta bulunur:

> "Komşusu aç iken tok yatan, bizden değildir."

Bu, bir Müslümanın "aç yatanlar"a ve tüm diğer muhtaçlara karşı kayıtsız kalamayacağının ilanıdır. Bu yüzden de (Ayn Rand gibi "bencillik savunucuları"nın öngördüğü tarzda) "vicdansız" bir kapitalizmi hiçbir Müslüman savunamaz. Savunmamalıdır.

Fakat İslam'ın "sosyal" boyutu, sosyalizminkinden epey farklıdır. Çünkü eğer ikincisine uygun bir "hadis" üretilseydi, muhtemelen şöyle bir şey olurdu:

> "Komşusu aç iken, bu sömürü düzenini yıkmak için devrimcilik yapmayan, bizden değildir."

Aradaki büyük fark, İslam'ın bireye ve cemaate "hayırseverlik" sorumluluğu yüklerken (ve bunu "zekât" ve "sadaka" ile kurumsallaştırırken), sosyalizmin "düzen değişikliği" istemesidir.

Bu fark o kadar büyüktür ki, çoğu sosyalist, hayırseverliği bir rakip ve hatta düşman gibi görmüştür. Engels "Hıristiyan burjuvazinin ikiyüzlü hayırseverliğine" lanet okumuş, Oscar Wilde "Hayırseverlik, çok sayıda günahın anasıdır." demiştir.

Bunun günümüz Türkiyesi'ndeki yansıması da solcuların "sadaka" kavramına karşı kullandıkları nefret ve aşağılama dolu dildir.

Peki, sosyalistler neden hayırseverliğe karşı çıkar da illa "düzen değişikliği" ister?

Çünkü fakirliğin kapitalizm tarafından "yoktan yaratıldığına" inanırlar. Buna göre kapitalizm "zenginleri daha zengin, fakirleri daha fakir" yapmakta, çünkü birilerinin cebinden aşırıp ötekilerin cebine koymaktadır.

Bu varsayımla düşünen Marx, kapitalist ülkelerde zengin-fakir uçurumunun giderek açılacağını, bunun da devrimlere yol açacağını öngörmüştü. Ama öyle olmadı. Aksine, kapitalist Batı toplumlarında "orta sınıf" gelişti ve refah giderek yayıldı.

Çünkü gerçekte kapitalizm, fakirlik değil sadece zenginlik üretir. Sorun, bu zenginliği giderek yaysa bile herkese ulaştırmayışıdır. Kapitalizmin temel motoru olan "piyasa"nın yanına "sosyal" mekanizmalar konması da, bu yüzden zaruridir.

Marksist ekonomilerin çöküşünden gereken dersi çıkaran sol kökenli aydınlar bunu görüyor. Örneğin Etyen Mahcupyan, *Taraf*'taki köşesinde şöyle diyor:

> "Bugün eğer 'sosyalist' diye bir ideoloji hâlâ anlamlı olacaksa, bunun kapitalizmle ontolojik açıdan barış içinde olması ve kapitalizmi daha ahlaki ve eşitlikçi bir çizgide alternatif bir yola doğru bükmeye çalışması gerekiyor."

Ama başta sözünü ettiğim devlet/toplum ayrımı, bu "bükme" çabası için de geçerlidir: Sol, sosyal adaleti hep devlet eliyle sağlamak ister. Onun da "komşusu aç iken," "nerede bu sosyal devlet!" der.

Oysa sosyal devlet her şeye yetişemeyeceği gibi, bir dindarın kendi üzerine düşen hayırseverlik sorumluluğunu tümüyle devlete yıkması da pek ahlaki bir tutum değildir. Onun için Batı'da, özellikle de Amerika'da, dindarlar ve muhafazakârlar, sosyal devleti genişletmeye çalışmaktan ziyade sivil hayır kurumları (aşevleri, yurtlar, hastaneler, vakıflar) yoluyla ihtiyaç sahiplerine doğrudan el uzatmayı tercih eder.

Bu yolla ortaya çıkan "sosyal toplum", bizdeki Müslüman aydınların çok endişe ettiği "sekülerleşme"ye (yani dinden uzaklaşmaya) karşı da hayli dirençlidir.

Çünkü sanılanın aksine, modern çağdaki asıl sekülerleştirici güç kapitalizm değildir. Hem bireysel vicdanın hem de toplumsal bağların (ailenin ve cemaatin) yerine geçmeye kalkan aşırı büyük sosyal devlettir.

Bana inanmıyorsanız, Ahmet Necdet Sezer gibi ultra-laik

devlet büyüklerimize kulak verin. Baksanıza, habire kızıp duruyorlar, "Sosyal devlet zayıflıyor, boşluğu dini cemaatler dolduruyor." diye.

Laikçiler 'İslami Kapitalizm'den Niçin Nefret Eder?

Son dönemde yeni bir moda çıktı. İslam'ın İ'sine dahi sempati duymayan koyu "laikçi" tipler, "Eski fakir Müslümanlar iyiydi, nerden çıktı bu zengin dinciler?" diye söyleniyor. "Seçkin restoranlar"da yemek yiyen, "beş yıldızlı otel"lerde kalan, pahalı arabalara binen dindarları kıyasıya eleştiriyor, onları "kapitalistleşmekle"le suçluyorlar.

Bazıları açıkça ateist olan, kimileri cuntacılar tarafından "araştırma danışmanı" olarak düşünülen bu yorumcuların derdini iyi anlamak lazım. Öyle ya, "Aman Müslümanlar takvadan, zühtten ayrılmasınlar da, ahirette mahcup olmasınlar." diye düşünüyor olamazlar. Bir din olarak İslam'ın "ılımlı"laşıp "mücahit" yerine "müteahhit" üretmesinden korkmaları da beklenemez.

Peki dertleri nedir o zaman? Niye "İslami kapitalizm"den nefret ediyorlar?

Türkiye'nin büyük fotoğrafına bakarak bir tahminde bulunmak hiç zor değil. Dindarların zenginleşmesinin doğal sonucu, toplumsal hayatta rollerinin artması. Bu ise, kendilerini ülkenin sahibi ve "kaymak tabakası" olarak görmeye alışmış olan "laik yaşam biçimli" vatandaşları çok rahatsız ediyor. Bu yüzden de, camiden çıkar çıkmaz fakir mahallerindeki mütevazı evlerine giden o eski "gariban" Müslümanları özlüyorlar.

Bir hatırlayalım, nasıldı o eski devrin Müslümanlarının vaziyeti. Hemen hepsi ya köylü ya esnaf, sonuçta bir şekilde "kenar"da idi. Dolayısıyla içlerinden "medya patronları" veya

"sivil toplum destekçileri" çıkmaz, seslerini duyuramazlardı. Sesleri bir tek oy sandıklarında çıkıyordu. Bu yolla iktidara getirdikleri merhum Adnan Menderes bir grup üniformalı katil tarafından idam edilince de, ancak "ya sabır" çekebilmişlerdi.▯

O eski Müslümanların hiçbiri "burjuva" değildi ki, çocuklarını Amerikalara, Avrupalara göndersin; Harvardlarda, Oxfordlarda okutsun. Oralara hep Beyaz Türkler giderdi. Onlar da Türkiye'nin hikâyesini dünyaya bildikleri gibi anlatırdı. "Beş yıldızlı otel"lerde bir tek onlar aşık atar, oralarda Batılı diplomatları, aydınları kurarlardı. "Bizi demokrasi filan diye zorlamayın şekerim, bu cahil halka sopa lazım, pardon, şurdan havyarı uzatıverir misin?" derlerdi.

Şimdiki problem, bu 80 yıllık hiyerarşinin çözülmesidir. Dindar Müslümanların "kapitalistleşmesi", yani serbest piyasa ekonomisine entegre bir girişimci ve profesyonel "üst-orta sınıf" hâline gelmesi, "Türkiye'nin düzeni"ni bozmaktadır. Az şey değildir bu.

Ha, bu süreçte bazı cıvıklık ve dejenerasyon örnekleri ortaya çıkmıyor mu? Çıkıyor. Bazı "sonradan görme" tabloları oluşmuyor mu? Oluşuyor. O da mütedeyyin kesimin "imtihanı" işte.

Kaldı ki "sonradan görme"lik, en kötü ihtimal, "göre göre" geçer. Pahalı "jip"lerden heveslerini alanlar, biraz da akılları varsa, en iyi taşıtın "Metrobüs" olduğunu anlarlar.

Müslüman aydınların buradaki ince noktayı görmesi lazım. Bazıları, kendilerini 70'lerden bu yana etkileyen "solcu" ezberlerin de etkisiyle, dindarların zenginleşmesine karşı çıkıyor, böylece farkında olmadan Türkiye'nin eski düzenini savunur hâle geliyorlar. Yahut yine 70'lerden bu yana süren ezberlerin etkisiyle, "İslam sosyalizmi" gibi işlemeyecek ütopyalar kuruyorlar.

Oysa gereken, ne Müslümanları fakir tutmaya çalışmak ne de hayali sistemler peşinde çıkmaz sokaklara sürüklemek. Gereken, modern çağın "orta sınıf" Müslüman'ının ahlak ve kültürünü inşa etmek.

Bu, başarılabilirse, "Türkiye'nin düzeni"ni daha da demokratikleştirmekle kalmayacak. Aynı zamanda tüm Müslüman dünyaya örnek teşkil edecek.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Mustafa Akyol ile İki Söyleşi

Mustafa Akyol ile İki Söyleşi

İslam ve Liberalizm[1]

– *Özgürlüğü nasıl tanımlıyorsunuz? Liberaller ile İslamcıların özgürlük yorumları arasında ne tür farklar var?*

Özgürlük, benim anlayışıma göre, bireylerin (yahut Allah'ın kullarının, nasıl ifade ederseniz) başta siyasi otorite olmak üzere, hiçbir dış güç tarafından zorlanmadan, hayatlarını kendi rıza, istek ve vicdani kanaatlerine göre tanzim edebilme hakkıdır. Bir Müslüman bu hakkı İslam'ın gösterdiği hedefler doğrultusunda kullanırken, seküler bir insan da seküler hedefler doğrultusunda kullanır. Bir Müslüman'ın bu ikinci durumu tasvip etmese de, onun var olma hakkını kabul etmesi, bence İslami açıdan da doğru ve hatta gereklidir, çünkü "Dinde zorlama yoktur." ve "Sizin dininiz size, benim dinim bana."dır. Bu sebeple, liberal siyasi gelenek ile İslami düşüncedeki özgürlük tanımlarının çelişik olmadığını, en azından olmayabileceğini düşünüyorum.

– *"Liberal özgürlük anlayışı genel ve barışçı, İslamcıların özgürlük anlayışı sekteryen ve savaşçıdır." ifadesine katılır mısınız?*

"Sekter ve savaşçı" İslamcılar olduğu gibi, öyle olmayan İslamcılar da vardır. Liberal düşünce de kendi içinde farklı tonlar barındırır. Genellemelere gitmek bence bizi sadece yanıltır.

– *28 Şubat döneminde dindar Müslümanlar, hukuk mücadelesini liberal özgürlük anlayışına dayanarak mı vermişlerdir? Eğer öyleyse niçin?*

---

1 05. 11.2009 tarihinde *Özgün Duruş*'ta yayınlandı.

Müslümanlar, hukuk mücadelesini büyük ölçüde liberal özgürlük anlayışına dayanarak vermişlerdir. Çünkü başörtüsü hürriyeti, "din özgürlüğü" yahut "bireysel özgürlük" gibi başlıklar altında savunulmuştur, "Allah'ın emri budur, bu farzı yerine getiriyoruz." diye değil. Bu "seküler dil" ise normal ve bence İslami açıdan da meşrudur, çünkü içinde yaşadığımız hukuk sisteminin "Allah`ın emirleri, farzlar, sünnetler" gibi nosyonları yoktur. Buna karşın, her ne kadar Türkiye`deki resmi hukuk kurumları pek kulak asmasalar da "hak ve özgürlükler" diye bir nosyonu vardır. Kaldı ki, "Allah`ın emri"nin ne olduğunu tartışmaya başladığınızda da farklı içtihatlar ortaya çıkar ki bunların her birine hayat hakkı tanımak için yine özgürlük anlayışına ihtiyacınız vardır.

Kısacası ben liberalizmi, tüm insanlara ve bu arada tabii ki Müslümanlara diledikleri gibi yaşama hakkı veren, devleti buna göre terbiye etmek isteyen olumlu bir ideoloji olarak görüyorum. Doğrudan İslam`ın kendi geleneğinden çıkıp gelmese de (aynen demokrasi gibi) modern devrin Müslümanları için "makbul" olması gerektiği kanısındayım.

– Farklı din, mezhep, etnik yapı ve yaşam tarzına sahip olunan Türkiye'de barış, huzur, özgürlük ve refahı İslamcı özgürlük anlayışı mı yoksa liberal özgürlük anlayışı mı sağlayabilir?

Türkiye`deki renkliliği barış içinde bir arada yaşatabilmenin formülü çoğulculuktur ki, bunun hem İslami geleneğe hem de liberal düşünceye uygun düştüğünü söyleyebiliriz.

– Batı'nın zenginliğinin kaynağı, "özgürlük temelinde çalışma" mı yoksa "köleleştirmeyle yapılan sömürü" mü?

Sömürünün belirli bir payı olduğuna kuşku yok. Ama "Batı başarısı"nın kanımca asıl sırrı, bilimsel ve teknolojik gelişme, bunun da altında yatan araştırma, yeni şeyler keşfetme, bunun için sistemli olarak çalışma düşüncesidir. Bunun da liberalizmin savunduğu bireysellikle yakından ilgisi vardır. Batı ülkelerinden bile daha sömürgeci olan Sovyet Rusya`nın

batışı ise, bu bireysellikten yoksun olmasıyla, bireyi devlet ideolojisi ile hapsetmesiyle yakından ilgilidir. (Bireyselliğin bizde sıkça anlaşıldığı gibi “bencillik” olmadığını burada hemen belirteyim.)

Köleliğe gelince... Evet, bu konuda Batı medeniyetinin sicili karanlıktır, ama diğerlerinin de ne kadar aydınlıktır, tartışılır. Modern zamanlara dek dünyadaki hemen her medeniyette kölelik vardı ve bu normal, tabii bir durum sayılıyordu. İslam medeniyeti de kölelere insanca davranma vurgusu yapmasına rağmen, köleliği bir kurum olarak kaldırmamıştır. Osmanlı`da köle ticaretinin yasaklanması, ancak 19. yüzyıl ortasında ve İngiltere baskısıyla mümkün olabildi. “Köleci Batı” hakkında atıp tutanlar, işin bu yanını pek görmüyorlar nedense.

– Liberalizmin küresel hâkimiyetine karşın sosyal adaletsizlikler, açlık, çevre felaketleri, savaşlar gibi sorunların ileri düzeyde devam etmesi bir çelişki mi yoksa doğal ve normal mi?

“Liberalizmin küresel hâkimiyeti” altında yaşadığımızı düşünmüyorum. Sadece dünyadaki etkin devletlerin (ABD ve AB ülkeleri) siyasal sistemleri liberal yahut liberal olmaya yatkın. Ancak bu, söz konusu ülkelerin “ulusal menfaatleri” olduğu ve bunlara göre kimi zaman mütecaviz politikalar izlediği gerçeğini değiştirmiyor. Burada liberalizmin bir “dış politika doktrini” değil, bir siyasi ideoloji olduğunun da sanırım altını çizmek lazım. Bu, Türkiye`de çok karıştırılıyor. “Amerika’da din özgürlüğü”nden örnek verince, “Irak`ı işgal eden Amerika mı, lanet olsun!” cevabını alabiliyorsunuz. Oysa Irak`ın işgalinin liberalizmle bir ilgisi yok, Sovyetler`in Afganistan`ı işgal etmesinin sosyalizmle bir ilgisinin olmadığı gibi. (Bu arada, ABD`deki pek çok “serbest piyasacı” klasik liberal çevrenin Irak işgaline ve genel olarak militarist dış politikaya karşı çıktığını da belirteyim.)

Öte yandan çevre felaketleri, açlık, fakirlik gibi sorunların da liberalizmle doğrudan ilgisi yok. Çevre sorunlarına yol açan

şey "sanayi"dir. Sanayi, sosyalist veya faşist ülkelerde de çevreyi kirletir. Açlığın ve fakirliğin liberal ekonomi yüzünden değil, bilakis ona dâhil olamayış yüzünden yaygın olduğunu öne sürmek mümkündür. Kapılarını "küresel sermaye"ye sonuna kadar açan Güney Kore mi daha iyi durumda, yoksa kendisini bu "sömürü düzeni"nden koruyan Kuzey Kore mi, karşılaştırın.

"Sosyal adaletten" kasıt, "devlet eliyle maddi eşitlik yaratılması" ise, bu elbette liberalizmle çelişkilidir. Ama zaten kanımca İslamiyet`le de çelişir. İslam geleneğinde toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yardım, temel olarak "vakıf"lar, yani sivil toplum tarafından yürütülmüştür. Cumhuriyet döneminde tüm bu vakıfların devlet tarafından gasp edilmesi, ne yazık ki bu geleneği bize unutturdu, pek çok İslamcımız da "sosyal adalet" peşinde sosyalist oldu.

Yazılara Dair Sözler[2]

En iyi okullarda okumuşsunuz, ailenizin maddi imkânları gayet yerinde, su gibi İngilizce konuşuyorsunuz, hatta muhtemelen kültürel zevkleriniz bile "Beyaz Türk" dediklerinizinkilerle çok benzerdir. Sizi "Beyaz Türk" yapmayan şey ne? Veya Onlar neden "Beyaz Türk"?

İnsanın kendini tarif etmesi biraz zor bir şey. Dahası, "Beyaz Türk"ün ne olduğunu tarif etmek de o kadar kolay değil. Bugün Türkiye'de "liberal" olarak anılan insanların da önemli bölümü de "su gibi İngilizce konuşuyor" ve Batılı "kültürel zevklere" sahipler, ama "Beyaz Türk" denen, benim de yazılarımda eleştirdiğim tipolojiye uymuyorlar.

Galiba şöyle bir kabataslak tanım mümkün: Beyaz Türk, kültürel düzeyde "Batı hayranı" biri. Ama "Batı hayranı" olmakla "Batılı" olmak çok farklı şeyler. Çünkü Batılı birisinin,

---

2 03.04.2011 tarihinde *Ufuk Yayınları*'nda yapıldı.

Doğu kültürüne, "Batı hayranı" birisinden daha sıcak bakması, hoş görüyle yaklaşması, hatta ondan bir şeyler edinmesi mümkün. Buna karşılık "Batı hayranı" birisi, kendi içinden çıktığı kültüre karşı patolojik bir nefret duyabiliyor.

Yıllar önce Chicago'da yaşayan bir Amerikalı akademisyenden dinlemiştim. Evinde büyük bir davet vermiş. Gelen misafirlerden birkaçı başörtülü imiş. Daha geniş bir grup ise bizim Beyaz Türkler'den oluşuyormuş ki, aralarından biri ev sahibine gidip "Neden çağırdınız ki bu bağnaz dincileri?" diye serzenişte bulunmuş. Buna karşın davetteki Amerikalılar bilakis memnun olmuşlar bu farklı insanlarla tanıştıklarına. Onlarla İslam hakkında sohbet etmişler. Tanımaya, anlamaya çalışmışlar.

Ben Batı'yı öğrenirken bizdeki bu "Batı hayranı" zihniyeti by-pass edip, bunun yerine doğrudan Batı'yı anlamaya, "Batı nasıldır, artıları ve eksileri nedir?" diye sormaya çalıştım. Beyaz Türklerden bir farkım bu olabilir. Bir de sanırım Türkiye'de "Batı" denince kast edilen kıta Avrupası (ve bilhassa Fransa) tecrübesi yerine, daha az bilinen Anglo-Sakson (ve bilhassa Amerikan) tecrübesine dikkatimi odakladım.

Bazı akademisyenler bu ayrımın (Beyaz-Zenci), artık açıklayıcılık gücünü kaybetmeye başlayan "merkez-çevre" dikotomisinin yerine kullanılmasını önermekteler.[3] *Mücahit Bilici'ye göre Beyaz Türk, genellikle göçmendir ve Anadolu'yu son sığınak olarak gören bir psikolojinin sahibidir. Bu psikolojiyi haklı çıkaracak tarihsel verilere sahip miyiz?*

Merkez-çevre çelişkisinin aslında Türkiye yakın tarihini anlamak için iyi bir model olduğunu düşünüyorum. Ama "çevre"nin merkeze taşınması süreci, sonunda bu kalıbı bir ölçüde kırdı. Şu anda galiba rekabet halindeki iki "merkez"

3 Bilici, Mücahit "Black Turks, White Turks: On the Three Requirements of Turkish Citizenship", *Insight Turkey*, vol 11 no 3, 2009, s. 23-35.

var: Çok kabataslak bir genelleme ile "Beyaz Türk merkezi" ve "muhafazakâr merkez."

Çok kabataslak, çünkü toplum gerçekte bu kadar ak-kara değil, ara noktalarda duran pek çok insan ve hatta kesim var. Kimseye haksızlık etmemek, onları zoraki kategorize etmemek lazım, bir başka deyişle.

Bu ayrımın etnik bazı kökenleri olduğu da söyleniyor: Balkan göçmenlerine karşı Anadolulular şeklinde. Bu da, kanımca, kısmen haklılık payı taşıyan, ama fazla da abartılmaması gereken bir ayrım. Yine pek çok ara tonlar ve karmaşık soy ağaçları var. Muhafazakâr kesimin "bu millet" derken bazen sadece kendi "Anadolulu" kökenlerini kastetmesi de yanlış olur.

Yine muhafazakâr kesimin kaçınması gereken bir diğer eğilim, Beyaz Türkler denen kesimin tümünü seküler, yani dindışı, hatta din karşıtı gibi görme hatası. Ben başörtü kullanmayan, ama Ramazanda oruç tutup elinden geldiğince de namaz kılan genç hanımlar tanıyorum, İstanbul'un kalburüstü semtlerinde. Şunu da görmek lazım: Seküler bir ortamda büyümüş bir insanın kısmi dindarlığı, çok dindar bir ortamda büyümüş bir muhafazakârın tam dindarlığından daha az değerli olmayabilir, Allah katında. Dahası din yorumları ve dindarlık anlayışları da farklı olabilir.

Biz "mütedeyyin" yahut "laikçi" gibi kavramları sosyal hayattaki görünürlüğe bakarak kullanıyoruz, ama kalpleri bilemeyiz.

Beyaz Türklerin türbana karşı duygularını tanımlarken genellikle kullandıkları kelime "öfke" veya "iğrenme" oluyor.[4] *Yani "beyaz Türklerin" "öteki" ile ve özellikle başörtüsü ile ilgili tavırlarının kaynağı akli veriler değil ki, iletişime geçilip ikna*

4 Üstel, Füsun; Caymaz, Birol. *Seçkinler ve Sosyal Mesafe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi ve Açık Toplum Vakfı, İstanbul, 2009 http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/seckinler-ve-sosyal-mesafe.pdf

edilebilsinler; duygusal... Bu duygusal tavrın rehabilite edilebilmesi için öneriniz nedir? Ne olması lazım ki, kendilerini bir başörtülünün yanında, sınıf düşmüş gibi hissetmesinler?

Bunun temelinde kanımca Batı karşısında hissedilen aşağılık kompleksi yatıyor. Şapka devrimi gibi trajikomik uygulamalarla başlayan, 80 yıldır da devlet ideolojisi tarafından zihinlere enjekte edilen bu anlayışa göre, Batılı gibi giyinmeyen, yiyip içmeyen insanlar geri, ilkel, utanç verici kişiler. Birer hakaret ve aşağılama sözü gibi kullanılan "sakallı", "takkeli", "cübbeli" gibi kavramlar, bu aşağılık kompleksinin doğurduğu nefretin yansımaları. Bu insanlardan nefret ediliyor, çünkü "çağdaş kıyafet" giymeyen bu insanlar, Cumhuriyeti de kirletiyor, onun, tabiri caizse, "façasını bozuyor"lar. Beyaz Türkler de bu zenci Türkler yüzünden el âleme rezil oluyor.

Daha doğrusu bizim Beyaz Türkler rezil olduklarını sanıyorlar, ama aslında bir Batılı için başka bir medeniyetten insanların Batılı giyinmesi için hiçbir sebep yok. Gandhi'ye büyük saygı duymalarının sebebi, onun "çağdaş kıyafet" giymesi değil, muazzam bir ahlak timsali olması. (Zaten Gandhi "çağdaş kıyafet" giymiyordu; aksine Batılı giyimi reddetmiş ve kendi halkının geleneksel giysilerini benimsemişti.)

Bu hikâyenin en acı yönü de şu: Beyaz Türk kültürü fena hâlde "Batıcı" olduğu için, ne Batı'da ne de dünyanın kalan kısmına sunabileceği hiçbir özgün ürün yok. Ne diyeceksiniz, "Biz Fransız şaraplarını çok iyi bilir, çok iyi Mozart çalar, çok güzel vals yaparız." mı diyeceksiniz? Fransız veya Avusturyalı adam zaten sizden iyi yapıyor bunu. Zaten o adam üretmiş bunları. Sizin kültürünüz de çok şey üretmiş, ama bunların hepsini reddetmişsiniz. Sorun burada.

Ermeni meselesi hakkındaki tavrınızla kimseye yaranamıyorsunuz. Yaşanan dramla açık bir şekilde yüzleşilmesi gerektiğini söylüyorsunuz ama bunun soykırım sayılmasına da

itiraz ediyorsunuz. Çok tartışmalı "Özür diliyoruz" metnine imza atmadığınız için de çok eleştirildiniz.

Bu konuda "soykırım" kavramı üzerinden yürüyen bir ak-kara ikilemine saplandı Türkiye. Ben bunun dışına çıkmak isteyenlerdenim. 1915'in, hele de Yahudi soykırımına eşdeğer bir biçimde, bir "soykırım" sayılmasına karşıyım. Dahası, yaşanan trajedinin tek taraflı olmadığını, Müslüman tarafın da büyük kayıplar verdiğini görüyorum. Tehcir kararının savaş şartlarının bir zorlaması olduğu, Türkiye'nin bir ölüm kalım savaşında başvurduğu bir "tedbir" olduğu da aşikâr.

Ancak tüm bunları söylemek başka, tehcir sonucunda hayatını yitiren bir milyona yakın Ermeni için hiçbir merhamet hissetmemek başka. Osmanlı ordusunu arkadan vuran Ermeni çetelerini haklı olarak kınıyoruz, ama tehcirin kurbanları sadece bu çeteler değil; yüz binlerce yaşlı, kadın ve çocuğun da dahil olduğu tüm bir halk. Bu, ne olursa olsun, çok korkunç, çok üzücü, çok acı bir trajedi. Talat Paşa'nın dahi tehcirin korkunç neticelerine dair telgraflar gelince üzülüp ağladığı geçiyor tarih kayıtlarında.

Bence bizim bu insani duyarlılığı göstermemiz lazım. Bunun, insanilikten öte "İslami" bir duyarlılık da olduğunu düşünüyorum. Batılılar bize "soykırım dayatması" yapıyor diye biz de öteki uca savrulmamalı, adaletli bir tutum almalıyız.

Türkiye'de büyük trajedilerin olumlu yan etkileri de olmuyor değil. 28 Şubat sürecinde İslamcıların yaşadığı zihni dönüşüm gibi. Sanırım benzer bir şoku ve zihni dönüşümü de Hırant Dink cinayeti sonrasında yaşadı Türk toplumu ve özellikle aydınları.

Doğru. Ne yazık ki bazen musibetler açıyor toplumun önünü. Sanırım son 10 yılda Türkiye'de eskisine göre daha geniş bir kitle şunu anladı: Milliyetçilik yahut vatanseverlik gibi duygular, eğer adalet, hukuk, hak ve özgürlükler gibi değerlerle tanımlanmaz ise, son derece tehlikeli ve yıkıcı olabiliyorlar.

Aslında dünya faşizm ve II. Dünya Savaşı tecrübelerinden sonra çıkarmıştı bu dersi. Ancak aynı ders bizi biraz teğet geçti ve ne yazık ki 1930'lar dünyasının aşırı milliyetçi ideolojileriyle, bunların bazı saldırgan unsurlarıyla hesaplaşmadık. Dahası Tek Parti'nin siyasi rakiplerini tasfiye etmek için haksızca kullandığı "vatan hainleri", "iç düşmanlar" gibi suçlamalar da siyasi kültürümüzde varlığını korudu. Bugün "ulusalcı" denen çevre, özellikle de bu akımın militan uçları, bu kötü mirasın bir ürünü geliyor bana. 1930'ların hortlamış bir hayaleti de diyebiliriz.

Benim olumlu bulduğum bu gelişme, eskiden sadece küçük bir grup Batılılaşmış liberal veya sosyal demokrat entelektüelin karşı çıktığı bu aşırı milliyetçi akıma son 5-10 yılda muhafazakârların da karşı çıkar hâle gelmesi. Bunun Türkiye'nin demokratikleşmesi ve özgürleşmesi açısından çok önemli bir süreç olduğunu düşünüyorum.

1930 sonrasının "öz vatanında parya" hissiyatı, 2000'lerden sonra, "Biz bu ülkenin zencileriyiz." söylemini netice verdi. Bu manada belki bir devamlılıktan söz edilebilir; ama galiba kendini zenci hissetme hali, büyük oranda 28 Şubat'la beraber kristalleşen bir durum. Ne dersiniz?

Kendini mağdur hissetme duygusu, Tek Parti rejiminin başlangıcından bu yana dindar muhafazakârlarda vardır. Bu duygu vardır, çünkü böyle bir realite vardır ortada. Demokratik bir meclisin kurduğu çoğulcu bir cumhuriyeti iki yılda, bir tek parti diktatörlüğüne dönüştüren Cumhuriyet Halk Fırkası, dini "terakkiye mani" gördüğü için toplumsal hayattan kazımaya çalışmış, bu süreçte de muhafazakâr dindarları farklı boyutlarda mağdur etmiştir.

28 Şubat sonrasındaki farklılık, başındaki "Batıcı" elitin bu despotizminden kurtulmak isteyen mütedeyyinlerin, çıkışı geçmişteki bir "altın çağ"da veya hayali bir "adil düzen"de değil, Batı'nın bir ürünü olan liberal demokraside görmesidir. Buna tabii, küreselleşmeyi de eklemek lazım.

Bu çıkış yolu eskiden de kısmen vardı aslında. Merhum Menderes'in veya Özal'ın Türkiye'yi o dönemlerin şartlarına göre daha liberal-demokratik ve dünyaya açık kılması, dindarlara da daha fazla din özgürlüğü getirmiş, o nedenle her iki lider de mütedeyyin kitlelerde büyük teveccüh bulmuştu. "Altın çağ"cı veya "adil düzen"ci radikal Milli Görüş'ün Menderes sonrası boşlukta doğması, Özal sonrası boşlukta da yeniden yükselmesi bir tesadüf değildir. (Ve tam da bu nedenle Türkiye'de Milli Görüş tipi siyasal İslamcılığı yaratan en büyük faktörün Menderes'i şehit eden 27 Mayısçı haydutlar, yani darbeciler, olduğu söylenebilir.)

28 Şubat sonrasında ise Özal-Menderes çizgisi AK Parti ile yeniden hayata geçti ve mütedeyyin kitleler Batıcı seçkinlerin diktasını aşmanın yolunun Batının liberal standartlarını benimsemekte yattığını gördüler. 28 Şubat'ın bu anlamda istemediği türden olumlu bir katkısı olduğu dahi söylenebilir.

Kendilerini bu ülkenin "zenci"leri hissetmelerinin, muhafazakâr kitle üzerinde yarattığı psikolojik travmayı ve bunun yan etkilerini nasıl tanımlarsın? Mesela Taha Akyol, Tayyip Erdoğan'ın asabiliğini bile, "kendisinin aşağılandığını düşünmesine" bağlıyor.[5] Katılıyor musun?

Katılıyorum. Daha doğrusu bunun da bir faktör olduğunu düşünüyorum. Tayyip Bey'in "Kasımpaşalı" mizacının yanında, "merkez medya"dan uzun yıllar boyunca karşılaştığı küçümseyici dile karşı duyduğu anlaşılır bir tepki de var sanırım. Unutmayalım bu medya başka tüm liderlere soyadıyla hitap ederken Erdoğan'dan ısrarla "Tayyip" diye söz etti. 28 Şubatçılar tarafından haksız yere cezalandırıldığında "artık muhtar bile olamayacak" diye neredeyse zil takıp oynama havasında başlıklar attı.

---

5 Bora, Tanıl "AKP: Yeni Merkez Sağ", içinde *AKP Yeni Merkez Sağ mı?*, Kurt, Ümit (ed.), Dipnot Yay., 2009 s. 131-156

Daha genel düzeyde konuşursak, muhafazakârların tarihsel bir "alınmışlığı"nın olduğunu ve bunun da haksız sayılamayacağını belirtmek gerek. (Aynı durum, daha da şiddetli olarak, Kürtler için de söz konusu tabii.)

Serdar Erener, bir röportajında, "Tuhaf olan bu kadar başı örtülü kadınının yaşadığı bir ülkede reklamlarda başörtülü bir kadınının kullanılmıyor olması."[6] diyor. Aslında daha da tuhafı, başörtülülerin bile, bunda bir sorun görmüyor oluşu. Adeta bu "hayatın doğal akışı" olarak algılanıyor. Ne kadar eleştirirsek eleştirelim, aslında bizler de "Beyaz Türk" düşünce kalıplarını içselleştirmiş bulunmuyor muyuz?

Galiba... Tabii "Beyaz Türk düşünce kalıpları"nın hepsi kötüdür diye bir kural yok, ama bu işaret ettiğiniz, önemli bir sorun. Ama bu bir taraftan da belki başörtülülerin örtüsüz kadın profilini benimseme, ona hoşgörü gösterme oranının bunun aksinden çok daha fazla olduğunu gösterebilir.

Örneğin diyelim bir deterjan için reklam filmi çekiyorsunuz. Yönetmenin aklında, "Deterjan kullanan kadın başörtüsüz olduğunda, başörtülüler bundan alınmaz." diye bir kabul var herhâlde ki, her reklamda "çağdaş" kadınlar kullanıyor deterjanları, ama bu durum bir pazarlama dezavantajı olarak görülmüyor. Ama bir de başörtülü bir kadın oynadığını düşünsenize reklamda. Muhtemelen o ürün ertesi gün bazı gazetelerde "irticai deterjan" olarak damgalanacak, "çağdaş" kadınlar tarafından boykot edilecek, bazı marketler tarafından geri çevrilecek, "endişeli modernler" daha da endişeli köşe yazıları kaleme alacaktır.

Zenci Türklerin zorla liberalleşmesi gibi bir durum yaşanıyor bir zamandır. Mesela Bülent Arınç şöyle söylüyor: "28

6 "Reklamcı Erener: Asıl Şaşırtıcı Olan Reklamlarda Başörtülü Kadının Olmaması" *Sabah*, 8 Aralık 2002

Şubat'a dek, AB'ye düşmandım. Türkiye'nin AB üyeliğinden söz etmeyi vatana ihanet sayardım... 28 Şubat sürecinde yaşadıklarım, beni AB hedefine gitme konusunda ikna etti."[7] *Bu zoraki dönüşüm, sizce sağlıklı bir süreç mi? Dahası, dönüşüm köklü mü, yoksa konjonktürel mi?*

Konjonktürün zorlamasıyla başlamış, ama kalıcı bir süreç. Şunu görmek lazım: Sayın Arınç'ın sözünü ettiği yeni hedef, yeni yön, Türkiye dindarları açısından bilinmeyen bir şey değildi. Başta dediğim gibi Menderes ve Özal'la simgeleşmiş bir evveliyatı, Nur talebeleri arasında hep destek görmüş bir meşruiyeti vardı.

Dahası, yaşanan dönüşümün temelinde sadece AK Parti tavanının 28 Şubat'tan çıkardığı siyasi dersler değil, aynı zamanda AK Parti tabanının küreselleşme sayesinde Batı'daki özgürlükleri daha iyi tanımaya başlaması yatıyor. Bunda hem "Müslüman burjuvazi" denen muhafazakâr girişimcilerin rolü var hem de Türkiye üniversitelerinden atıldıkları için Batı'daki üniversitelere giden başörtülü veya imam-hatipli öğrencilerin, onların aile ve çevrelerinin yaşadığı tecrübenin...

Amerika'da, siyah tenli olup da beyazların kültür kodlarına göre yaşamaya özenenlere coconut (hindistancevizi) denilmekte malum. Türkiye'de de benzer bir temayül var mı? Kimileri o kesimde baş gösteren lüks tutkusunu (mesela jipe binen türbanlı görüntüsünü), modanın takip edilişini, sakalların giderek kısalmasını veya yok olmasını, hatta aileye başı açık bir gelinin alınmasını, hep bu temayüle bağlıyorlar. Sizin fikriniz ne?

Evet, böyle bir eğilim var. Bunun bazı tezahürleri bana da çiğ geliyor. Ama işin sadece bu yönüne odaklanma ve dindar kesimdeki her türlü modernleşme eğilimini bir sapma olarak görme eğilimi de var ki, bence bu da yanlış.

---

7 Yetkin, Murat "Beni 28 Şubat ABci Yaptı" *Radikal*, 5 Haziran 2005

İnsanların kendilerine ve ailelerine daha rahat, maddi yönden daha iyi bir hayat istemesi, meşru bir beşeri durum. İslami açıdan önemli olan, bu imkâna kavuşanların "şükür" bilincine sahip olmaları ve geldikleri yeri unutmamaları, "ne oldum" kibrine kapılmamaları ve daha dar gelirli insanlara karşı var olan sorumluluklarını göz ardı etmemeleridir bence.

Bunun yanında, "Jip sahibi olmak"la vulgarize edilen "varlıklı Müslüman" profilinin Müslümanlık için kötü bir şey olmadığını düşünüyorum. Söz konusu "varlıklı Müslüman", muhtemelen çocuğunu da Amerika'da iyi bir üniversitede okutacak ve belki o çocuk Müslüman kimliğine sahip önemli bir akademisyen, bilim adamı veya sanatçı olacak. Zaten son iki yüz yıldır Müslüman dünyanın büyük bir açığı, böylesi "elit" bir kesime sahip olamayışıdır. Türkiye özelinde de "elit" olmak ile seküler olmak el ele gitmiştir.

Şu anda yaşadığımız "dindarların burjuvalaşması" süreci, bu tekelin kırılmakta olduğunu gösteriyor. Bu süreç içinde ortaya çıkan aşırılıkları, çiğlikleri, hatta daha açık konuşursak "sonradan görme"likleri eleştirelim, ama sürecin kendisine karşı çıkmayalım derim.

Fethullah Gülen cemaatinin, vazettiği İslam anlayışının, Zenci-Beyaz ayrımını yumuşatmada ve muhafazakâr kitleyi demokratik değerlerle buluşturmada ne derece işlevsel olduğunu ve olacağını düşünüyorsunuz?

Büyük derecede işlevsel olduğunu düşünüyorum. Gülen cemaati, çoğu, Anadolu'nun muhafazakâr köy, kent ve kasabalarından gelen dindar bir kitleye dayanarak önce şehirli sonra da küresel bir hareket oluşturdu. Bu hareket, hem Türkiye içinde hem de dünyada diyalog, hoşgörü, çoğulculuk temalarını ön plana çıkarmakla İslam hakkındaki pek çok olumsuz ezberi bozdu. Dahası, başardığı muazzam eğitim hareketi ile de ezber bozdu. Bizim ülkede ve aslında bizim coğrafyada hamaset fazla, ama

disiplinli ve sabırlı çalışma azdır. Gülen hareketi bunun tam aksi bir model ortaya koyuyor.

Ancak Gülen hareketinin din yorumunun toplumun tüm kesimlerine, özellikle de Beyaz Türklere çok derinlemesine hitap ettiğini söylemek de biraz zor. Şöyle de diyebilirim: Gülen hareketi sayesinde din hakkındaki önyargılarından sıyrılmış pek çok seküler Türk var ve bu da çok önemli bir kazanım. Ancak aynı Türklerin bu hareketin mesajından bireysel dindarlık manasında ne kadar etkilendiklerini sorarsanız, bu etkinin çok geniş çaplı olduğunu söylemek zor.

Bu da biraz normal, çünkü Gülen hareketi nihayetinde bir cemaat. Yani cemaatsel bir din anlayışı var. Bunun da, dediğim gibi, sağladığı büyük bir başarı var. Fakat bu anlamda bir avantaj olan cemaatsel anlayış, bireyselleşmiş insana hitap etme, onun kalbinde dinî bir uyanış yaratma anlamında o kadar avantajlı değil.

Bununla birlikte, Gülen hareketindeki genç neslin zamanla bu konuda da açılımlar getireceğini, hem kendi içinde daha çoğulcu bir kültür geliştireceğini hem de daha bireysel dindarlıklar geliştirerek "dışarıya" daha çok hitap edebileceğini düşünüyorum.

Dağ Türklerine gelirsek; Kürtlere yaklaşım noktasında, beyaz Türkler ve zenci Türkler arasında bir fark var mı sizce?

Var. Daha doğrusu son yıllarda daha belirgin bir şekilde ortaya çıktı.

Ortaya keskin şablonlar koymak doğru değil kuşkusuz. Ama sanırım son 10 yılda şöyle bir şey oldu: Muhafazakârlar, Beyaz Türklerin siyasi rejiminin, yani otoriter Tek Parti mirasına oturan Kemalist Cumhuriyetin, aynı kendileri gibi Kürtleri de mağdur ettiğini anlamaya başladılar. "Başörtüsünü yasaklayan zihniyetle Kürtçeyi yasaklayan zihniyet aynıdır." düşüncesi yankı buldu. Zaten hakikaten de öyledir. Her iki baskı da devlet zoruyla "laik Türk ulusu yaratma" projesinin yansımalarıdır.

Ancak muhafazakârlar, Kürt tarafındaki milliyetçiliğe ve bunun siyasi adresi olan PKK'ya da karşılar.

Öte yandan Kürt sorununda standart bir Beyaz Türk tavrından söz etmek de haksızlık olur. Kemalistler ve hele de onların "ulusalcı" tabir edilen kanadı, bu konuda son derece katı ve anti-özgürlükçü bir tutumdalar elbette. Ama biraz daha ılımlı Kemalistler arasında bu konuda liberalliğe yakın duran görüşler de var. Çünkü unutmamak gerekir ki en birincil, en belirleyici Beyaz Türk tutumu Türkçülük değil laikçiliktir. Bir başka deyişle Kürdofobi değil İslamofobidir.

"Ne mutlu Türküm diyene!" formülü yerine mesela "Ne mutlu Müslümanım diyene!" formülünü koymak, sorunu ne oranda çözecektir? PKK sonrası süreçte, bölgede seküler bir elitin ortaya çıktığına şahit oluyoruz. Bu durum da, bir nevi "beyaz Kürt" ulusalcılığını netice veriyor. Onlara nasıl bir dille ulaşılabilir?

"Ne mutlu Türküm diyene!" formülü Türkiye'yi birleştiremediği gibi, "Ne mutlu Müslümanım diyene!" formülü de birleştirmez. Zaten sorun devletin böylesi bir tekil kimlik tanımlayıp vatandaşlardan bunu içselleştirmesini beklemesidir. Bu anlayış terk edilmeli, insanların kendilerini nasıl mutlu hissediyorlarsa öyle tanımlamalarının önü açılmalı. (Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde "insanların mutluluğu arama hakkı"nın çiğnenemezliği belirtiliyor. Fena fikir değil.)

Bununla birlikte "Müslümanlık" ortak paydasının toplumsal düzeyde Kürt sorununda çok büyük bir "yumuşatıcı faktör" olduğuna ve "çözüme katkı" sağladığına kuşku yok. Geçen yıl yapılan bir sosyal araştırma Kürtler arasında "önce Müslümanım" diyenlerin oranının "önce Kürdüm" diyenlerden fazla olduğunu gösteriyordu. Türk tarafında ise "önce Müslümanım" diyenler daha azdı, ama yine de hatırı sayılır bir oranda idi. Millî kimliği öncelikli görenler arasında bile "din kardeşiyiz" duygusu

belli ölçüde vardır. Bu ortak dinî kimlik olmasa, Kürt sorunu bugün çok daha vahim boyutlara varabilirdi.

Dolayısıyla İslam, Kürt Sorunu'na mutlaka katkı sağlar, ama bu sosyal ve kültürel düzeyde olmalı, özellikle de sivil toplum eliyle yürümelidir. Siyasi düzeyde yapılması gereken ise Türkiye vatandaşlığı temelinde, dinî veya etnik referansı olmayan çoğulcu bir anlayış geliştirmektir.

Kürt sorununu konuşacak PKK harici bir Kürt sivil toplumu gelişmeye başladı mı sizce? Said Nursi figürünün bu noktada oynayacağı bir kolaylaştırıcı rol var mıdır?

Evet, PKK harici, dahası ona karşı durabilen bir sivil toplum gelişiyor Kürtler arasında. Bunun bir "burjuvazi", yani işadamlığı temeli var. Bir de dinî temeli olan muhafazakâr sivil toplum da var. Bediüzzaman Said Nursi'nin de, Kürt milliyetçiliği yapmamış, aksine Türk-Kürt kardeşliğine ve birliğine inanmış abide bir şahsiyet olarak burada çok büyük bir fikrî ve sembolik değeri var kuşkusuz.

Aslında ben Bediüzzaman'ın tüm Türkiye için çok önemli ve yeniden keşfedilmesi gereken bir şahsiyet olduğunu düşünüyorum. Cumhuriyet'in "irtica" paranoyasının ve İslamofobik saplantılarının karaladığı Bediüzzaman, gerçekte epey "ileri" fikirler savunmuş, İslam'la demokrasinin, modern bilimin uyumunu göstermiştir. Batı'ya bakışı da ne Beyaz Türklerin aşağılık kompleksine ne de radikal İslamcı ve "anti-emperyalist"lerin toptan reddiyeciliğine oturur. Hem onurlu hem akılcıdır. Hem sorgulayıcı hem de adildir. Başlatmış olduğu muazzam hizmet de, kanımca, 20. yüzyılda Türkiye'nin başına gelmiş en hayırlı şeylerden biridir.